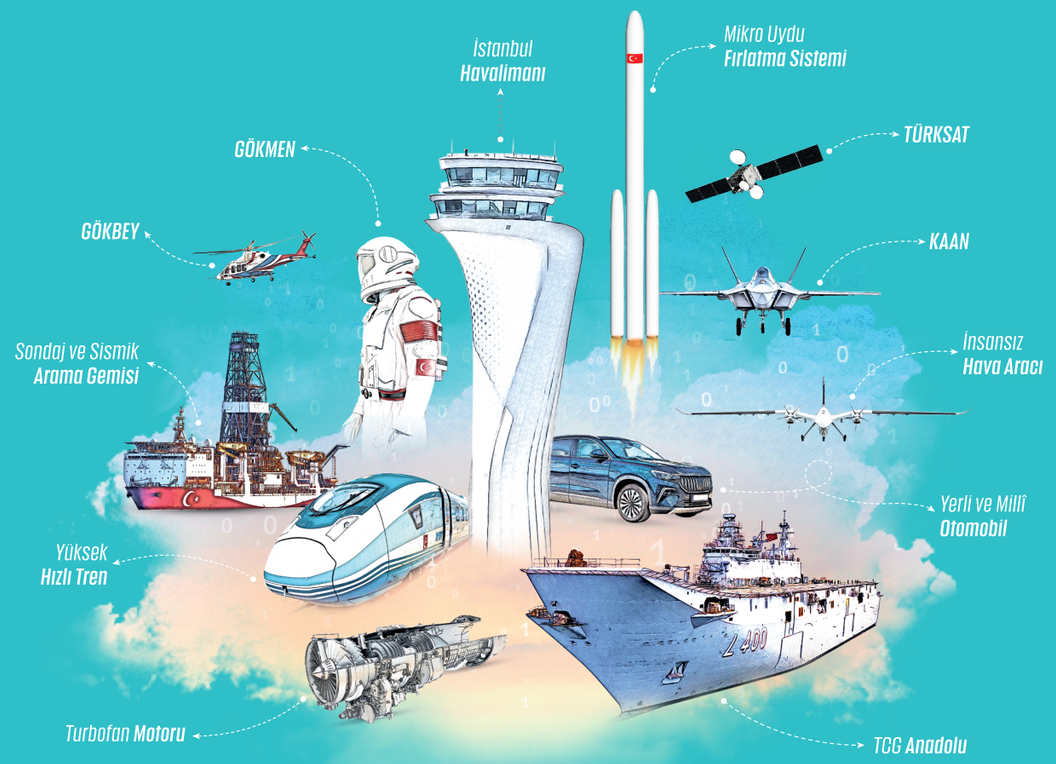
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
İSLAM AHLAKI
DERS KİTABI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

İSLAM AHLAKI

ORTAÖĞRETİM
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

İSLAM AHLAKI

DERS KİTABI

Yazarlar

Enes PEMBE

Harun ECE

İsmet GÜRSOY

Mehmet ÖZDEMİR

Mehmet YAVUZ

Mustafa SİVRİ

DEVLET KİTAPLARI

....., 2026

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI.....9837
DERS KİTAPLARI DİZİSİ.....2096

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve görselleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Yusuf YILMAZ

Dil Uzmanı
Elvan ALYILDIZ
Yıldız EREBAK DEMİREL

Görsel Tasarımcı
Cansever KESKİN
Esin ŞENER
Esra ARKALI

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Yasemin ISKIN

Program Geliştirme Uzmanı
Murat ÇIRAKOĞLU

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Nuray SUNAR

Rehberlik Uzmanı
Esen GÜVEN
Sinem BİLGİN

ISBN 978-975-11-8909-7

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 28.02.2025 tarih ve 127839769 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

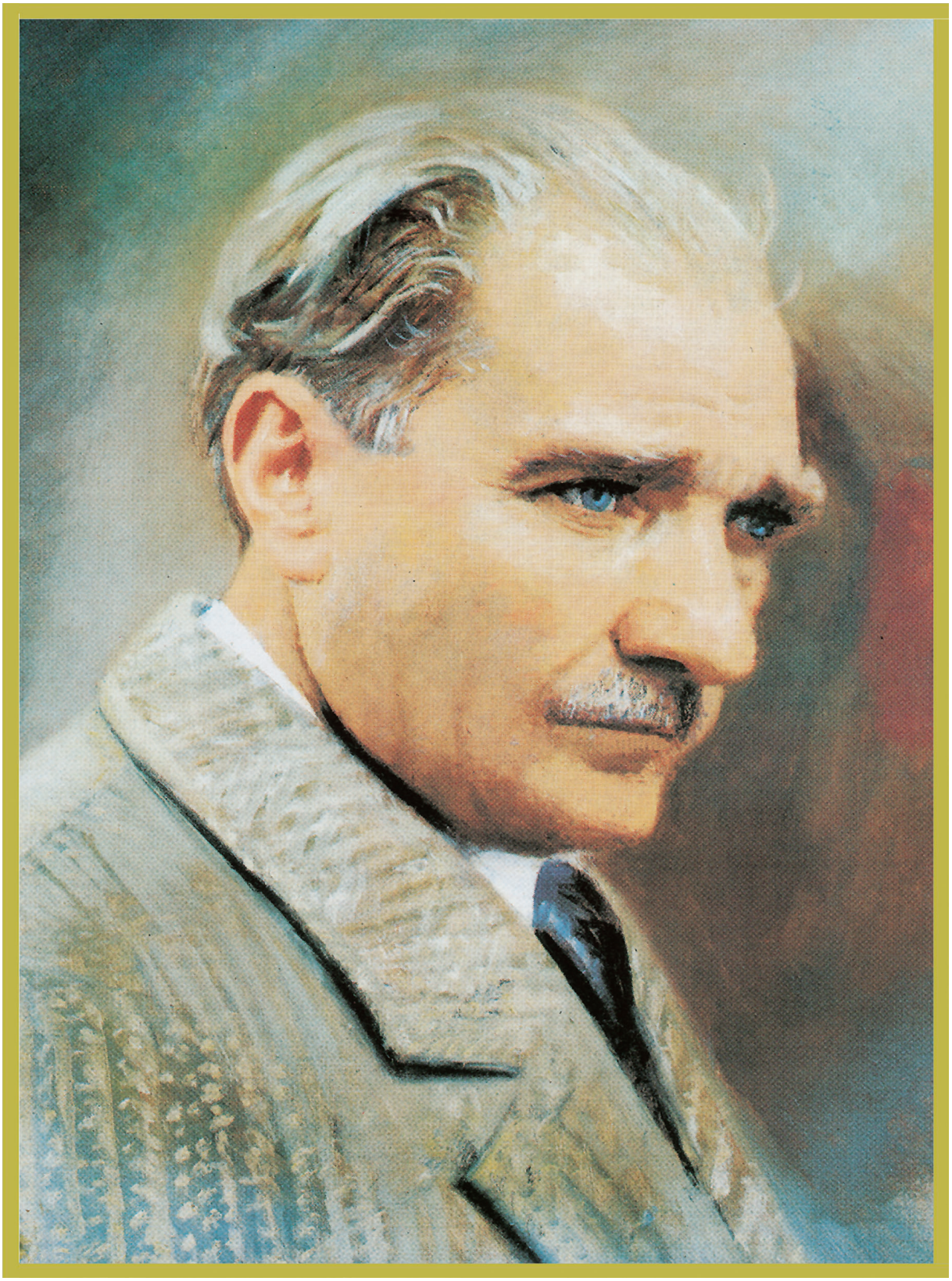
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 7
ORGANİZASYON ŞEMASI 9

1. ÜNİTE: İSLAM AHLAKI 13

1. İslam Ahlakının Tanımı, Konusu ve Gayesi 14
2. İslam Ahlakının Kaynağı 16
3. Ahlak-Terbiye İlişkisi 16
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 19

2. ÜNİTE: AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR 23

1. Olumlu Tutum ve Davranışlar 24
1.1. Dürüstlük ve Güvenilirlik 24
1.2. İffet ve Hayâ 25
1.3. Adalet 27
1.4. Cömertlik 30
1.5. Kanaatkârlık 31
1.6. Tevazu 33
1.7. Sabır 35
1.8. Sevgi ve Saygı 37
1.9. Merhamet ve Şefkat 40
1.10. Cesaret (Şecaat) 42
2. Olumsuz Tutum ve Davranışlar 43
2.1. Yalan ve Riya 43
2.2. Kibir 45
2.3. Gıybet ve Koğuculuk 47
2.4. Haset 48
2.5. Suizan 49
2.6. Hırsızlık 50
2.7. Hile Yapmak 51
2.8. İsraf 53
2.9. Öfke ve Şiddet 54
2.10. Cimrilik 55
2.11. Korkaklık 56
3. Zararlı Alışkanlıklar 57
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 59

3. ÜNİTE: AİLE 63

1. Aile Kurumunun Önemi 64
2. Aile Fertlerinin Birbirlerine Karşı Görevleri 65
2.1. Eşlerin Birbirlerine Karşı Görevleri 66
2.2. Çocukların Anne-Babaya Karşı Görevleri 67
2.3. Anne-Babanın Çocuklarına Karşı Görevleri 70
3. Akrabaların Birbirlerine Karşı Görev ve Sorumlulukları 72
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 73

4. ÜNİTE: İŞ VE MESLEK AHLAKI **77**

1. İslam'ın Çalışmaya Verdiği Önem **78**
2. Çalışma ve Meslek Ahlakı İlkeleri **78**
2.1. Doğruluk ve Güvenilirlik 79
2.2. Kusursuz Ürün ve Hizmet Üretme 80
2.3. Emeğe Saygı Duyma 82
2.4. Kul Hakkına Riayet 83
2.5. Sorumluluk Bilinci 84
2.6. Hizmette Eşit Davranma 85
2.7. Çevre Bilinci ve Duyarlılık 86
3. Ahilik ve Ahilerde Meslek Ahlakı **87**
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 90

5. ÜNİTE: ALLAH'A VE PEYGAMBERİMİZE KARŞI VAZİFELERİMİZ **95**

1. Allah'a Karşı Vazifeler **96**
1.1. Marifet 96
1.2. Ubudiyet 97
1.3. Muhabbet 99
1.4. Tazim 99
1.5. Teslimiyet 100
1.6. Tövbe 102
1.7. Takva 105
1.8. Havf ve Reca 106
2. Peygamberimize Karşı Vazifeler **107**
2.1. Teslimiyet 107
2.2. Muhabbet 109
2.3. Sünnete Uymak 111
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 115

6. ÜNİTE: ADABIMUAŞERET **117**

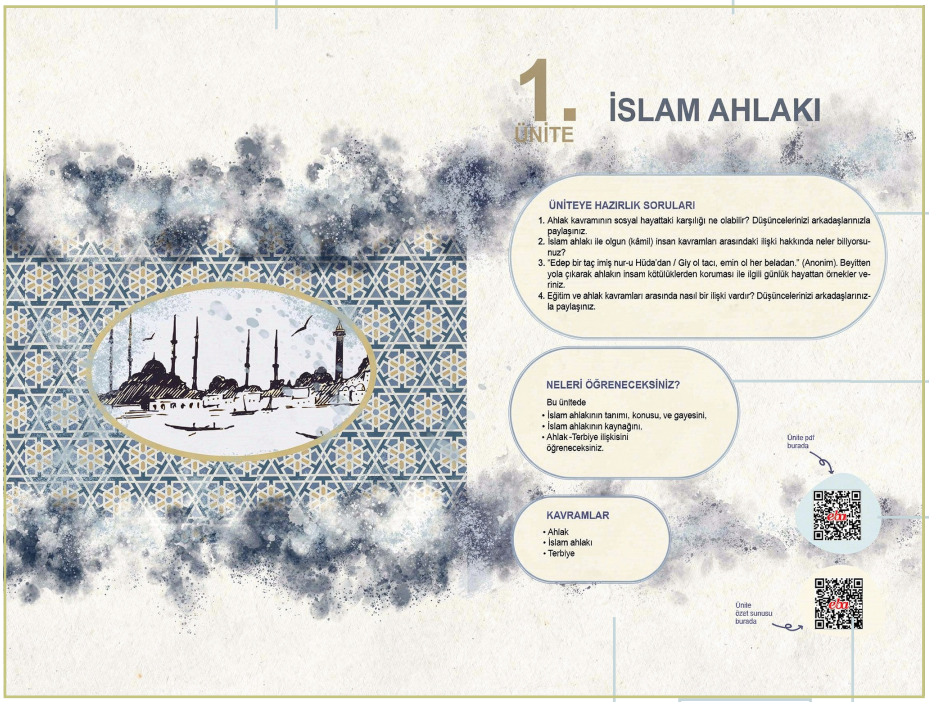
1. Selamlaşma Adabı **118**
2. Yeme İçme Adabı **120**
3. Giyim Kuşam Adabı **122**
4. Temizlik Adabı **124**
5. Söz Söyleme Adabı **126**
6. Yolculuk Adabı **127**
7. Ziyaret Adabı **129**
8. Medya ve Bilişim Adabı **131**
9. Özel ve Resmî Toplantı Adabı **132**
ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI 134

SÖZLÜK 136
KAYNAKÇA 141
CEVAP ANAHTARI KAREKODU 143
GÖRSEL KAYNAKÇA KAREKODU 143
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI 144
TÜRK DÜNYASI HARİTASI 145

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite Kapağı

Ünite Başlığı, Ünite Adı

Kazanımlarla ilgili hazır bulunuşluluğu ölçen sorular

Ünitede yer alan konular

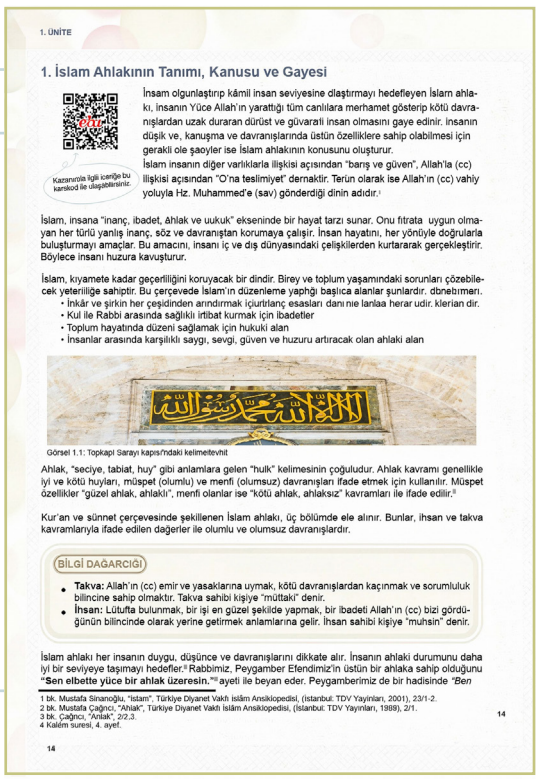
Ünite PDF karekod

Ünitenin anahtar kavramları

Üniteyle ilgili özet bilgilerin yer aldığı karekod

Ünite konu başlığı.

E-içerik karekodu.

1. ÜNİTE

1. İslam Ahlakının Tanımı, Kanusu ve Gayesi

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İnsam olgunlaştırıp kâmil insan seviyesine dlaştırmayı hedefleyen İslarn ahlakı, insanın Yüce Allah'ın yarattığı tüm canlılara merhamet gösterip kötü davranışlardan uzak durarar dürüst ve güvarafi insan olmasını gaye edinir. insanın düşik ve, konuşma ve davranışlarında üstün özelliklere sahip olabilmesi için gerakli ole şaoyler ise İslam ahlakının konusunu oluşturur.

İslam insanın diğer varlıklarla ilişkisi açısından "barış ve güven", Allah'la (cc) ilişkisi açısından "O'na teslimiyet" dernaktir. Terün olarak ise Allah'ın (cc) vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e (sav) gönderdiği dinin adıdır.[1]

İslam, insana "inanç, ibadet, ahlak ve uukuk" ekseninde bir hayat tarzı sunar. Onu fitrata uygun olmayan her türlü yanlış inanç, söz ve davranıştan korumaya çalışır. İnsan hayatını, her yönüyle doğrularla buluşturmayı amaçlar. Bu amacını, insanı iç ve dış dünyasındaki çelişkilerden kurtararak gerçekleştirir. Böylece insanı huzura kavuşturur.

İslam, kıyamete kadar geçerliliğini koruyacak bir dindir. Birey ve toplum yaşamındaki sorunları çözebilecek yeterliliğe sahiptir. Bu çerçevede İslam'ın düzenleme yaphğı başlıca alanlar şunlardır. dbnebımeri.
- İnkâr ve şirkin her çeşidinden arındırmak içiırtılanç esasları danı nie lanlaa herar udir. klerian dir.
- Kul ile Rabbi arasında sağlıklı irtibat kurmak için ibadetler
- Toplum hayatında düzeni sağlamak için hukuki alan
- İnsanlar arasında karşılıklı saygı, sevgi, güven ve huzuru artıracak olan ahlaki alan

Görsel 1.1: Topkapı Sarayı kapısındaki kelimetevhit

Ahlak, "seciye, tabiat, huy" gibi anlamlara gelen "hulk" kelimesinin çoğuludur. Ahlak kavramı genellikle iyi ve kötü huyları, müspet (olumlu) ve menfi (olumsuz) davranışları ifade etmek için kullanılır. Müspet özellikler "güzel ahlak, ahlaklı", menfi olanlar ise "kötü ahlak, ahlaksız" kavramları ile ifade edilir.[2]

Kur'an ve sünnet çerçevesinde şekillenen İslam ahlakı, üç bölümde ele alınır. Bunlar, ihsan ve takva kavramlarıyla ifade edilen dağerler ile olumlu ve olumsuz davranışlardır.

BİLGİ DAĞARCIĞI

- **Takva:** Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymak, kötü davranışlardan kaçınmak ve sorumluluk bilincine sahip olmaktır. Takva sahibi kişiye "müttaki" denir.
- **İhsan:** Lütufta bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, bir ibadeti Allah'ın (cc) bizi gördüğünün bilincinde olarak yerine getirmek anlamlarına gelir. İhsan sahibi kişiye "muhsin" denir.

İslam ahlakı her insanın duygu, düşünce ve davranışlarını dikkate alır. İnsanın ahlaki durumunu daha iyi bir seviyeye taşımayı hedefler.[3] Rabbimiz, Peygamber Efendimiz'in üstün bir ahlaka sahip olduğunu **"Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."**[4] ayeti ile beyan eder. Peygamberimiz de bir hadisinde *"Ben*

1 bk. Mustafa Sinanoğlu, "İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/1-2.
2 bk. Mustafa Çağıncı, "Ahlak", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/1.
3 bk. Çağıncı, "Anlak", 2/2,3.
4 Kalem suresi, 4. ayet.

14

14

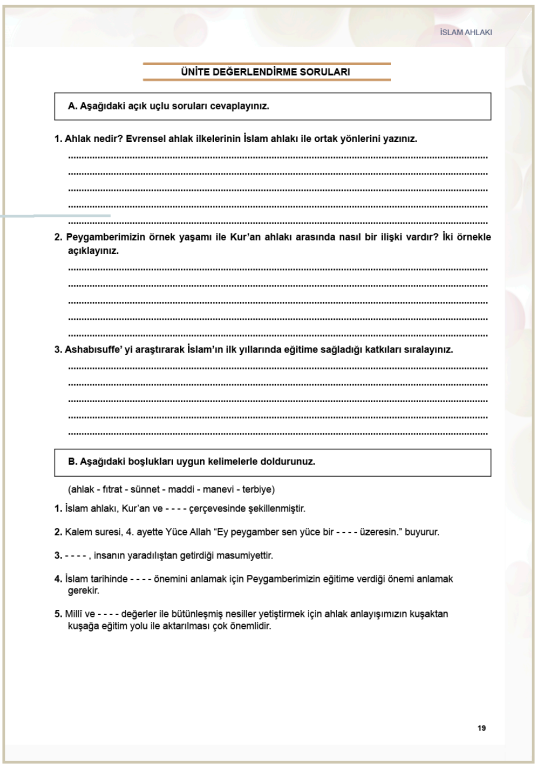
Dipnotlar: İçerik hazırlanırken kullanılan kaynaklar.

Kitap genelinde;
- Kısaltmalarda Türk Dil Kurumunun Kısaltmalar Dizini,
- Ayetlerde Diyanet İşleri Başkanlığının meal ve tefsirleri,
- Başlık ve kavramların kullanımında Ortaöğretim İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı,
- Sözlükte Dinî Terimler Sözlüğü ve TDK Sözlük,
- Dipnot ve kaynakçada İsnad (2. Edisyon) Atıf Sistemi

esas alınmıştır.

ORGANİZASYON ŞEMASI

Değerlendirme Soruları

İSLÂM AHLAKI

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Ahlak nedir? Evrensel ahlak ilkelerinin İslam ahlakı ile ortak yönlerini yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Peygamberimizin örnek yaşamı ile Kur'an ahlakı arasında nasıl bir ilişki vardır? İki örnekle açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

3. Ashabısuffe' yi araştırarak İslam'ın ilk yıllarında eğitime sağladığı katkıları sıralayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

B. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(ahlak - fıtrat - sünnet - maddi - manevi - terbiye)

1. İslam ahlakı, Kur'an ve - - - - çerçevesinde şekillenmiştir.

2. Kalem suresi, 4. ayette Yüce Allah "Ey peygamber sen yüce bir - - - - üzeresin." buyurur.

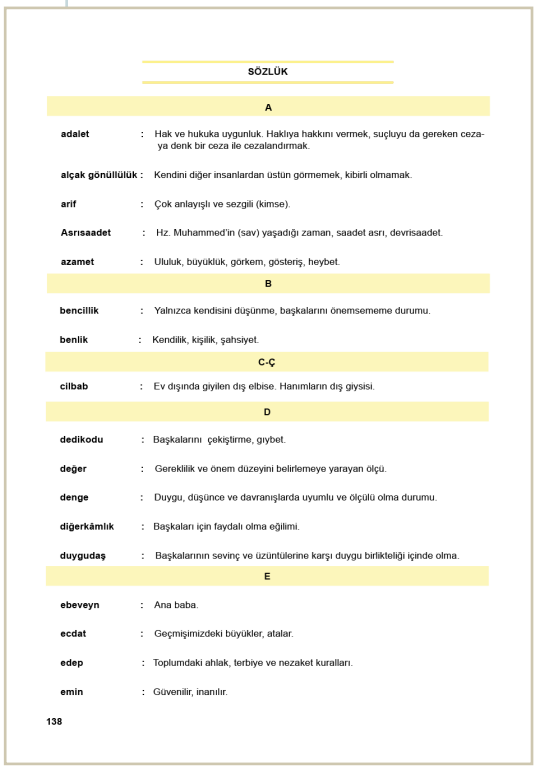
3. - - - - , insanın yaradılıştan getirdiği masumiyettir.

4. İslam tarihinde - - - - önemini anlamak için Peygamberimizin eğitime verdiği önemi anlamak gerekir.

5. Milli ve - - - - değerler ile bütünleşmiş nesiller yetiştirmek için ahlak anlayışımızın kuşaktan kuşağa eğitim yolu ile aktarılması çok önemlidir.

19

Sözlük: Kitapta geçen belli başlı kavramların anlamlarına ulaşılacak liste

SÖZLÜK

A

adalet : Hak ve hukuka uygunluk. Hakkıya hakkını vermek, suçluyu da gereken cezaya denk bir ceza ile cezalandırmak.

alçak gönüllülük : Kendini diğer insanlardan üstün görmemek, kibirli olmamak.

arif : Çok anlayışlı ve sezgili (kimse).

Asrısaadet : Hz. Muhammed'in (sav) yaşadığı zaman, saadet asrı, devrisaadet.

azamet : Ululuk, büyüklük, görkem, gösteriş, heybet.

B

bencillik : Yalnızca kendisini düşünme, başkalarını önemsememe durumu.

benlik : Kendilik, kişilik, şahsiyet.

C-Ç

cilbab : Ev dışında giyilen dış elbise. Hanımların dış giysisi.

D

dedikodu : Başkalarını çekiştirme, gıybet.

değer : Gereklilik ve önem düzeyini belirlemeye yarayan ölçü.

denge : Duygu, düşünce ve davranışlarda uyumlu ve ölçülü olma durumu.

diğerkâmlık : Başkaları için faydalı olma eğilimi.

duygudaş : Başkalarının sevinç ve üzüntülerine karşı duygu birlikteliği içinde olma.

E

ebeveyn : Ana baba.

ecdat : Geçmişimizdeki büyükler, atalar.

edep : Toplumdaki ahlak, terbiye ve nezaket kuralları.

emin : Güvenilir, inanılır.

138

Kaynakça: Kitap hazırlanırken faydalanılan kaynakların listesi

KAYNAKÇA

Abdülbaki, Muhammed Fuad. Mucemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim. Kahire: Dari'l-Hadis Yayınları, 1945.
Aclunı, İsmail bin Muhammed. Keşfu'l-Hafa ve Müzilu'l-İlbas. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kudsi Yayınları, 1932.
Ahmed bin Hanbel. el-Müsned. 6 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.
Akalın, Şükrü Haluk vd. Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Basım, 2005.
Aksoy, Ömer Asıl. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1993.
Akyüz, Vecdi. "Akraba". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2/ 285-287. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
Algül, Hüseyin. "Mescid-i Kuba". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29/279-280. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
Ali Bin Ebu Talib. Nehcu'l-Belaga. derl. eş-Şerif Radi. çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Kapı Yayınları, 1997.
Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer. Kur'an-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 12. Basım, 2011.
Arpaguş, Hatice Kelpetin "Teala". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/206-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
Ataseven, Asaf vd., İslam'da Kılık Kıyafet ve Örtünme. İstanbul: İstanbul İslami Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1991.
Attar, Feridüddin. Tezkiretü'l-Evliya. çev. Süleyman Uludağ. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1984.
Bakkaloğlu, Abdüssamed. "Tefviz". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
Bedir, Murteza. "Sünnet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38/150-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
Bozkurt, Nebi. "Kıyafet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 25/508-509. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
Buhari, Ebu Abdullah Muhammed. Edebü'l-Müfred, çev. Rauf Pehlivan. İstanbul: Motif Yayınları, 2005.
Buhari, Ebu Abdullah Muhammed. Sahihu'l-Buhari. thk. Komisyon. 2 Cilt. Karaçi: Eltaf ve Oğulları Yayıncılık, 2008.
Çağatay, Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
Çağrıcı, Mustafa. "Adalet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 1/341-343. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
Çağrıcı, Mustafa. "Ahlak". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2/1-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
Çağrıcı, Mustafa. "İslam Düşüncesinde Ahlak". İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1989.
Çağrıcı, Mustafa. "Gıybet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 14/63-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
Çağrıcı, Mustafa. "Haset". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/378-380. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
Çağrıcı, Mustafa. "Hayâ". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/554-555. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
Çağrıcı, Mustafa. "İffet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 21/ 506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
Çağrıcı, Mustafa. "İhsan". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 21/544-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
Çağrıcı, Mustafa. "Isar". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22/490-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
Çağrıcı, Mustafa. "Korkaklık". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 26/203. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
Çağrıcı, Mustafa. "Kul Hakkı". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 26/350-351. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
Çağrıcı, Mustafa. "Merhamet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29/184-185. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
Çağrıcı, Mustafa. "Nemime". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32/553. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
Çağrıcı, Mustafa. "Riya". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/137-138. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
Çağrıcı, Mustafa. "Sabır". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/337-339. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
Çağrıcı, Mustafa. "Saygı". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 36/211-212. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
Çağrıcı, Mustafa. "Sıla-i Rahim". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 37/112-113. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
Çağrıcı, Mustafa. "Secaat". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38/402-403. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
Çağrıcı, Mustafa. "Temizlik". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/427-428. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
Çağrıcı, Mustafa. "Tevazu". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/583-585. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
Çağrıcı, Mustafa. "Tıbbı Ruhani". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 41/88-89. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
Çağrıcı, Mustafa. "Yalan". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 43/297-300. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
Çağrıcı, Mustafa. "Zan". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44/120-121. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
Çağrıcı, Mustafa. "Zillet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44/416-417. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

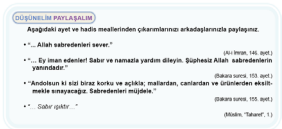
143

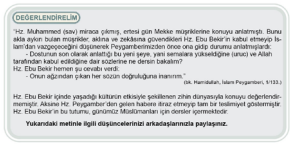
ORGANİZASYON ŞEMASI

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM
DÜŞÜNELİM YAZALIM
PAYLAŞALIM
DÜŞÜNELİM
YAZALIM

DEĞERLENDİRELİM
KARŞILAŞTIRALIM
YORUMLAYALIM
TARTIŞALIM
OKUYALIM

BİLGİ DAĞARCIĞI
LİSTELEYELİM
NOT EDELİM
SIRA SİZDE

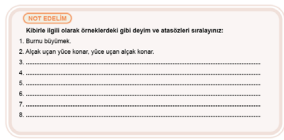

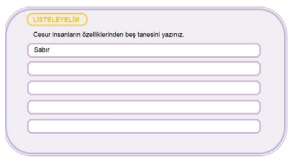

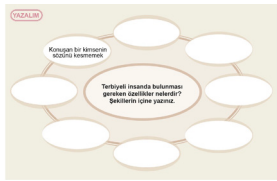

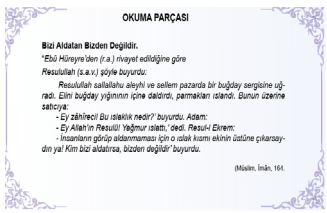
Konunun daha iyi kavranması ve akılda kalabilmesi için düşünme ve yorumlama etkinlik kutuları.

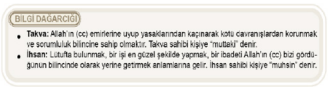
Hemen kitabınızın üzerine yapabileceğiniz not alma, listeleme,-doldurma gibi etkinliklerin yer aldığı kutucuklar.

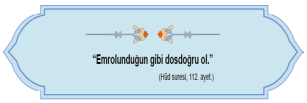

İşlenen konunun daha iyi anlaşılması için ilave bilgiler edinebileceğiniz etkinlik kutuları.

KISALTMALAR

as	: Aleyhisselam
bk.	: Bakınız
cc	: Cellecelalüh
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
md.	: Madde
ra	: Radıyallahüanh Radıyallahüanha Radıyallahüanhüma Radıyallahüanhüm
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahü aleyhi vesellem
tahk.	: Tahkik
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	: Tercüme
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayınları

1. ÜNİTE İSLAM AHLAKI

ÜNİTEYE HAZIRLIK SORULARI

1. Ahlak kavramının sosyal hayattaki karşılığı ne olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. İslam ahlakı ile olgun (kâmil) insan kavramları arasındaki ilişki hakkında neler biliyorsunuz?
3. "Edep bir taç imiş nur-u Hüda'dan / Giy ol tacı, emin ol her beladan." (Anonim). Beyitten yola çıkarak ahlakın insanı kötülüklerden koruması ile ilgili günlük hayattan örnekler veriniz.
4. Eğitim ve ahlak kavramları arasında nasıl bir ilişki vardır? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

Bu ünitede

- İslam ahlakının tanımı, konusu, ve gayesini,
- İslam ahlakının kaynağını,
- Ahlak -Terbiye ilişkisini

öğreneceksiniz.

KAVRAMLAR

- Ahlak
- İslam ahlakı
- Terbiye

Ünite pdf burada

Ünite özet sunusu burada

1. İslam Ahlakının Tanımı, Konusu ve Gayesi

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İslam insanın diğer varlıklarla ilişkisi açısından "barış ve güven", Allah'la (cc) ilişkisi açısından "O'na teslimiyet" demektir. Terim olarak ise Allah'ın (cc) vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e (sav) gönderdiği dinin adıdır.[1] İslam, insana "inanç, ibadet, ahlak ve hukuk" ekseninde bir hayat tarzı sunar. Onu fıtrata uygun olmayan her türlü yanlış inanç, söz ve davranıştan korumaya çalışır. İnsan hayatını, her yönüyle doğrularla buluşturmayı amaçlar. Bu amacını, insanı iç ve dış dünyasındaki çelişkilerden kurtararak gerçekleştirir. Böylece insanı huzura kavuşturur.

İslam, kıyamete kadar geçerliliğini koruyacak bir dindir. Birey ve toplum yaşamındaki sorunları çözebilecek yeterliliğe sahiptir. Bu çerçevede İslam'ın düzenleme yaptığı başlıca alanlar şunlardır:

- İnkâr ve şirkin her çeşidinden arındırmak için inanç esasları
- Kul ile Rabbi arasında sağlıklı irtibat kurmak için ibadetler
- Toplum hayatında düzeni sağlamak için hukuki alan
- İnsanlar arasında karşılıklı saygı, sevgi, güven ve huzuru artıracak olan ahlaki alan

Ahlak, "seciye, tabiat, huy" gibi anlamlara gelen "hulk" kelimesinin çoğuludur. Ahlak kavramı genellikle iyi ve kötü huyları, müspet (olumlu) ve menfi (olumsuz) davranışları ifade etmek için kullanılır. Müspet özellikler "güzel ahlak, ahlaklı", menfi olanlar ise "kötü ahlak, ahlaksız" kavramları ile ifade edilir.[2]
İslam ahlakı, insanı olgunlaştırıp kâmil insan seviyesine ulaştırmayı ve insanın Yüce Allah'ın rızasını kazanmasını amaçlamaktadır. İnsanın Yüce Allah'ın yarattığı tüm canlılara merhamet gösterip kötü davranışlardan uzak durarak dürüst ve güvenilir insan olmasını gaye edinir. İnsanın düşünce, konuşma ve davranışlarında üstün özelliklere sahip olabilmesi için gerekli olan şeyler ise İslam Ahlakının konusunu oluşturur.

Görsel 1.1: Topkapı Sarayı'nın kapısındaki kelimeitevhit

Kur'an ve sünnet çerçevesinde şekillenen İslam ahlakı, üç bölümde ele alınır. Bunlar; ihsan, takva ve ameldir.

BİLGİ DAĞARCIĞI

- **Takva:** Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymak, kötü davranışlardan kaçınmak ve sorumluluk bilincine sahip olmaktır. Takva sahibi kişiye "müttaki" denir.
- **İhsan:** Lütufta bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, bir ibadeti Allah'ın (cc) bizi gördüğünün bilincinde olarak yerine getirmek anlamlarına gelir. İhsan sahibi kişiye "muhsin" denir.
- **Amel:** Dünya ve ahirette ceza veya mükafat konusu olan her türlü iş ve davranışa denir.

İslam ahlakı her insanın duygu, düşünce ve davranışlarını dikkate alır. İnsanın ahlaki durumunu daha iyi bir seviyeye taşımayı hedefler.[3] Rabbimiz, Peygamber Efendimiz'in üstün bir ahlaka sahip olduğunu **"Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."**[4] ayeti ile beyan eder. Peygamberimiz de bir hadisinde *"Ben*

1 bk. Mustafa Sinanoğlu, "İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/1-2.
2 bk. Mustafa Çağrıcı, "Ahlak", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/1.
3 bk. Çağrıcı, "Ahlak", 2/2,3.
4 Kalem suresi, 4. ayet.

güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."[5] buyurarak güzel ahlak konusunda örnek olduğunu vurgular. Hz. Aişe ise kendisine Peygamberimizin ahlakı sorulduğunda "Siz Kur'an okumuyor musunuz?..."[6] diyerek ondaki Kur'an ahlakına işaret etmiştir. Bu ayet ve hadislerden anlaşılıyor ki Hz. Muhammed (sav) Kur'an-ı Kerim'de istenen güzel ahlakı özümsemiş, Müslümanlara aktarmış örnek bir peygamberdir. Müslümanların da güzel ahlaklı bireyler olarak yetişmesi Hz. Muhammed'in (sav) örnek alınmasıyla mümkündür. Bilgi sadece öğrenmekle değil, onu yaşama aktardığınız ölçüde değer kazanır. İslam, öğrenilen şeylerin sadece bilgi olarak kalmasını istemez. Dolayısıyla öğrendiğimiz bilgi, ahlakımızın gelişmesine katkıda bulunmalıdır. Bilgilerini yaşamına aktaran Peygamberimizin "güzel ahlakıyla örnek oluşu"[7] tüm Müslümanlar için yol göstericidir. Bilgilerini davranışlarına yansıtabilen Müslüman; dürüst bir esnaf, çalışkan ve çevresine iyi davranan bir öğrenci, işini en iyi şekilde yapan bir mühendis olarak toplumda saygınlık kazanır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Müslüman'ın ahlakı, Allah (cc) ve Resulü'nün emirleri doğrultusunda şekillenirse "güzel ahlak" seviyesine yükselmiş olur.

Görsel 1.2: Kendim için beklediğim nezaketi başkalarına da gösterirsem ahlaklı olabilirim.

Başkalarına karşı saygılı ve kibar davranma anlamına gelen nezaket, ahlakın temel kavramlarından biridir. Dost ve arkadaşlarının başarısıyla, onlara verdiği desteklerle mutlu olanlar güzel huylu ve güzel ahlaklı kimselerdir. İslam ahlakı; doğru düşünce ve davranışa sahip olmak için gereken zarafet, nezaket ve edep kurallarını belirler. Belirlenen bu kurallara bir Müslüman'ın nasıl uyması gerektiği ile ilgili yol gösterir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Peygamberimizin güzel ahlakı, hiçbir zaman maddi çıkar veya saygınlık kazanmaya yönelik olmamıştır. O; Müslüman, müşrik ayrımı yapmadan herkese karşı aynı incelikle davranmıştır. Bu, günümüz Müslümanlarının dikkate alması gereken önemli bir özelliktir. Onun müşriklere olan bu kibarlığını Rabbimiz şöyle açıklar: **"...Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın..."**[8]

İnsan; şirk, günah ve suçtan arınmış olarak tertemiz yaratılmıştır. Ayetikerimede bu temiz yaradılış, **"Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde (ahsenitakvim üzere) yaratmışızdır."**[9] diye bildirilir.

5 Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, el-Muvatta'. thk: Külal Hasan Ali, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Yayınları, 2013), "Hüsnülhuluk", 8.
6 Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi'u's-sahih, Sahihu Müslim, (Riyad: Beytu'l-Efkar ed-Devliyye Yayınları, 1998), "Salat'ül-Müsafirin", 139.
7 bk. Ahzab suresi, 21. ayet.
8 Al-i İmran suresi, 159. ayet.
9 Tin suresi, 4. ayet.

Bir başka ayette ise **"... Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! ..."**[10] buyrulur. Peygamberimiz de konuyu *"Dünyaya gelen her insan fıtrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan, Mecusi (farklı bir rivayete göre hatta müşrik) yapar."*[11] şeklinde açıklar.

Fıtratı korumak, doğru bir inancın sonucunda kazanılan güzel ahlak ile mümkün olabilir. Güzel ahlak; hayatın içindeki kimi durumlar, sorunlar karşısında nasıl davranmamız gerektiği konusunda bizlere yol gösterir. Her Müslüman yaşamı boyunca, Peygamberimizin bize miras bıraktığı, emanet ettiği ahlaki erdemlere sahip olmayı amaç edinmelidir.

2. İslam Ahlakının Kaynağı

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Ahlak, değişik kaynaklardan beslendiği için inançlara veya toplumlara göre farklılık gösterebilir. İslam ahlakı dinî kaynaklardan, toplumun İslam'a uygun örf ve adetlerden oluşur. Bireylere yasal yaptırımlar yerine dinî ve vicdani sorumluluklar yükleyerek bu değerleri hayata geçirmeyi hedefler. Kur'an-ı Kerim'de "birr" kavramıyla açıklanan iyi ve güzel davranışların nasıl uygulanacağını ise Peygamberimiz göstermiştir. Hadisişeriflerle günümüze ulaşan bu uygulamalar aynı zamanda ahlaki değerlerdir. Bu değerler, İslam ahlakının asıl kaynağının Kur'an ve onun ışığında oluşan sünnet olduğu gerçeğini göstermektedir. Bu yüzden değerlerimizin toplumda canlı bir şekilde devam ettirilmesi her insan için bir zorunluluktur.

YORUMLAYALIM

Ebu Zer (ra) renginden dolayı Bilal'e (ra) "kara kadının oğlu" diyerek hakaret etmiştir. Peygamberimiz, bu yaklaşımı İslam öncesi Cahiliye Dönemi'nin özelliği olarak niteleyip tepki göstermiştir. (bk. Buhari, "İman", 22; "Edep", 44.)

Bu hadisişerifi araştırarak bize verdiği mesajların neler olabileceğini arkadaşlarınızla yorumlayınız.

Ahlakın kaynağı ile ilgili olarak felsefi pek çok farklı görüş vardır.[12] Batılı düşünürler ahlakın kaynağı olarak haz, tabiat, sezgi, duygu ve toplum şeklinde farklı görüşler ileri sürerler. Fakat başta Farabi olmak üzere İslam düşünürleri ahlakın kaynağının İlah (Tanrı) olduğu görüşündedirler.[13] "İslam ahlakının temel kaynakları Kur'an ve onun ışığında oluşan sünnettir.

3. Ahlak -Terbiye İlişkisi

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Terbiye; edeplendirme, eğitme, eğitim verme, yetiştirme, yetenekleri geliştirme ve davranışları kontrol etme anlamlarına gelir. Ayrıca Allah Teala'nın "Rab" isminin bir yansımasıdır. Varlıkların devamı için kurallar koyan Allah (cc), İnsanları vahiy yoluyla eğitip geliştirmek ve mükemmel insan hâline getirmek suretiyle terbiye eder.[14]

Ahlakın ve terbiyenin merkezinde aile vardır. Sevgi, saygı, hoşgörü, merhamet gibi değerlerin ilk kazanıldığı yer ailedir. Ailede başlayan eğitim sürecinde anne babaların amacı millî ve manevi değerlerle donatılmış bireyler yetiştirmek olmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de bizlere aktarılan Hz. Lokman'ın tavsiyeleri de eğiticiler

10 Rum suresi, 30. ayet.
11 Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail el-Buhari, Sahihu'l-Buhari. thk. Komisyon, (Karaçi: Eltaf ve Oğulları Yayıncılık, 2008), "Cenaiz", 79, 92; Müslim, "Kader", 23.
12 bk. Hümeyra Özturan, Akıl ve Ahlak Aristoteles ve Farabi'de Ahlakın Kaynağı. (İstanbul: Klasik Yayınları, 2013), 17-22
13 Çağrıcı, İslam Düşüncesinde Ahlak, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1989), 4.
14 Dinî Terimler Sözlüğü, "Terbiye", 361.

için etkin bir yol göstericidir: "**Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir.**"[15] Hz. Muhammed'in (sav) güzel ahlaka dair şu hadisi (sözü) tüm insanlık için en güzel ve en etkili öğüttür: "*Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir hediye veremez.*"[16]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Edep: İyi ahlak, güzel terbiye, eğitim, utanma ve zarafet.

(Dini Terimler Sözlüğü, "Edep", 66.)

Tedip: Çocukların davranışlarını iyiye yöneltmeye çalışma gayreti, eğitim, bilgilendirme anlamlarına gelir.

(bk. Ali Seyyar, Ahlâk Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003), "Tedip", 401.)

YAZALIM

Ahlak ve terbiye ilişkisini anlamada fıtrat kavramı çok önemli bir yere sahiptir. Fıtrat, insanın çevresinin etkisinde kalmamış en saf hâlini anlatır.

İslam ahlakı, yaradılıştaki masumiyeti (saflığı) korumayı hedefler. Peygamberlerin gönderiliş nedenlerinden biri de insanın terbiye edilmesidir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir: **"Ümmilere kendi içlerinden, onlara ayetlerini okuyacak, onları arındıracak, onlara kitabı ve hikmeti öğretecek bir elçi gönderen O'dur. Oysa onlar daha önce apaçık bir sapkınlık içindeydiler."**[18]

15 Lokman suresi, 17. ayet.
16 Ebu İsa Muhammed bin İsa bin Sevre et-Tirmizi, Sünenü't-Tirmizi, thk. Sıdkı Cemil Attar, (Beyrut: Darü'l Fikr Yayınları, 2005), "Birr", 33; benzer hadisler için bk. Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid İbni Mace, Sünenü İbn Mace, thk. Sıdkı Cemil Attar, (Beyrut: Darü'l-Fikr Yayınları, 2003), "Edeb", 3.
17 Cuma suresi, 2. ayet.

Görsel 1. 3: Büyüklere saygı göstermek ve yardım etmek ahlaki erdemlerdendir.

İslam tarihinde terbiyenin önemini anlamanın en güzel yolu, şüphesiz ki Hz. Muhammed'in (sav) eğitime verdiği önemi anlamaktan geçer. Mescid-i Nebevi bünyesinde inşa edilmiş olan suffeler, bunun en güzel örneğidir. Ashabısuffe olarak bilinen sahabiler Kur'an ve sünnetin ilk öğrencileridir. Burada yetişen sahabiler, İslami ilimlerin gelişmesine önemli katkıda bulunmuşlardır.

Çağımız, değişimin hızıyla büyük oranda sanal dünyanın egemenliği altına girmiştir. Günümüzde fıtratı koruyup ahlakı güzelleştirmek daha da önem kazanmıştır. Ahlaki değerlerle bütünleşme ise ahlak ve terbiye arasındaki ilişkinin sağlam temellere oturtulmasına bağlıdır. Duygu ve düşünce dünyası ahlaki değerler ile beslenen bireylerin kişilikleri daha sağlıklı ve sağlam bir temel üzerinde olgunlaşır.

Fıtratı korumak kadar ruhları, kalpleri ve nefsi terbiye ederek kemale erdirmek de ahlak anlayışımız için vazgeçilmezdir. Ahlaki zemine oturtulan bir terbiye; sağlıklı, başarılı ve mutlu bireylerin yetişmesini sağlar.

Görsel 1. 4: Ahlaki değerler; duygu, düşünce ve davranış bütünlüğünü destekler.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

1. İslam ahlakının amacını ve konusunu yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Peygamberimizin örnek yaşamı ile Kur'an ahlakı arasında nasıl bir ilişki vardır? İki örnekle açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

3. Ashabısuffe' yi araştırarak İslam'ın ilk yıllarında eğitime sağladığı katkıları sıralayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen sözcüklerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(ahlak - fıtrat - sünnet - maddi - manevi - terbiye)

1. İslam ahlakı, Kur'an ve ..... çerçevesinde şekillenmiştir.

2. Kalem suresi, 4. ayette Yüce Allah "Ey peygamber sen yüce bir ..... üzeresin." buyurur.

3. ....., insanın yaradılıştan getirdiği masumiyettir.

4. İslam tarihinde .....kavramını anlamak için Peygamberimizin eğitime verdiği önemi anlamak gerekir.

5. Millî ve ..... değerler ile bütünleşmiş nesiller yetiştirmek için ahlak anlayışımızın kuşaktan kuşağa eğitim yolu ile aktarılması çok önemlidir.

C. Aşağıda verilen cümlelerden doğru olanlara D, yanlış olanlara Y yazınız.

1. ( ) İnsanlara sosyo-ekonomik durumlarına ve davranışlarına göre davranılmalıdır.

2. ( ) İnsanların düşünce, inanç ve vicdan özgürlüklerine anlayış gösterilmelidir.

3. ( ) İnsani ilişkilerde riyakârlık erdemli davranışlardandır.

4. ( ) İnsanların benzer konulardaki farklı düşüncelerine saygı duyulmalıdır.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Bünyamin sosyal medyada gördüğü bir takım olumsuz davranışlara üzülerek bunların bir Müslüman'a yakışmadığını düşünür. Bir Müslüman'ın nasıl yaşaması gerektiğini İslam kaynaklarından araştırmaya başlar.

İslam ahlakından örnekler bulması için Bünyamin ilk önce hangi kaynaklara başvurmalıdır?

A) Siyer - Fıkıh
B) Kur'an - Sünnet
C) İslam tarihi - Medeniyetler tarihi
D) Megazi - Hadis
E) Kur'an kıssaları - Sahabe hayatı

2. Öğretmen islam ahlakı dersinde, öğrencileri başarılı olmaya yönlendiren bazı kavramlardan bahsetmiştir. Bu kavramların aynı zamanda birer erdem olduklarını dile getirmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi bu açıklamaya uygun erdemlerdir?

A) Azim-çalışkanlık
B) Cesaret-kanaat
C) Nezaket-emanet
D) Zeka-zarafet
E) Zenginlik-asalet

3. Aşağıdakilerden hangisi ahlakın konusu değildir?

A) Kişinin davranışlarındaki olumsuzluklar
B) Söz ve davranışlardaki tutarlılık
C) İnsanı şirkten kurtarmak, imana kavuşturmak
D) Konuşma ve davranışlarda nezaket
E) Çevreyle sağlıklı iletişim kurmak

4. Hangisi ahlak ile terbiye arasındaki ilişkiyi açıklarken öncelikli olarak başvurduklarımızdan değildir?

A) Adalet
B) Aile
C) Değer
D) Eğitim
E) Fıtrat

5. "Yavrucuğum namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir." (Lokman suresi, 17. Ayet)

Bu ayette Hz. Lokman oğluna ahlak-terbiye ilişkisine dair birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Buna göre aşağıdakilerden hangisi bu tavsiyelerden değildir?

A) İyiliği tavsiye etmek
B) Kötülükten alıkoymak
C) Kararlı olmak
D) Çalışkan olmak
E) Sabırlı olmak

Diğer sorulara karekod ile ulaşabilirsiniz.

2. ÜNİTE AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

ÜNİTEYE HAZIRLIK SORULARI

1. Yaya ve sürücülerin dikkat etmesi gereken kuralları saygı ve sabır kavramlarıyla ilişkili olarak açıklayınız.
2. "Muhammedülemin" ifadesi, dürüstlük ve güvenilirlik konusu ile nasıl ilişkilendirilebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınız ile paylaşınız.
3. Zekât ve sadaka gibi yardımlaşma temelli ibadetler toplumsal hayatta hangi tutum ve davranışların ortaya çıkmasına yardımcı olur?
4. Günlük yaşamda sıkça karşılaşılan ön yargı, kıskançlık vb. sorunların çözülmesi için neler önerilebilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
5. İslam ahlakının gerekliliklerinden olan olumlu tutum ve davranışlar, bireysel ve sosyal yaşamda hangi sorunların çözümüne katkıda bulunur? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

Bu ünitede;

- Olumlu davranışları,
- Olumsuz davranışları,
- Zararlı alışkanlıkları

öğreneceksiniz.

KAVRAMLAR

- Adalet
- Cesaret
- Cömertlik
- Dürüstlük ve Güvenilirlik
- İffet ve Hayâ
- Kanaatkârlık
- Merhamet ve Şefkat
- Sabır
- Sevgi ve Saygı
- Tevazu

Ünite pdf burada

Ünite özet sunusu burada

1. Olumlu Tutum ve Davranışlar

1. 1. Dürüstlük ve Güvenilirlik

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Dürüstlük ve güvenilirlik sözlükte sıdk ve emin kavramları ile ifade edilir. İtimat, güven, emniyet ile yakından ilişkili olan bu kavramlar, İslam ahlakı ve eğitim anlayışında önemli bir yere sahiptir.

Allah'a (cc) içtenlikle teslimiyeti ifade eden iman sözcüğünün anlamlarından biri de güvenmektir. Sözlükte "güven içinde bulunmak, korkusuz olmak" anlamındaki emn (eman) kökünden türeyen iman "güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak"[1] demektir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılır: **"Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol! Siz de azıp sapmayın. Allah, yaptıklarınızı çok iyi görmektedir."**[2]

Görsel 2. 1:Güven duygusu, çevremizle kurduğumuz sağlıklı duygusal bağların oluşması için oldukça önemlidir.

Peygamberler sıdk ve emanet sıfatları ile ön plana çıkmış ve bizlere örnek olmuşlardır. Hz. Muhammed'in (sav) çocukluk ve gençlik yıllarında emin sıfatı ile tanınmış olması bu durumu anlamamız açısından önemlidir. Peygamberimiz eminlik sıfatını güvenilir olması ve emanete riayet etmesi nedeniyle kazanmıştır.

Yüce Allah'ın, iyi bir müminin özelliklerini anlatırken dürüstlük ve güvenilirliği vurgulaması oldukça önemlidir. Bu konuda, **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun."**[3], **"Ey iman edenler! Söz leşmeleri yerine getirin..."**[4] ve **"Yine o müminler emanetlerine ve ahidlerine sadakat gösterirler."**[5] gibi ayetler örnek verilebilir.

Güvenilir insanın başlıca özellikleri; doğruluk, bağlılık, sadakat, ahde vefa göstermek ve emanete riayettir. Bütün bu özellikler güven kavramının birey ve toplum açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Çocukluk döneminde ebeveynlerimizle kurduğumuz bağdan başlayarak yaşamımızın önemli bir kısmı güven arayışı ile geçer. Bu arayış yetişkinlik döneminde de devam eder.

DÜŞÜNELİM YAZALIM

Emanete riayet konusunda Peygamberimizin hayatından örnek bir olay bulup yorumlayınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

1 Sinanoğlu, "İman", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/212.
2 Hud suresi, 112. ayet.
3 Tevbe suresi, 119. ayet.
4 Maide suresi, 1. ayet.
5 Müminun suresi, 8. ayet.

Korku ve kaygı gibi duyguları uzun süre yaşayan bireyler, kendini güvende hissedemez. Kişinin korku ve kaygılarını ilişkilerine yansıtması, zaman içerisinde yalnızlaşmasına neden olur. Güven; sabır, samimiyet, şefkat ve merhamet duyguları ile beslenir ve dürüstlük ile güçlendirilirse insan ilişkilerine olumlu bir şekilde yansır.

Görsel 2. 2: Selamlaşma Müslümanlar arasındaki iletişimde barış ve güven aracı olup kaynaşma ve dayanışma göstergesidir.

"Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir..."

(Buhari, "İman", 4-5, "Rikak", 26; Müslim, "İman", 64-65)
Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir… hadisi (Tirmizi, "Birr", 18)

İslam ahlakı, insani ilişkilerde güven duygusu oluşturmaya dikkat eder. Ahlak anlayışında dürüstlük ve güvenilirlikten uzaklaştıkça yalan ve hile gibi olumsuz tutum ve davranışlara kapı aralanır. Bu da insanlar arasındaki birlik ve beraberliği sarsarak toplumsal problemlerin doğmasına zemin hazırlar.

"Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona hainlik yapmaz, ona yalan söylemez, onu zor durumda yüzüstü bırakmaz..."

(Tirmizi, Birr, 18.)

1. 2. İffet ve Hayâ

İffet, "haramdan uzak durmak, helal ve güzel olmayan söz ve davranışlardan sakınmak"[6] anlamlarına gelir. Yeme içme, cinsel arzularda ölçülü olma ve aşırı istekleri bastırma yoluyla kazanılan bir erdemdir. İffet, kişinin helal daire dışındaki arzularından kendini korumasıdır. İnsan bu isteklerini kontrol edebildiği kadar iffetli insandır.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İffet ve hayâ, faziletlerin temelini oluşturur. Bu özellik kişiye Allah (cc) katında ve toplum önünde itibar kazandırır. İffetli olabilmenin öncelikli şartı namusunu koruyup zinadan kaçınmaktır. Rabbimiz, müminlerin zinadan korunmasını dolayısıyla da iffetli olmasını ister.[7] Yüce Allah, iffetiyle Hz. Meryem'i onurlandırıp insanlığa örnek gösterir: **"İffetini korumuş olan kadını da an…"**[8] Hz. Yusuf iffetini koruduğu için Eski Mısır Devleti'nde bir köle iken Yüce Allah tarafından vezirlik makamına yükseltilmiştir.[9]

İnsan düşünce, konuşma, bakış ve davranışlarıyla ahlaksızlığa meylettirecek bütün etkilerden ve özellikle zinadan uzak durarak iffetli olabilir. Kur'an-ı Kerim hem erkeği hem de kadını harama bakmaması konusunda uyarır.[10] Ayrıca Yüce Allah zinaya sebep olacak davranışlardan uzak durmayı[11] da iffet kapsamında değerlendirmiştir.

6 Çağrıcı, "İffet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/ 506.
7 bk. Nur suresi, 33. ayet.
8 Enbiya suresi, 91. ayet.
9 bk. Yusuf suresi, 56. ayet.
10 bk. Nur suresi, 30-31. ayetler.
11 bk. Nur suresi, 33. ayet.

Peygamber Efendimiz dualarında iffetli olmayı ister[12] ve iffetini koruyan mümini Allah'ın (cc) seveceğini[13] müjdeler: *"Kim bana iki çenesi arasındaki (dili) ile iffetini koruma sözü verirse ben de ona cennet sözü veririm."*[14] Ayrıca Rabbimiz de ahirette kurtuluşa ulaşacakların temel özelliklerinden biri de insanların iffetlerini korumaları olduğunu açıklar.[15]

İffetli olmanın hayatımıza pek çok faydası vardır. Günümüzde iffetli bir yaşamdan koptuğu için dağılan ailelere yönelik haberlerle sıkça karşılaşılmaktadır. İslam iffetli olmayı emrederek aileyi korur. Böylece hem bireyin hem de ailesinin dünyadaki huzuruna katkıda bulunur. İffet, aile huzurunu sağladığı kadar kişilerin birbirlerine güvenmelerini dolayısıyla sosyal yaşamdaki düzeni de sağlar. Kaybedilen değerlerin pek çoğu geri kazanılabilir ama iffet kaybedilirse onu tekrar kazanmak, toplumda itibarı yeniden elde etmek çok zordur. Sahip olunan değerlerin kaybedilmeden önce kıymetinin bilinip korunması gerekir. İslam, iffetli olmanın yollarını açıkça belirlemiştir. Bunların başlıcaları:

- Harama bakmamak,[16]
- Olumsuzlukların yapıldığı yerlerde durmayıp o yeri terk etmek,[17]
- Dinî açıdan düzgün (salih) insanlarla beraber olmak,[18]
- Evlenmek,[19]
- İradeyi kontrol etmek için oruç tutmaktır.[20]

SIRA SİZDE

Kur'an-ı Kerim'de iffetiyle sembolleşmiş olan Hz. Yusuf'un hayat hikâyesini okuyunuz. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hayâ, sözlükte "utanma, çekinme; tövbe, vazgeçiş" anlamlarına gelir. Terim olarak ise kişinin, nefsinin çirkin davranışlarından rahatsız olup onları terk etmesi demektir.[21] Peygamber Efendimiz *"Hayâ imandandır."*[22] buyurarak konunun önemini vurgulamaktadır. Bu yönüyle hayâ bir müminin olmazsa olmazıdır. Hayânın bir faydası da Rabbine ve topluma karşı mahcup olma endişesiyle kişiyi olumsuz şeylerden uzak tutmaktır. Ayrıca hayâ kişinin Rabbiyle bağını güçlendirip takva sahibi olmasını sağlar. Peygamberimiz *"Hayânın hepsi hayırdır."*[23] buyurur.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Aşağıdaki hadisişeriflerden çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

- "Allah kendisinden hayâ edilmeye insanlardan daha layıktır." (Ebu Davud, "Hammam", 2.)
- "Her dinin bir ahlakı vardır; İslam'ın ahlakı da hayâdır." (İbni Mace, "Zühd", 17.)
- "Hayâ bütünüyle hayırdır." (Müslim, "İman", 61.)
- "Hayâ sadece hayır (iyilik) getirir." (Buhari, "Edeb", 77.)
- "Rıfk (zarafet) işe güzellik katar, rıfktan yoksunluk ise işi kusurlu kılar." (Müslim, "Birr", 78.)

İffet ve hayâ kişiyi/kulu nefsinin isteklerine yenik düşerek kendine ve topluma zarar verecek günahları işlemekten korur. Allah'ın (cc) her zaman ve mekânda kendisini gördüğünün bilincinde olan insan,

12 bk. Müslim, "Zikir", 72.
13 bk. İbni Mace, "Zühd", 5.
14 Buhari, "Rikak", 23.
15 bk. Müminun suresi, 5-6. ayetler.
16 bk. Nur suresi, 30-31. ayetler.
17 bk. Müddesir suresi, 5. ayet.
18 bk. Tevbe suresi, 119. ayet.
19 bk. Nur suresi, 32. ayet.
20 bk. İbni Mace, Nikâh, 1.
21 bk. Çağrıcı, "Hayâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/554.
22 Buhari, "İman", 16.
23 bk. Müslim, "İman", 61.

yaratıcısına olumsuz davranışlarla görünmek istemez. İnsanın iradesini aklıselim (sağduyu) ile kontrol etmesini böylece erdemli kalabilmesini sağlar. Sonuç olarak iffet ve hayâ müminin hayatını güzelleştiren vazgeçilmez değerlerdir.

1. 3. Adalet

Adalet, İslam'ın en çok üzerinde durduğu toplumsal değerlerdendir. Sözlükte "denge, hak sahibine hakkını vermek, yerince ve yeterince davranmak, ifrat (ölçüyü aşma) ve tefritten (yeterli ölçüde olmama durumu) uzak kalmak" gibi ifadelerle tanımlanır.[24] Dinî terim olarak adalet; "farzları işlemek, tutarlı olmak, hakka uygun davranmak, ayrım yapmamak ve her türlü kötülükten uzak durmak" demektir.[25] Adalet, evrensel ve nesnel bir ölçüt olan "hak" kavramıyla açıklanır.[26] Bu bağlamda evrensel hukuk ilkelerine bakıldığında görülür ki suçun kanuni boyutu, suç ve cezanın şahsi oluşu[27] yargılama yapılırken her iki tarafa da adil davranmak gerektiği gibi ilkeler İslami kurallarla örtüşür.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Görsel 2. 3: "Adalet mülkün temelidir." (Hz. Ömer)

Kur'an'ı bize yaşayarak öğreten Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında adalet ve hakkaniyet konusunda birçok örnek olduğu görülür. Mekke'de haksızlığa uğrayan kişilere yardımcı olmak için kurulan Erdemliler Topluluğu'na (Hilfülfudul) üye olarak adaletin sağlanmasında etkin görev almıştır. Şehrin ileri gelenleri aralarında anlaşmazlığa düştükleri birçok konuda onun hakemliğine ve adaletine başvurmuştur.[28]

OKUMA PARÇASI

Peygamberimiz kuralların eşit uygulanması konusunda son derece hassas davranmıştır. Muhataplar kim olursa olsun hakkaniyetli davranma konusunda Allah'ın (cc) emrine uyarak net bir duruş sergilemiştir.

"Mahzum kabilesinden Müslüman olmuş bir kadının, ziynet eşyası çaldığı için cezalandırılması gerekmektedir. Mekke'nin fethi sırasında gerçekleşen bu olay sonucu kabilenin ileri gelenleri gurur meselesi yaparak olayın dillendirilmeden kapatılması ve cezanın affı için Hz. Peygamber'e aracı göndermişlerdir. Hz. Peygamber bu teklifi duyduğu anda mübarek yüzü kızarmış *'Allah'ın verdiği bir cezanın affı için mi şefaat istiyorsun?'* diyerek öfkesini belli etmiştir. Tarihe geçecek şu sözlerle de ashabına nasihatte bulunmuştur: *'Sizden önceki milletler, hırsızlık yapan soyluları bağışlayıp soylu olmayanları hemen cezalandırmaları sebebiyle helak edildiler. Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık etseydi onu da cezalandırırdım.' "*(Buhari, "Ḥudud", 13.) (Nisa suresi, 135. ayet.)

Peygamberimizin bu uygulaması Rabbimizin şu emriyle de örtüşmektedir: **"Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır."** (Nisa suresi, 135. ayet.)

24 bk. "Adalet", TDK Sözlük; Çağrıcı, "Adalet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/341.
25 bk. Ahmet Nedim Serinsu, vd. Dini Terimler Sözlüğü, ed. Ahmet Nedim Serinsu, (Ankara: MEB. Yayınları, 2009), " adalet", 4.
26 bk. Araf suresi, 162, 181. ayetler.
27 bk. Fatır suresi, 12. ayet.
28 bk. Ebu Muhammed Cemaluddin Abdulmelik bin Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye. thk: Ömer Abdüsselam Tedmuri, (Beyrut: Daru'l-Kitab el-Arabi Yayınları, 1990), 1/218-221.

Hâkimin kararlarında adil olması gerektiği Kur'an'da şöyle emredilir: "**…Eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hükmet. Şüphesiz Allah adil olanları sever."**[29] Bu konuda Hz. Peygamber de hadislerinde şöyle buyurmuştur: "*Hâkim hüküm vereceği zaman karar vermek için gayret eder ve isabet ederse kendisine iki sevap vardır. Ama hükmü sonunda yanılırsa o zaman bir sevap vardır."*[30] *"Allah, haksızlık etmediği sürece hâkimle beraberdir. Haksızlık yaparsa Allah ondan uzaklaşır, şeytan onunla beraber olur."*[31]

Görsel 2. 4: İslam ahlakı, sosyal adalet anlayışının birleştirici ve hakkaniyet ilkesine uygun işlemesine önem verir.

İslam sosyal adalete büyük önem verir. Dünyanın ve nimetlerinin geçici olduğunu, mülkün esas sahibinin Allah (cc) olduğunu her fırsatta vurgular. İnfak ve ihsanı emrederek sosyal ve ekonomik hayatta bir denge gözetir. Akrabaya, fakir ve yetimlere, yaşlı ve kimsesizlere iyiliği emreder; kötülükten de sakındırır: **"Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alasınız diye size böyle öğüt veriyor."**[32]

Müslüman, adaletli olmayı esas alınca zulüm ve kötülükten uzak durur. Yaptığı her iş ve davranışın hesabını vereceğini bilerek hareket eder: **"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onun (karşılığını) görür."**[33] Müslümanlar bilirler ki Allah'ın (cc) vaadi gerçektir ve ilahi adalet mutlaka gerçekleşir. Bu nedenle inançları gereği sıratımüstakim üzere yaşar, söz ve davranışlarında buna dikkat eder.

Ailede eşlerin birbirlerine, çocukların ebeveynlerine, ebeveynlerin de çocuklarına karşı görev ve sorumlulukları vardır. Aile fertleri arasında hakkaniyet duygusunun yerleşmiş olması yuvanın huzuru ve bereketi açısından gereklidir. Kız ve erkek çocuk ayrımı yapılmaması hususunda Hz. Peygamber daima uyarmıştır. Kız çocuğu sahibi olmayı uğursuzluk ve eksiklik sayan Cahiliye Dönemi'nden kalma batıl âdetleri ayaklarının altına almıştır. Kızlarını mübarek omuzlarına alarak Mekke sokaklarında dolaşmış ve çocuklarına değer verme konusunda herkese örnek olmuştur. Çocuklar arasında hassas ve adil davranılması için dinimizin açık emirleri vardır: **"Anne, baba ve akrabanın geride bıraktıklarından her biri için yakın vârisler belirledik. Antlaşma yoluyla yakınlık bağı kurduğunuz kimselere de paylarını verin. Bilin ki Allah her şeyi görmektedir."**[34]

YORUMLAYALIM

Hz. Peygamber adil olanları ve güzel haslet sahiplerini müjdelemiştir. Ebu Hureyre'den (ra) rivayetle Peygamberimiz şöyle buyurdu:
Başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah Teala'nın arşının gölgesinde barındıracağı kişiler:

- *Adil devlet başkanı,*
- *Rabbine ibadet ederek temiz bir hayat içinde yetişen genç,*
- *Gönlü mescitlere bağlı Müslüman,*
- *Birbirlerini Allah Teala için seven, buluşmaları da ayrılmaları da O'nun için olan iki insan,*
- *Sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kişi,*
- *Tenha yerde (gösterişten uzak) Yüce Allah'ı anıp gözyaşı döken kişi.*

(bk. Buhari, "Ezan", 36; "Zekât", 16; "Rikak", 24; "Hudud", 19.)

29 Maide suresi, 42. ayet.
30 Buhari, "İtisam", 21.
31 Tirmizi, "Ahkâm", 4; Mehmet Görmez vd., Hadislerle İslam, ed. Mehmet Emin Özafşar vd., (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 5/407.
32 Nahl suresi, 90. ayet.
33 Zilzal suresi, 7 - 8. ayetler.
34 Nisa suresi, 33. ayet.

Adaletli olmak ve zulümden uzak durmak her Müslümanın görevidir. Bir Müslüman bunu hayatının her alanında herkese karşı uygulamalıdır. Hakkaniyetli olmanın yanında haksızlık karşısında susmamak da büyük bir meziyettir. Bu konuda Millî Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un dizeleri oldukça anlamlıdır:

ŞİİR

"…Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç git diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim hakkı tutar kaldırırım.
Zâlimin hasmıyım amma severim mazlûmu…"

Mehmet Âkif ERSOY, Safahat. haz. Necmettin Turinay, (Ankara: TBMM Yayınları, 2021), 400)

Tüm canlılara yaşam hakkı tanınması gerektiğini anlatan Kanuni Sultan Süleyman ve hocası Ebüssuud Efendi arasındaki edebî sohbet takdire şayandır.

OKUMA PARÇASI

"Osmanlı Devleti'nin kudretli padişahı Kanuni Sultan Süleyman, Topkapı Sarayı'nın bahçesinde zaman zaman gezintiye çıkardı. Ağaçları, çiçekleri çok sever ve sarayın bahçesinde kuş sesleri arasında denizi seyre dalardı. Bir gün yine bahçede dolaşırken meyve ağaçlarından birkaç tanesinde çürüme emareleri fark etti. Dikkatli inceleyince ağaçların karıncaların istilasına uğradığını gördü. Aklına ağaçları ilaçlayıp karıncalardan kurtarmak geldi. Ancak karınca da can taşıyordu. Bunun vebali olacağını düşünerek hocası Ebüssuud Efendi'ye danışmak istedi. Hocasını odasında bulamayınca edebî üslupla bir soru yazıp odasına bıraktı. Sanatkâr ruhlu bir hükümdar olan Sultan Süleyman, mahir bir kuyumcu olmasının yanı sıra Muhibbi mahlasıyla şiirler de yazardı. Onun ince bir üslupla yazdığı sualini Ebüssuud Efendi odasına döndüğünde gördü ve tebessümle okudu. Sonra Kanuni'nin yazmış olduğu satırların altına sualin cevabını yine şairane bir üslupla yazdı. Kanuni hocasına şöyle sormuştu:

Görsel 2. 5: Canlılar alemindeki kusursuz düzen, ilahi adaletin yansımalarındandır.

'Meyve ağaçlarını sarınca karınca
Günah var mı karıncayı kırınca?'

Hocası Ebüssuud Efendi ise şöyle cevap veriyordu:

'Yarın Hakk'ın divanına varınca
Süleyman'dan hakkın alır karınca.' "

(Dursun Gürlek, Karınca Huzura Varınca, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2020), 29-31.)

Unutmamalıyız ki "*Kıyamet gününde, haklar sahiplerine mutlaka verilecektir. Hatta boynuzsuz koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacaktır.*" (Müslim, "Birr", 60; Tirmizi, "Kıyamet", 2.)

Allah (cc) mutlak adalet sahibidir. Mahşer günü kimseye zerre kadar zulüm yapılmaz. Bizim de bu dünyada adaletle davranmamız ve denge üzere yaşamamız gerekir.

1. 4. Cömertlik

Cömertlik, karşılık beklemeden imkânlarını başkalarının faydasına sunmaktır. Kur'an-ı Kerim'de infak, isar, ihsan, ikram gibi kavramlarla anlatılan cömertlik teşvik edilmiştir: **"... Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsanda bulun..."**[35] ayetinde Yüce Allah'ın insanlara karşı cömert olduğu ve insanların da cömert olmasını istediği vurgulanmıştır.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Cömertliğin kıyamet gününde insanı birçok sıkıntıdan kurtaracağına **"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve (Allah'ın izni olmadıkça) hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir."**[36] ayetiyle işaret edilir. Peygamber Efendimiz de, *"Her kim Allah yolunda çifte infakta bulunursa cennette kendisine: 'Ey Allah'ın kulu şu hayırdır.' diye nida olunacak. Namaz kılanlardan ise namaz kapısından, cihadedenler ise sadaka kapısından, oruç tutanlar ise reyyan kapısından çağırılacaktır."*[37] buyurur.

İslam'a göre iyilikler gösterişten uzak olmalıdır. Ayrıca "ödül, övgü veya teşekkür" beklemeden Allah (cc) rızası için yapılmalıdır. Gösteriş veya çıkar amaçlı yapılan iyiliklerin Allah (cc) katında hiçbir değeri yoktur.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Cömertlik Allah'ın (cc) sıfatları arasındadır. Rabbimizin cömertlikle alakalı isimlerinden bazıları şunlardır:

- Zülcelali velikram: Azamet ve kerem sahibi
- Kerim: Cömert
- Vehhab: Karşılıksız bol bol veren

Görsel 2. 6: Cömertçe yardım etmek dostlukları güçlendirir.

"Allah cömerttir ve cömertliği sever."
(Tirmizi, "Edeb", 41.)

Görsel 2. 7: Cömertlik çok vermek değil ihtiyaç anında gereği kadar vermektir.

"Veren el,
alan elden üstündür."
(Buhari, "Zekât",18.)

Cömertlik, fedakârlığı da barındırır. Herkese yardımcı olmak ve iyilik yapmak cömert insanın en önemli özelliğidir. İnsanın kendisi ihtiyaç içindeyken sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması cömertliğin zirvesidir. Önemli olan; kişinin, muhtaç olsa dahi başkasını kendisine tercih edebilecek bir ahlak anlayışına ve irade gücüne sahip olmasıdır.[38]

35 Kasas suresi, 77. ayet.
36 Bakara suresi, 254. ayet.
37 Müslim, "Zekât", 85.
38 bk. Mustafa Çağrıcı, "İsar", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/490.

Müslümanlar maddi imkânları oranında ihtiyaç sahibi insanlara karşı eli açık olmalıdır. Özellikle tedavisi pahalı olan hastalıklarda ihtiyaç sahibi ailelere yardım etmek, engelli bireylere ve muhtaçlara el uzatmak önemlidir. Çünkü yapılan yardım miktarı küçük de olsa biriktiğinde bir insanın hayatını kurtarabilir. Ayrıca iyilik yapmaya niyet eden kişi bunu gerçekleştirme imkânı bulamasa bile bu niyetinden dolayı sevap kazanır.

Cömert insanların sayısı arttığında hayat daha yaşanır hâle gelir. Cömertliğin temelindeki paylaşım duygusu sayesinde toplumda iyilik de artar. İnsan, bu sayede birlik ve beraberlik içinde daha güzel ve anlamlı bir hayat sürer.

OKUMA PARÇASI

Görsel 2. 8: Sadaka taşları yardım alanın onurunu koruyan bir medeniyetin göstergesidir.

"Sadaka taşları, Türk İslam medeniyetinin zarafet dolu bir uygulaması olarak tüm Anadolu ve Balkanlarda yaygın olarak kullanılmıştır. Sadaka taşları, Anadolu'da "hacet yeri" veya "hayrat deliği" gibi isimlerle de anılmaktadır. Bu taşlar mermerden olup 1.5 - 2 metre boyundadır. Üst kısımlarının ortasında çanağa benzer bir oyuk açılırdı. Sadaka verenler parayı bu çukura bırakırlardı. Taşların yanlarında bu taşın tepesine rahatça ulaşılmasını sağlayan birkaç basamak bulunurdu. Sadaka taşına para bırakmak isteyenler genellikle akşam namazından sonra uğrarlardı. Yatsı namazından sonra da ihtiyacı olanlar buraya gelir, ihtiyacı kadar alır, gecenin karanlığında gözden kaybolurlardı. Sadaka taşları, halkın kolayca ulaşabileceği yerlerde bulunurdu. Bunlarla ilgili müstakil vakıflar kurulduğu, sadakaların günlük olarak takip edildiği ve bu taşların korunması ile görevli kişilerin bulunduğu bilinmektedir.

Sadaka taşlarının bir başka özelliği de onların sadece para yardımı yapılabilecek tarzda olmasıdır. Kimin ne zaman neye ihtiyaç duyduğu bilinmediğinden, eşya ve gıda yardımı yerine para yardımı yapılması ihtiyaç sahibi için en uygun olanıdır. Sadaka taşları; örneklerini kendi tarihinden çıkarmayı bilen bir millete, bizi biz yapan değerleri gün yüzüne çıkaracak gücü yine kendi içimizde bulacağımızı hatırlatmaktadır."

(Kazıcı, "Osmanlı'da Hayır Müesseseleri ve Sadaka Taşları", Tarih Bilinci Dergisi, 8 (2009), 37-38.)

1. 5. Kanaatkârlık

Kanaat, "sahip olduklarından hoşnut olmak, elindekilerle yetinmek ve fazlasını istememek" demektir. Tokgözlülük de diyebileceğimiz kanaat, hırs ve tamah kavramlarının zıddıdır. Kur'an-ı Kerim'de kani[39] kelimesi ile geçer. İhtiyacından dolayı başkasından yardım isterken işi yüzsüzlüğe dökmeyen, kendisine bağışlanana razı olan anlamlarına gelir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Tamahkâr insan, başkasının malında gözü olduğu için sahip olduğu nimetlerin farkında olmaz. Bu nedenle şükürsüz ve doyumsuzdur. Daha fazla mal elde edebilmek için başkasının malına göz dikmekten ve haksızlık yapmaktan çekinmez. İsteklerinin sınırsızlığı da mutlu olmasını engeller. Tamahkâr, az mala sahip olan değil, sürekli daha fazlasını isteyen doyumsuz kişidir. Bu sebeple tamahkârlık Peygamberimiz tarafından da eleştirilir: "*İnsanoğlu iki vadi dolusu altına sahip olsa buna bir üçüncüsünü daha eklemek ister.*"[40]

39 bk. Hac suresi, 36. ayet.
40 Buhari, "Rikak", 15; Müslim, "Zekât", 120.

Kanaatkâr insan ise sahip olduğu imkânlara şükreder ve kendisiyle barışıktır. Tokgözlü olduğu için ihtiyacı dışındakileri muhtaçlarla paylaşır. Bu paylaşım kişiyi ve karşısındakini mutlu eder. Böylece Allah'ın (cc) sevgisini kazanır. Gerçek zengin elindeki ile yetinen, sahip olduklarıyla mutlu olandır. Bilinenin aksine çok malı olan değildir. Sevgili Peygamberimiz, "*Asıl zenginlik mal zenginliği değil gönül zenginliğidir.*"[41] buyurmuştur.

Ancak kanaati tembellikle karıştırmamak gerekir. Kanaat etmek az çalışmak, az kazanmak değil elindekiyle mutlu olmayı başarabilmektir. Hemen her devirde kanaatkâr insanlar sevilirken hırsa kapılanlar itici görülmüştür.

Günümüzde medya, bilişim ve iletişim alanlarındaki hızlı gelişmelerle rekabet artmıştır. Beraberinde hazırlanan cazip reklam kampanyaları insanları tüketim çılgınlığına sürükler. İnsanlar gösteriş için hırsa kapılmış, ihtiyacı olmayan harcamalara yönelmiştir. Bu durumun sebep olduğu bireysel ve toplumsal tahribatlardan kurtulmanın yolu da kanaatkârlıktan geçer. Sadece haberleri izleyerek bile tüketim çılgınlığının insanları ne kadar komik duruma düşürdüğü görülebilir. Teknolojik bir alet satın almak için gelirinin çok üstünde külfete giren insanların düştükleri durum bunun en açık örneğidir.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Halk arasında hırs ve azim kavramları bazen birbirinin yerine kullanılır. Hırs olumsuz bir özelliği, azim ise olumlu bir özelliği ifade eder. Hırs bir şeyi ihtirasla, dinî ve ahlaki kuralları dikkate almadan istemektir. Azim ise zorluklar karşısında çabalamayı ve kararlı olmayı ifade eder.

Gençler arasında modanın ve özentinin etkisiyle üretmeden tüketme, eskitmeden yenileme alışkanlıkları görülmeye başlamıştır. Tamir kültürü unutulmuş, "kullan at" kültürü yerleşmiştir. Ailenin maddi imkânları dikkate alınmaksızın akran özentisi, moda veya marka tutkusu ile pahalı kıyafetler alma gençler arasında oldukça yaygınlaşmıştır. Bu da gençlere kanaatkâr olma bilinci vermenin önemini açıkça gösterir. O hâlde insana düşen en önemli görev sahip olduğu nimetlerin farkına varıp şükretmek ve bu bilinci toplumsal anlayış hâline getirmektir.

KARŞILAŞTIRALIM

Kanaatkâr insan	Tamahkâr insan
• Tokgözlüdür. • Sahip olduklarına şükreder. • Başkalarını da düşünür. • Hakkına razı olur. • Elindekilerle mutlu olur. • Mütevazıdır. • Cömerttir.	• Açgözlüdür. • Hep daha fazlasını ister. • Sadece kendisini düşünür. • Hakkı olandan daha fazlasını ister. • Elindekilerle mutsuz olur. • Kibirlidir. • Cimridir.

41 Buhari, "Rikak", 10.

1. 6. Tevazu

Sözlükte tevazu kibrin karşıtı olup "kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırmasını"[42] ifade eder.

Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol.

(bk. Cafer Sadık Yaran, " "Mevlana'nın Yedi Öğüdü": Evrensel Erdemler, Kozmik Temellendirmeler Ve Aidiyet Meselesi", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16 (İstanbul 2007), 21-48.)

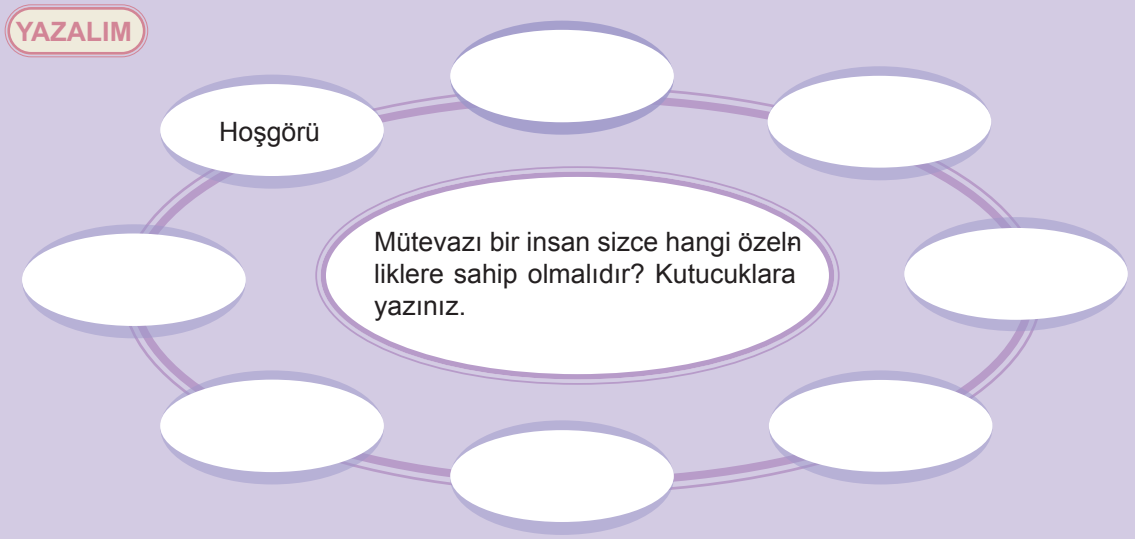
Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Tevazu günlük yaşamda alçak gönüllülük, başkalarını aşağılayıcı söz ve davranışlardan uzak durma, sahip olunan imkânlardan dolayı kibir ve gurura kapılmama anlamlarında kullanılır. Tevazu sahibi kimselere ise mütevazı denir.[43] Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:
"Rahman'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, 'selam!' der (geçer)ler."[44]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Tevazuyla ortadan kalkan tutum ve davranışlar	Tevazuyla gelişen tutum ve davranışlar
1. Bencillik	**1.** Affedicilik
2. İsraf	**2.** Birlik ve beraberlik
3. Öfke	**3.** Diğerkâmlık
4. Ön yargı	**4.** Hoşgörü

YAZALIM

42 Çağrıcı, "Tevazu", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/583.
43 bk. "Tevazu", TDK Sözlük.
44 Furkan suresi, 63. ayet.

Tevazunun zıddı olan kibir, Allah'ın (cc) secde emrine karşı gelen şeytana has bir davranıştır. Kibir; insani ilişkilere, iletişime, birlik ve beraberlik ruhuna zarar verir.[45]

Hoşgörü ve affediciliği içinde barındıran tevazu, kişinin vakar sahibi ve olgun bir Müslüman olmasına katkıda bulunur. Tevazuda ölçüyü kaçırma yani aşırıya kaçma hâli ise 'zillet' diye ifade edilir.[46] Bu, sağlıklı bireyin sergileyebileceği bir tutum değildir.

Kibir ve kendini kusursuz görmek gibi benlik sorunları kişinin mütevazı olmasına engel olur. Bu durum iletişim sorunlarına ve yoğun hissedilen yalnızlık duygusuna yol açabilir. İslam ahlakı tevazu sahibi olmaya teşvik ederek insanı yalnızlık duygusu ve iletişimsizlik gibi sorunlardan korumayı amaçlar. Bireyin sosyal çevresi ile uyumunu güçlendirir, toplumun değer yargıları ile bütünleşmesini sağlar.

Bir peygamber ve bir lider olan Hz. Muhammed'in (sav) hayatındaki mütavazı tavrı, Müslümanlar için en güzel örnektir. "Kuba Mescidi yapılırken Resulullah'ın bir işçi gibi çalıştığı, taşıdığı ağır taşları elinden alıp yardımcı olmak isteyenlere bir başkasına yardım etmelerini söylediği, Abdullah bin Revaha'nın, 'Mescidin inşasına katılanlar, ayakta olsun oturarak olsun Kur'an okuyanlar geceleri uykuyla geçirmeyenler kurtuluşa erdiler.' diye şiirler okuduğu, her beytin son kelimesinin Resulullah tarafından tekrarlandığı rivayet edilir."[47]

Görsel 2. 9: Kibirli kişi kendini olduğundan daha büyük görür.

Hz. Muhammed'in (sav) bu hususta hadisleri de tıpkı mütevazı yaşantısı gibi yol göstericidir: *"Allah bana birbirinize karşı mütevazı olmanızı, kimsenin kimseye üstünlük taslamamasını vahyetti."*[48], *"Sadaka malı eksiltmez, kul affederse Allah mutlaka onun şerefini arttırır, biri Allah için tevazu gösterirse Allah da onu yüceltir."*[49] buyurmuştur. Günümüzde tevazunun göstergelerinden olan zengin bir insanın fakirler ile aynı sofrayı paylaşması toplum tarafından çok sevilen olumlu bir davranış olarak görülür.

"De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay haline!"[50]

Tevazu, kibir ile zillet arasında dengede kalıp ölçülü ve ağırbaşlı tutumu korumaktır.[51] Millî, manevi, dinî değerler ile insan haklarının çiğnenmesi, bunlara saldırılması veya hakaret edilmesi durumlarında tevazu gösterilmez.

Ebu Said (el-Hudri) diyor ki, Resulullah'ı şöyle derken işittim:
"İçinizden biri bir kötülük görürse onu eliyle, buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle ona karşı kin ve nefret beslesin. Bu ise imanın asgari gereğidir."[52]

ŞİİR

"...Tevazu ile gelsin, kimde erlik var ise.
Merdivenden iterler, yüksekten bakar ise.
Kim ki yüksekte gezer, er geç yolundan aza
Dış yüzüne o sızar, içinde ne var ise..."

(Yunus Emre, Divan (Yunus Emre Divanı), haz. Abdülbaki Gölpınarlı, (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943), 88.)

45 bk. Çağrıcı, "Kibir", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/561.
46 bk. Çağrıcı, "Zillet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/416.
47 Hüseyin Algül, "Mescid-i Kuba", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/279.
48 Müslim, "Cennet", 64; Ebu Davud, "Edeb", 40; İbni Mace, "Zühd", 16. ve 23.
49 Müslim, "Birr", 69; Tirmizi, "Birr", 82.
50 Fussilet suresi, 6. ayet.
51 bk. Çağrıcı, "Tevazu", 40/585.
52 Müslim, "İman", 78.

1. 7. Sabır

Sabır sözlükte "engellemek, güçlü ve dirençli olmak" demektir. Bir ahlak terimi olarak ise "üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme, olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet"[53] gibi anlamlara gelir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Sabır sözcüğü Kur'an-ı Kerim'de on beş ayette geçer. Ayrıca yüze yakın ayette aynı kökten türemiş çeşitli isim ve fiiller yer alır.[54] Allah'ın (cc) güzel isimleri (Esmayıhüsna) arasında çok sabırlı anlamına gelen "Sabur" ismi de vardır. Rabbimiz kendisine yapılan isyanların tamamının karşılığını vermede aceleci davranmadığı için sınırsız bir sabra sahiptir.

İslam ahlakında sabır, sıkıntı anında gösterilmesi gereken bir erdemdir. Bu konuda Peygamberimiz *"Sabır ilk sarsıntı sırasında gösterilen metanettir."*[55] buyurmuştur. İnsanın kulluk sınavını kazanması ve olumsuzluk anında kendine zarar verecek davranışlardan kaçınması, o anda göstereceği sabırla mümkün olur. İnsanın dünya ve ahiretine sabrın sağladığı sayısız fayda vardır. Rabbimiz karşılaştığımız sorunların birer imtihan olduğunu ve sabredenlerin bu sınavda başarılı olacağını **"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele."**[56] ayetiyle bildirir.

Kur'an-ı Kerim, sabrı musibetlere karşı bilinçsiz ve çaresiz bir şekilde katlanma olarak görmez. Aksine sabır, zorluklar karşısında Hak Teala'ya itaatkâr kalabilmek için seçilen davranıştır. Diğer taraftan sabır, namaz gibi Allah'ın (cc) yardım ve desteğini isteme yollarından biridir. Musibetlerle karşılaşan kişi metanetini korumalıdır. Duygularını kontrol etmeli, soğukkanlı olmalıdır. Böylece insan kendine zarar verecek davranışlardan kaçınır, akıl sağlığını korur ve sabır sınavını kazanır.

Sabır, sonuna kadar dirayetle devam edilmesi gereken tüm konuları kapsar. Bunlar üç grupta toplanabilir:

- Musibet ve sıkıntılar karşısında,
- İbadetlere devamlılıkta,
- Haramlardan sakınıp günahlardan kaçınmada.

Peygamberimiz, doğmadan önce babasını kaybeder. Küçük yaşlarında önce annesini, kısa süre sonra da sığındığı dedesini kaybeder. Amcasının himayesinde büyür. Bu sürecin oluşturduğu ağır sorunlara sabreder. Olumsuzluklar karşısında metanetli durur. Bu süreçlerden olgunlaşarak çıkar.

Mekke Dönemi'nde başta Peygamberimiz olmak üzere Müslümanlar büyük işkencelere sabretmişlerdir. Medine Dönemi'nde feraha kavuşarak zulümler karşısındaki sabırlarının mükâfatını görmüşlerdir.Müşriklerin çektirdiği büyük ızdıraplara karşı metanetle direnen Hz. Bilal Habeşi ile Habbab bin Eret'in sabrı unutulmayacak güzel örneklerdendir.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Aşağıdaki cümleden anladıklarınızı arkadaşlarınızla tartışınız.

"Söz söyleyinceye kadar senin esirin olur, söyledikten sonra sen onun esiri olursun."

(Hz. Ali bin Ebi Talib, Nehcü'l-Belâga, nşr. Şerif Radi, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, (İstanbul: Kapı Yayınları, 1997), 603.)

53 Komisyon, Hayat Rehberi Kur'an, 4/116.
54 Çağrıcı, "Sabır", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/337.
55 Buhari, "Cenaiz", 32, 42; Müslim, "Cenaiz", 14, 15.
56 Bakara suresi,155. ayet.

Sabırlı olmak peygamberlerin de temel özelliklerindendir.[57] Yakalandığı hastalıklara karşı Hz. Eyyüb'ün gösterdiği sabır bize örnektir. Hz. Lokman'ın oğluna **"Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir."**[58] şeklindeki öğütleri konumuzla ilgili mesajlar içerir. Yangın, deprem gibi sebeplerle sağlığını veya tüm servetini yitiren bazı kişiler sonradan pişman olacakları kontrolsüz davranışlar sergileyebilirler. Bu gibi durumlarda tevekkül etmek ve sabretmek gerekir. Bu erdemler kişinin yaşama gücünü artırır.

Eğer insan sabrederse bulunduğu durumu fırsata dönüştürebilir. Yüce Allah sabredenleri şu ayetlerle müjdeler:

"... Darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takva sahipleri bunlardır."[59]

"Sabret! Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez."[60]

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Aşağıdaki ayet ve hadis meallerinden çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

- **"... Allah sabredenleri sever."**

(Al-i İmran suresi, 146. ayet.)

- **"… Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır."**

(Bakara suresi, 153. ayet.)

- **"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele."**

(Bakara suresi, 155. ayet.)

- *"… Sabır ışıktır…"*

(Müslim, "Taharet", 1.)

Müslüman, hayatın her alanında her konuda olduğu gibi sabır konusunda da inancının gereklerini davranışlarına yansıtmak zorundadır. Mesela "dinin yeri ayrı, ticaretin yeri ayrı" gibi insanın yaşam alanlarını birbirinden bağımsız düşünmek yanlıştır. Müslüman nerede olursa olsun Rabbine bağlı olduğunu bilir. Müslümanın davranışları inancı ile bütünlük içinde olmalıdır. Kulluğun da gereği olan bu anlayışla yaşamalıdır. Peygamberimiz konuyla ilgili olarak *"Amellerin Allah Teala'ya en sevimli olanı, az da olsa devamlı yapılanıdır."*[61] buyurur.

Makam, mevki ve para hırsına; nefsin isteklerine karşı sabırlı olmak gerekir. Dinin emirlerine uyma ve yasaklarından kaçınma konusunda sabır iyi bir mümin olabilmenin şartıdır. Bu aynı zamanda insanın uzun vadede dünya ve ahiret saadeti için gereklidir.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Aşağıda "Asr" suresinin meali verilmiştir. Buradan çıkarılacak dersleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başkadır."

(Asr suresi, 1-3. ayetler.)

57 bk. Komisyon, Hayat Rehberi Kur'an, 4/130.
58 Lokman suresi, 17. ayet.
59 Bakara suresi, 177. ayet.
60 Hud suresi, 115. ayet.
61 Müslim, "Müsafirin", 218.

1. 8. Sevgi ve Saygı

İnsanın duygu dünyasını besleyen, diğer insanlarla gönül bağı kurmasını ve fıtratına uygun yaşamasını sağlayan değerler vardır. Bunların başında sevgi ve saygı gelir. Sevgi ve saygı varoluşun temeli kabul edilir. Sevgi, sözlükte "bir kişiye veya herhangi bir şeye duyulan ilgi, içten bağlılık, yakınlık" gibi anlamlarda kullanılır.[62] Saygı ise "değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı veya kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram" olarak tanımlanır."[63] İçeriğinde ölçü, denge, güven barındıran ve diğer insanlarla aramızdaki sevgi bağını güçlendiren temel erdemdir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Müslüman, dilinden ve elinden insanların selamette olduğu kişidir..."* [64]

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

BİLGİ DAĞARCIĞI

"Kur'an'da sevgi ve muhabbet (yârenlik) üzerinde önemle durulur. Dinî hayatın önemli birer unsuru oldukları ifade edilir. Kur'an-ı Kerim'de "muhabbet" sözcüğü sevgi anlamında sadece Taha suresi 39. ayette, muhabbet sözcüğüne karşılık olan "hubb" ise dokuz yerde geçer, yetmiş iki yerde de aynı kökten türeyen isim ve fiiller yer alır. Bu ayetlere genel olarak bakıldığında sevginin hem Allah'a (cc) hem de insana nispet edildiği görülür."

(Muhammed Fuad Abdülbaki, "hubb", el-Mu'cemu'l-Müfehres Li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim, (Kahire: Darü'l-Hadis Yayınları, 1945), 191)

"... Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler..." (Maide suresi, 54.ayet.)

Sevdiğini Yüce Allah için sevmenin ahirette insanı mutlu edeceği hadislerde vurgulanmaktadır. **Sevgi**, dünyada iken güzelliklerle müjdelenen kişilerin ortak özelliğidir. Allah'ın (cc) sevdiği kişiler, yaşamlarını kulluk bilinci ve sevgiyle sürdürenlerdir. Allah (cc) için birbirini sevip sayanlar, kıyamet gününde ilahi koruma altına alınmakla müjdelenmişlerdir. Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah, *"Hiç şüphesiz Allah Teala kıyamet günü: Nerede benim rızam için birbirlerini sevenler? Gölgemden başka gölgenin bulunmadığı bugün onları, kendi arşımın gölgesinde gölgelendireceğim."*[65] hadisiyle müjdelemiştir.

Vatan ve bayrak sevgisi, değerler arasında önemli bir yere sahiptir. Ecdadın uğruna can verdiği, şehit kanlarıyla sulanmış vatanı sevmek bir görevdir. Vatani görevlerin hakkıyla yerine getirilmesi bu sevginin en anlamlı yansımasıdır.

Görsel 2. 10: Vatan ve bayrak sevgisi, millî ve ahlaki değerlerin başında gelir.

"... Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır,

Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır."

(Mithat Cemal Kuntay, Türk'ün Şehnamesinden, (İstanbul: MEB Yayınları, 1971), 13)

62 bk. "Sevgi" TDK Sözlük.
63 bk. "Saygı" TDK Sözlük.
64 Buhari, "İman", 4-5, "Rikak", 26; Müslim, "İman", 64-65; Ebu Abdurrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali en-Nesai, Sünenü'n-Nesai. thk. Sıdkı Cemil el-Attar. (Beyrut: Daru'l-Fikr, 2005), "İman", 8.
65 Müslim, "Birr", 37; Tirmizi, "Zühd", 53.

Sevgi, saygı ve samimi iletişim imanda kemale ererek cennete girmenin şartlarındandır. Peygamberimiz bu gerçeği *"Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız!"*[66] sözleriyle vurgulamıştır.

Müminler selamlaşma ve paylaşma gibi güzel alışkanlıklarla aralarındaki sevgi bağlarını güçlendirir. Selam, kalpleri birleştiren bir kelamdır. Peygamber Efendimiz, Müslümanların çokça selamlaşmasının karşılıklı sevgiyi arttıracağını bildirmiştir.[67]

Gönülden seven kişiler, birbirilerini Allah'ın (cc) emirlerine itaat etmeye teşvik ederler. Kardeşlerimiz ve arkadaşlarımız için "hayırhahlık (İyilik isteme durumu)" her Müslümanın görevidir.

اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ

"Kişi, sevdiği ile beraberdir."

(Müslim, "Birr", 165.)

Büyüklere, ilim sahiplerine, öğretmenlere, arkadaşlara, ana babaya, kardeşlere vb. saygılı davranmak zorunluluktur. Peygamberimiz bu konuda *"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir."*[68] buyurmuştur. Yüce Allah, sevgi ve saygıya en çok layık olandır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de **"...Kim Allah'a saygısızlıktan sakınırsa Allah ona işinde bir kolaylık verir."**[69] doğrudan emredilmiştir.

OKUMA PARÇASI

"Enes bin Malik' ten (ra) rivayet edildiğine göre: Bir adam Resulullah'a gelerek: 'Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet ne zaman kopacaktır?' diye sordu. Resulullah, namaza kalktı ve namazını bitirince; *'Kıyametin kopmasını soran kimse nerededir?*' buyurdu. Adam: 'Benim Ey Allah'ın Resulü' dedi. Bunun üzerine Resulullah: *'Kıyamet için ne hazırladın?'* buyurdu. Adam: 'Kıyamet için fazla namaz ve oruç hazırlayamadım fakat ben Allah'ı ve Resulü'nü seviyorum.' dedi. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: *'Kişi sevdiğiyle beraberdir, sende sevdiğinle beraber olacaksın.'* Müslümanların Müslüman olmaları dışında bu söze sevindikleri kadar başka bir şeye sevindiklerini görmedim.*"*

(Ebu Davud, "Edeb". 113; Müslim, "Birr", 50.)

Sevgi, saygı duyulacak kişiler Allah (cc) ve Resulü'nden sonra anne ile babadır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:**"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. 'Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster.' diyerek dua et. Kalplerinizdekini en iyi bilen Rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilesiniz ki Allah kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır."**[70]

66 Müslim, "İman", 93-94; İbni Mace, Mukaddime, 9.
67 bk. Müslim, "İman", 93; Ebu Davud, "Edeb", 142.
68 Tirmizi, "Birr", 15; Ebu Davud, "Edeb", 66.
69 Talak suresi, 4. ayet.
70 İsra suresi, 23-24. ayetler.

Görsel 2. 11: “Sizin en hayırlılarınız, Kur’an’ı öğrenen ve öğretenlerinizdir” (Tirmizi, “Fezailü’l-Kur’an”, 15.)

Peygamberimiz ilim sahiplerini *“İlim sahibinin abitten (ibadet edenden) üstünlüğü, Ay'ın diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir...”*[71] şeklinde övmüştür. Öğretmenler de sahip olduğu bu ilmi öğrencilerine aktarmasıyla kıymetlidir. Topluma ve öğrencilere düşen görev ise öğretmene ve ilme saygı duymaktır. Küçüklerine sevgi büyüklerine saygı kültürüne sahip okullarda huzurlu bir eğitim ortamı oluşur.

Kur’an, sünnet, aile ve okul aracılığıyla öğrenilen değerler sosyal yaşamda uygulanarak topluma örnek olur. İslam özünden taviz vermeden farklılıklara saygı duyarak ve insanlara sevgiyle yaklaşarak neşvünema (yayılma, gelişme) bulmuştur.[72] İnsani ilişkilerdeki kırılganlıklar, sevgi ve saygı sayesinde azalır. Sosyal bağlara zarar veren etkenler ortadan kalkar.

“Eğer takva sahibi gençler, beli bükülmüş (çok rükû eden) yaşlılar, süt emen (masum) bebekler, merada otlayan hayvanlar olmasaydı, belalar sel gibi üstünüze dökülürdü.” (Ebu’l-Kasım Süleyman bin Ahmed Taberani. el-Mu’cemu’l-Evsat. thk. Tarık bin Avdullah bin Ahmed-Abdul-Muhsin bin İbrahim. (Kahire: Daru’l-Harameyn Yayınları, 1995), 7/134)

Görsel 2. 12: Tüm canlılar ve doğal yaşam alanları korunmalıdır.

“Merhamet edene Allah da merhamet eder; yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin.”

(Ebu Davud, “Edeb”, 58.)

Doğaya şefkatle yaklaşmak, bitki ve hayvanları korumak insanlığın gereğidir. Yaşam hakları korunarak onlara sevgi ve merhametle yaklaşılması gerekir.

Birçok insan, vaktinin önemli bir kısmını trafikte geçirir. Trafikte güvenli bir ortamın sağlanması için sürücü ve yayaların kurallara uyması önemlidir. Saygılı kişiler trafik kurallarına uyar ve başkalarının haklarına özen gösterir. Ambulansa ve yayalara öncelik tanır. Trafiğin akışını bozacak hareketlerden kaçınır.

Görsel 2. 13: Trafikte sabırlı ve anlayışlı olmak bir saygı göstergesidir.

Trafik, bugünün en büyük sorunlarından biridir. Trafik kurallarına uymak, sürücü ve yayalara saygı göstermek gerekir.

71 Ebu Davud, “İlim”, 1; Tirmizi, “İlim”, 19.
72 bk. Ahmet Önkal, "Hicret", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/458.

1. 9. Merhamet ve Şefkat

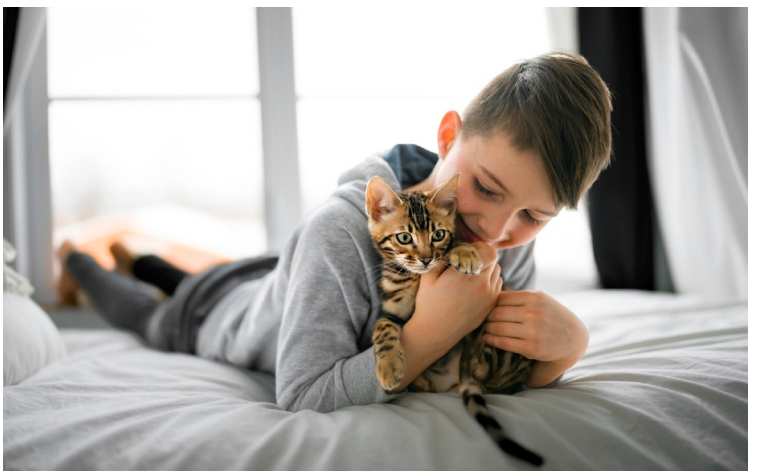
Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Merhamet sözlükte "acımak, şefkat göstermek" anlamındadır. Terim olarak "acıma duygusu, bu duygunun etkisiyle yapılan iyilik ve lütuf"[73] anlamında kullanılır.

Merhametli kelimesi insanların derdiyle dertlenmeyi, üzüntüsüyle üzülmeyi ve muhtaç olana yardım etmeyi ifade eder. Bu duygudaşlık, insanın gönlünü aydınlatan yüce bir hâldir. Şefkat ve merhamet, insanın kıskançlık ve düşmanlık duygularını dengeler. Birlik beraberlik ve huzur içinde yaşamasını sağlar. Merhamet kelimesi, Yüce Allah'ın sonsuz lütuf sahibi anlamına gelen "Rahman" sıfatı ile aynı kökten türemiştir. Kur'an'da bir yerde, rahmet yüz on dört yerde, rahman ve rahim ise iki yüz altmış yerde geçmektedir. Söz konusu kavramların Kur'an'da bu kadar çok geçmesi İslam'ın konuya verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir.,

Yeryüzündeki sevgi, saygı, barış ve huzur Yüce Allah'ın engin rahmetinin sadece bir damlasıdır. Bu husta Hz. Muhammed (sav), *"Allah rahmeti yüz parça yarattı. Bu rahmetten doksan dokuzunu yanında tuttu. Yeryüzüne (bu rahmetin) sadece bir parçasını indirdi. İşte bu bir parça sebebiyledir ki yaratılmışlar birbirine acımaktadırlar. (Öyle ki) at, (hayvan) yavrusuna basmamak endişesiyle ayağını bu rahmet sayesinde kaldırır."*[74] buyurur.

Hz. Muhammed'in (sav) merhameti Kur'an'da **"Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur."**[75] ayetinde övülerek anlatılır. Kaba davranmanın yanlışlığı ise **"Allah'ın rahmetinden dolayı, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi…"**[76] ayetiyle anlatılır.

Görsel 2. 14: "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." (Buhari, Edeb,18.)

Merhamet, insanın affedicilik ve yardımseverlik duygularını geliştirir. Kişinin takvasını artırır. Yaradılıştan gelen merhamet, insanı diğer canlılara karşı şefkatli olmaya yönlendirir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: **"O, Allah'ın elçisi Muhammed'dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert (eziklik hissetmeden, vakarlı ve onurlu), kendi aralarında merhametlidirler."**[77]

Müminlerin merhameti sadece insanları değil, tüm canlıları kapsayacak enginlikte olmalıdır. Yaratılanı severim yaradandan ötürü ilkesi benimsenmelidir. Hz. Muhammed (sav) canlılara merhameti, *"Merhametlilere Rahman olan Allah merhamet eder. Siz yerde olanlara merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin..."*[78] hadisiyle açıklamıştır.

Kültürel ögeler toplum yaşamına katıldığı oranda sürdürülebilir, yaşanılarak devamlılığı sağlanır. Bu doğrultuda ecdat, merhameti hayatın bütününe yayarak onun canlı kalmasını sağlamıştır. İslam tarihinde merhametin yansıması olarak vakıf medeniyeti kültürü gelişmiştir. Bu anlayışla canlılar koruma altına alınmıştır. Göçmen, yaralı ve hasta kuşlar için vakıflar kurulmuştur. Evlerin duvarlarına kuş evleri yapılmıştır.

73 Çağrıcı, "Merhamet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/184.
74 Buhari, "Edeb", 19.
75 Tevbe suresi, 128. ayet.
76 Al-i İmran suresi, 159. ayet.
77 Fetih suresi, 29. ayet.
78 Ebu Davud, "Edeb", 58; Tirmizi, "Birr", 16

"Yaratılmışı severim, Yaradan'dan ötürü."

(bk. Ömer Yılmaz, "Zaman ve Mekânı Aşan Söylemleriyle Yunus Emre'de İnsan Anlayışı", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 14 (Kasım 2013), 159)

Orta Çağ'da; İstanbul gibi İslam şehirlerinde bazı hayvanlar, insanlar arasında korkmadan rahatlıkla dolaşmaktadır. İstanbul'u 1874 yılında ziyaret eden İtalyan bir gezgin şehrin ortasında kuşların insanlara dokunacak kadar yakın uçtuğunu, rahatça dolaştığını, Türklerin kuşları beslediğini anlatır.[79] Hayvanların insanların arasında yaşaması, sahip olduğumuz merhamet medeniyetinin bir sonucudur.

"Şefkat ve merhamette güneş gibi ol!"

(bk. Yaran, "Mevlana'nın Yedi Öğüdü", 21-48.)

Peygamberimiz İslam'ı tebliğ için gittiği Taif yolculuğunda taşlanır. Atılan taşların acısını iliklerine varıncaya kadar hisseder. Cebrail, dilerse Allah'ın (cc) Taif halkını cezalandıracağını bildirir. Lakin Rahmet Peygamberi bu teklifi kabul etmez. Onlar için güzel temennilerde bulunur. Peygamberimizin (sav) merhameti müminlere en güzel örnektir.[80] Benzer şekilde kardeşlerinin kuyuya atarak ölüme terkettiği Hz. Yusuf, bundan kurtularak Mısır'a sultan olur. Bu süreçte kendisine muhtaç olan kardeşlerine karşı adalet ve merhametli davranmakla yetinmedi. Hatta onların affedilmeleri için Rabbine dua etti.[81] Bu Hz. Yusuf'un yüce bir merhamet duygusuna sahip olduğunu gösterir.

Merhamet adaletli davranmayı engellememelidir. En yakınlarımızla bile olsa karşılaştığımız sorunlarda onlara olan merhametimiz bizi adaletten uzaklaştırmamalıdır. Bu konuda Rabbimiz şöyle buyurmakta dır: **"Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri dururursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır."**[82]

Dünyada yaşanan kötülüklerin ve acıların pek çoğunun sorumlusu insandır. Bu olumsuzlukların temeli ise merhamet eksikliğidir. Merhametten uzak bir toplumun fertleri ihtiraslı olur. Merhametin olmadığı bir dünya yaşanmaz hâle gelir.

OKUMA PARÇASI

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"Vaktiyle bir adam yolda giderken çok susamıştı. Bir kuyu buldu ve içine indi, su alıp dışarı çıktı. Bir de ne görsün! Bir köpek, dili bir karış dışarıda soluyor ve susuzluktan nemli toprağı yalayıp duruyordu. Adam kendi kendine 'Bu köpek de tıpkı benim gibi pek susamış.' deyip hemen kuyuya indi, mestini su ile doldurdu ve mesti ağzına alarak yukarıya çıktı ve köpeğe su verdi. Onun bu hareketinden Allah Teala hoşnut oldu ve adamı bağışladı. Sahabiler:

— Ey Allah'ın Resulü! Bizim için hayvanlardan dolayı da sevap var mı, dediler. Resulullah:

— *Her canlı sebebiyle sevap vardır*, buyurdu."

(Buhari, "Müsakat", 9, "Mezalim", 23, "Edeb", 27; Müslim, "Selam", 153.)

79 bk. Kazıcı, İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1985), 62-63.
80 bk. Buhari, "Bed'ü'l-Halk", 7; Müslim, "Cihat", 111.
81 bk. Yusuf suresi, 92. ayet.
82 Nisâ suresi, 135. ayet.

1. 10. Cesaret (Şecaat)

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Şecaat sözlükte "cesaret, yiğitlik, kahramanlık" gibi anlamlara gelir. Dinî kaynaklarda "ölçülü olmayı" ifade eder.[83]

Şecaat, İslam ahlakının temel erdemlerinden biridir. İnsanın kendini koruma isteği, cesaretin ortaya çıkma sebeplerindendir. Cesaret duygusunun temelinde, Yaradan ile kurulan kuvvetli bağın, onun iradesi dışında bir şeyin olamayacağı inancının etkisi büyüktür.

Kahramanların sergilediği cesaret örnekleri, toplumların gidişatını belirler. Kimi zaman toplumda büyük değişimlere yol açar. İlk Müslümanlar, İslam dininin yayılma sürecinde onca baskıya rağmen eşsiz cesaret örnekleri sergilemiştir.

Hiçbir baskıya boyun eğmeden yollarına cesaretle devam eden peygamberler bu konuda bizler için en güzel örneklerdir. Sevgili Peygamberimiz, en zor ve sıkıntılı anlarda bile cesaretinden bir şey kaybetmemiştir. Peygamberlerin cesareti konusunda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: **"Allah'ın, kendisi için takdir ve emrettiği bir şeyi yerine getirme hususunda peygamber için bir sıkıntı ve sakınca olamaz. Allah'ın hükmü değişmez kaderdir. Daha önce gelip geçen, Allah'ın vahyini insanlara ulaştıran, O'ndan çekinen, Allah'tan başka hiçbir kimseden çekinmeyen peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. Hesap sorucu olarak Allah kâfidir."**[84]

Hz. Muhammed'in (sav) cesaret ile ilgili yaklaşımı ise şu şekildedir: "Kureyşliler, Hz. Muhammed'in İslam'a davet faaliyetlerine engel olması için amcası Ebu Talib ile üç defa görüştüler. Ebu Talib birinci müracaatı gönül alıcı bazı sözlerle savuşturdu. İkincisinde Kureyşliler tehdit edici ifadeler kullanınca Resulullah'ı çağırdı ve kabilesine karşı daha fazla direnemeyeceğini söyledi. Amcasının kendisini artık himaye etmeyeceğini düşünen Hz. Peygamber şöyle dedi: *'Bu işten vazgeçmem için güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler hiçbir şey değişmez, Allah bu dini üstün kılıncaya kadar çalışacağım veya bu uğurda öleceğim."*[85]

LİSTELEYELİM

İslam tarihinde cesaretiyle ön plana çıkmış beş kişi yazınız.

1. Hz. Ömer
2.
3.
4.
5.

Cesaret, korku ve kaygı duygularının bastırılması değil, aksine yüzleşerek bu duyguları yenebilmektir. Cesaret duygusunun abartılmasında ise kibir, gurur gibi olumsuz tutum ve davranışlar gelişir.

Cesaret (şecaat) duygusu yerleşip kökleşmiş bir kişi vatan, bayrak, namus ve aile gibi millî ve manevi değerleri korumak için kahramanca çaba sarf eder. Bir Müslümanın canı pahasına bu değerleri koruması, yüce dinimizin bir emridir.

83 bk. Çağrıcı, "Şecaat", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/402.
84 Ahzab suresi, 38-39. ayetler.
85 İbn Hişam, Siret, 1/299.

Yüce Allah, iman sahibi kişilerin cesaretini şu şekilde ifade eder: **"Birtakım insanlar onlara, 'İnsanlar size karşı asker toplamışlar, onlardan korkun' dediler de bu, onların imanlarını arttırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!' diye cevap verdiler."**[86]

LİSTELEYELİM

Cesur insanların özelliklerinden beş tanesini yazınız.

- Sabır
-
-
-
-

Görsel 2. 15: Vatanımızı ve kutsal değerlerimizi korumak her vatandaşın namus borcudur.

"...

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın,

Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.

Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın,

Kim bilir, belki yarın belki yarından da yakın..."

(Mehmet Âkif Ersoy, İstiklal Marşı)

2. Olumsuz Tutum ve Davranışlar

2.1. Yalan ve Riya

Gerçeğe aykırı söz, haber, bilgi veya davranışa **yalan** denir. Doğruluğun ve dürüstlüğün karşıtı olan yalancılık, iftira veya riyakârlık şeklinde de ortaya çıkabilir. Yalan yani "kezib/kizb" kelimesinin türevleri ile birlikte Kur'an'da iki yüz seksen yerde geçmesi,[87] İslam'ın konuya gösterdiği hassasiyeti ortaya koyar.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

"... Bizi aldatan, bizden değildir."

(Müslim, "İman", 164.)

86 Al-i İmran suresi, 173. ayet.
87 bk. Çağrıcı, "Yalan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/297.

Dürüstlük; insanları güven duygusuyla birbirine yaklaştırır, toplumun kenetlenmesini sağlar. Bu durum sevgi, saygı, adalet ve dostlukla kalıcı hâle gelir. Yalancılık ise insanlar arasındaki güven duygusunu zedeler. Saygıyı, arkadaşlığı ve dostluğu ortadan kaldırır. Toplumun birliğini ve huzurunu bozar.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Kur'an-ı Kerim'de "yalan" ve "yalancı"nın kapsamı geniş tutulmuştur. İslam'da Allah'ı (cc), dini, ayetleri ve ahireti inkâr da yalan olarak nitelenir. Rabbimiz,

- İnkârcılıkla yalanı eş değer tutar: **"Artık bundan sonra kim Allah hakkında yalan uydurursa işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** (Al-i İmran suresi, 94. ayet.)
- Gerçeğe aykırı her sözü yalan kabul eder: **"… pislikten yani putlardan uzak durun ve asılsız sözden (yalandan) de kaçının."** (Hac suresi, 30. ayet.)
- Yalancılığı ve inanmayanların özelliklerini bildirir: **"Ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar böyle bir yalanı uydurabilirler, asıl yalancılar onların kendileridir."** (Nahl suresi, 105. ayet.)
- Yalanın kalpte manevi hastalığa işaret ettiğini ve sonunun kötü olacağını vurgular: **"Kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu arttırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden, kendilerine acı veren bir azap da vardır."** (Bakara suresi, 10. ayet.)

Yalan; aile huzurunun bozulması, itibar kaybı, hakların gasbedilmesi gibi olumsuz sonuçlara sebep olarak haklıyı haksız durumuna düşürür. Bu da toplumda adalet yerine zulmü egemen kılar. İslam insanların dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşmasını amaçlar. Bireyi ve toplumu huzursuz eden yalanı, lakap takmayı ve alay etmeyi şiddetle yasaklar.

Yalanda karşı tarafı aldatma amacı vardır. Hâlbuki İslam, Müslümanın kendisine, topluma ve Rabbine dürüst olmasını emreder. Yalandan kaçınmamızı isteyen **"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin..."**[88] ve **"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol…"**[89] ayetleri konunun anlaşılması açısından önemlidir. Kendi aleyhine olan durumlarda bile doğruluktan ayrılmamak Müslümanın temel görevidir.

Üsveihasene (güzel ahlak örneği) olan Resulullah, hayatı boyunca şaka için bile yalan söylememiştir. Yalancılığı münafıklığın belirtisi olarak nitelemiştir. Münafıklık, inanmadığı hâlde inanmış gibi görünme yani içi ile dışı farklı olma anlamına gelir. Münafıkların, kâfirlerden bile daha ağır ceza çekecekleri **"Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar; artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın."**[90] ayetinde bildirilmektedir.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Peygamberimiz münafığın özelliklerini şöyle açıklamıştır:

- Konuştuğu zaman yalan söyler,
- Söz verdiği zaman sözünde durmaz,
- Kendisine bir şey emanet edildiği zaman hıyanet eder.

(bk. Buhari, "İman", 24.)

İnsanlar genellikle menfaat elde etme, zararı önleme, düşmana zarar verme, söze tatlılık ve zarafet katma[91] gibi amaçlarla yalana başvurur. İslam ise şu üç nedenin dışında yalan söylenmesini yasaklar. Bunlar; aralarında geçimsizlik bulunan eşleri barıştırmak, savaş sırasında düşmanı şaşırtmak, insanlar arasındaki husumeti (düşmanlığı) önlemektir.[92] Bunun dışında hayatın hiçbir alanında yalan söylemek doğru değildir.

88 Ahzab suresi, 70. ayet.
89 Hud suresi, 112. ayet.
90 Nisa suresi, 145. ayet.
91 bk. Ebu'l-Hasan Ali bin Muhammed bin Habib el-Maverdi, Edebü'd-Dünya ve'd Din, çev. Ersan Urcan, (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2018), 255-257.
92 bk. Müslim, "Birr", 101; Tirmizi, "Birr", 26.

Toplumda güven ortamı dürüst insanların yetişmesiyle sağlanır. Doğru bir kişilik eğitim sayesinde gelişir. Bu eğitim ailede başlar. Hayatın her alanında desteklenerek devam eder. Öncelikle ana baba, doğru konuşarak ve dürüst davranarak örnek olur. Eğitimde örnek olmak anlatmaktan daha etkili bir yöntemdir. Dürüst yaşamaya alışan kişi hayatında bu erdemi koruma çabasında olur. Yalansız bir toplum oluşturmak her Müslümanın önemli ve öncelikli görevidir. İslam'a göre yaşayan bir Müslümanın hayatında hiçbir şekilde yalan ve aldatma olmamalıdır.

Allah (cc) için yapılması gereken amel ve ibadeti, kullara gösteriş olsun diye yapmaya riya denir. İbadet, insanlar arasında saygınlık kazanma, çıkar veya üstünlük sağlama gibi dünyevi amaçlarla yapılırsa riya olur.[93] İbadetleri Allah (cc) için yaparken aynı zamanda kuldan beklenti içine girmek tutarlı bir davranış biçimi değildir.

Kur'an-ı Kerim'de riya münafıkların hâl ve hareketleri ile müşriklerin tutum ve davranışlarını tasvir etmek için (iki yerde) geçer.[94] Münafıkların özellikleri ayetlerde **"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa çıkarmayın…"**[95] şeklinde anlatılır. Bir diğer ayette de **"Münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar. Hâlbuki Allah onların oyunlarını kendi başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıklarında üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler."**[96] buyrulur.

Riya, samimi inanç ve davranışı içinde barındırmayan bir kavramdır. Mekke'de müşrikler, övünmek ve gösteriş yapmak için riyaya başvurmuşlardır. Medine'de münafıklar ise Müslümanları kandırmak, onlardan çıkar sağlamak, kendi konumlarını korumak amacıyla olduklarından farklı görünerek ibadetlerinde bile riyakâr davranmışlardır. Maun suresinde belirtildiği gibi riya, yapılan ibadetleri geçersiz kılar.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Maun suresini ve açıklamasını okuyarak düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Riya insanın kişiliğine ve saygınlığına zarar verir. Müslüman doğruları başkaları için değil sadece Allah (cc) için yapmalıdır.

2. 2. Kibir

Kibir, "kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur"[97] anlamlarında kullanılır. Başka bir tanımda ise "kişinin yaratılış amacı ve acziyetinin farkında olmadan başkalarını küçük görmesi"[98] olarak ifade edilir. Kibir, tevazunun (alçak gönüllülük) karşıtıdır.[99]

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

"İnsanlar başaklara benzerler; içleri boşken başları havadadır, içleri doldukça eğilirler."

(bk. M. De Montaigne, Denemeler, çev. Kerim Çetinoğlu, (İstanbul: İskele Yayınları, 2011), 154)

93 bk. Çağrıcı, "Riya", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/137.
94 bk. Komisyon, Hayat Rehberi Kur'an, 5/239.
95 Bakara suresi, 264. ayet.
96 Nisa suresi, 142. ayet.
97 bk. "Kibir", TDK Sözlük.
98 İsmail Karagöz vd. Dini Kavramlar Sözlüğü. ed. İsmail Karagöz, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), "Kibir", 379.
99 bk. Çağrıcı, "Kibir", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/561-562.

DÜŞÜNELİM PAYLAŞALIM

Hz. Âdem'in yaratılışı karşısında şeytanın kibir ve kıskançlığı nedeniyle düştüğü durumu anlatan ayetleri okuyunuz. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnsan, kulluk bilinciyle Allah'a (cc) karşı acziyetinin farkında olmalı ve daima tevazu içinde davranmalıdır. Müslüman, yaratılış gayesine uygun bir şekilde başkalarını küçük görmemeyi hayatının temel ilkesi olarak benimsemelidir. Kibir, Kur'an-ı Kerim'e göre Allah'ın (cc) sevgisini kaybettiren bir olumsuzluktur: "**… Allah, kibirli olanları sevmez.**"[100]

Mütevazı olmak bizleri nasıl yüceltirse kibir ve gurur da o ölçüde alçaltır. Kur'an-ı Kerim'de **"Sizin ilahınız tek ilahtır; ne var ki, ahirete inanmayanların kalpleri bu (gerçeği), boş bir kibir yüzünden kabule yanaşmazlar."**[101] buyrulur. Peygamber Efendimiz bu konuda *"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan hiç kimse cennete giremeyecektir."*[102] buyurur.

Görsel 2. 16: İslam ahlakınca hoş görülmeyen "kendini üstün görme eğilimi" insanın yalnızlaşmasına neden olur.

Kibir şeytanın belirgin bir özelliğidir. Allah'ın (cc) onaylamadığı, toplumun dışladığı ve insanı yalnızlaştıran bir davranıştır. Bu duruma düşmemek için kibirden uzak durmak gerekir. Peygamberimizin *"Allah bana, mütevazı olup birbirinize karşı övünmemenizi ve birbirinize karşı haddi aşan davranışlarda bulunmamanızı vahyetti."*[103] öğüdü asla unutulmamalıdır. Allah'ın (cc) ve insanların sevdiği kişi olabilmek ancak Peygamberimiz gibi mütevazı olmakla mümkündür.

NOT EDELİM

Kibirle ilgili olarak örneklerdeki gibi deyim ve atasözleri sıralayınız:

1. Burnu büyümek.
2. Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....

100 Lokman suresi, 18. ayet.
101 Nahl suresi, 22. ayet.
102 Ebu Davud, "Libas", 26.
103 Müslim, "Cennet", 64.

2. 3. Gıybet ve Koğuculuk

Gıybet, insanların arkasından onların hoşlanmayacağı bir şekilde konuşmaktır. Bu tür konuşmalar kişinin şeref ve haysiyetine zarar vererek kul hakkına girdiği için dinimizce yasaklanmıştır. Peygamberimizin şu hadisi gıybetin tanımını açıkça ortaya koyar: "Gıybet nedir, bilir misiniz? Allah ve Resulü daha iyi bilir, dediler. Hz. Peygamber:

– *Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmandır, buyurdu.*

– Söylenen ayıp eğer o kardeşimde varsa ne dersiniz, diye soruldu.

– *Eğer söylediğin şey onda varsa gıybet ettin; yoksa, o zaman ona iftira ettin demektir."*[104]

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Hadisten de anlaşılacağı gibi bir kişiyi kendisinde bulunan kusurla anma gıybet, kendisinde bulunmayan bir kusurla arkasından konuşma ise iftiradır. İslam âlimleri ayet ve hadislerdeki açıklamalardan yola çıkarak gıybetin haram olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.[105]

Allah (cc) gıybetin ne denli kötü bir davranış olduğunu Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklar: **"Ey iman edenler!... Birbirinizin özelini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Biriniz ölmüş bir kardeşinin etini yemekten hiç hoşlanır mı? Bundan tiksindiniz değil mi? O hâlde Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul edendir, çok merhametlidir."**[106] Bu ayette tiksindirici olan ölü eti yemeye benzetilen gıybetin kötülüğüne dikkat çekilmiştir. Müslümanların gıybetten uzak durmalarının önemini vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'in (sav) *"Bir gün* Peygamberimizin eşi Hz. Aişe validemiz, Safiye validemizin boyunun kısa olduğunu ima etmişti. Bunun üzerine Allah'ın Resulü *'Ey Aişe! Sen öyle bir söz söyledin ki, o söz denize karışsaydı denizin suyunu bile kirletirdi."*[107] hadisi de gıybetin çok kötü olduğunu açıklamaktadır.

Görsel 2. 17: Gıybeti dinleyen kişi de, gıybeti eden kişinin günahına ortak olur.

Müslüman söz ve davranışıyla insanlara zarar vermekten kaçınır. Yüce Allah dedikodu yapmak, kötü zanda bulunmak ve özel hayatı araştırmak gibi Müslümana yakışmayan davranışlardan uzak durmayı emretmiştir. Peygamberimiz Müslümanı, "*elinden ve dilinden emin olunan insan*"[108] diye tarif etmiştir. İyi bir müslüman olabilmek için Peygamberimizin bu tanımına uygun davranmak gerekir. Eden bulur veciz ifadesinde olduğu gibi başkalarının açığını arayanların kendi eksiklikleri ortaya çıkar. Bu konuda Resulullah şöyle buyurmaktadır: *"Birbirinizin gıybetini yapmayın. Gizli hâllerinizi araştırmayın. Çünkü her kim insanların gizli hâllerini araştırırsa Allah da onun gizli hâlini araştırır. Ve neticede onu evinde bile olsa rezil eder."*[109] buyurmuştur. Peygamber Efendimiz gıybet yapan biri görüldüğünde, onun uyarılmasını öğütler. Hadiste *"Kim, (din) kardeşinin ırz ve namusunu onu gıybet edene karşı savunursa Allah da kıyamet günü o kimseyi cehennemden korur."*[110] buyrulur.

Koğuculuk insanlar arasında kötülük, düşmanlık ve bozgunculuk maksadıyla söz taşıma ve gammazlık[111] anlamına gelir. Hadise göre insanların arasını bozmak için söz taşımak büyük günahlardan sayılır.[112] Başka bir hadiste ise *"Ashabımdan hiç kimse, bir diğeri hakkında hoşlanmayacağım bir şeyi bana ulaştırmasın. Zira ben, gönül huzuru ile sizin yanınıza çıkmak istiyorum."*[113] buyurarak laf taşımayı yasaklamıştır.

Gıybet ve koğuculuk insani ilişkileri olumsuz etkilediği için dinimizce yasaklanmıştır. Toplumun huzurunu bozan bu olumsuzluklardan kaçınmak her Müslümanın görevidir.

104 Müslim, "Birr", 70.
105 bk. Çağrıcı, "Gıybet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/63.
106 Hucurat suresi, 12. ayet.
107 Tirmizi, "Sıfatü'l-kıyâme", 51; Ebu Davud, "Edeb", 35.
108 bk. Buhari, "İman", 4.
109 Ebu Davud, "Edeb", 35.
110 Tirmizi, "Sıfatülkıyame", 20.
111 bk. Çağrıcı, "Nemime", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/553.
112 bk. Buhari, "Edeb", 50.
113 Ebu Davud, "Edeb", 28; Tirmizi, "Menakıb", 63.

2. 4. Haset

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Haset, bir kimseyi sahip olduğu imkânlardan dolayı kıskanmak, çekememek demektir.[114] Olumsuz özelliklerden "kin gütmek, kem gözle bakmak, nazar etmek, böbürlenmek ve cimrilik" hasetle ilişkilidir.[115]

Başkasının zarara uğramasından haz almak sağlıksız bir ruh hâlinin göstergesidir. Böyle insanlar iç dünyalarında yaşadıkları huzursuzluğun etkisiyle kendi yetersizliklerini başkalarında görmekten mutlu olur. Başkalarının başarısı onları üzer. Çevresine zarar verme konusunda kendilerince haklı gerekçeler bulmaya yönelirler.[116]

Kibir ve hasedin ilk örnekleri iblisin hayatında görülür. İblis, Hz. Âdem yaratılınca kibir ve hasedine yenik düşer. Yüce Allah'a isyan edince huzurdan kovulur.[117] Şeytanlaşır ve kötülüğün simgesi hâline gelir. Kâbil'e kardeşi Habil'i öldürten ve kardeşlerine Hz. Yusuf'u kuyuya attıran duygu hasettir.[118]

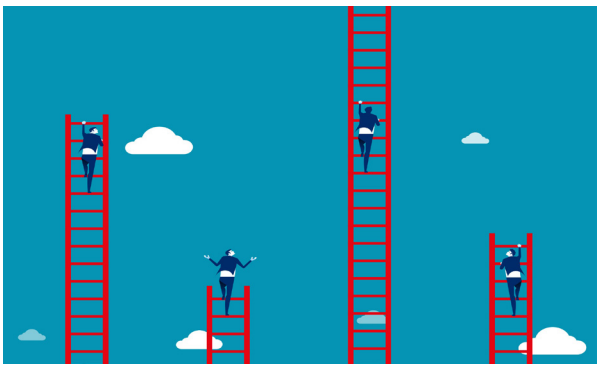
Haset; aileden iş hayatına, komşuluktan okuldaki arkadaş ortamına kadar bulunduğu her ortama zarar verir. İş hayatında birbirinin ayağını kaydırmak için türlü hileler çeviren insanlar azımsanmayacak kadar çoktur. Bu tür durumlar toplumda güveni sarsar, huzuru ve barışı zedeler. Bilinen pek çok kötülüğün kaynağını oluşturur.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Tıp ve felsefe alanında öncü İslam bilginlerinden olan Ebu Bekir Razi (ö. 313/925) hasedi, cimrilik ve aşırı ihtirasın birleşmesinden doğan psikolojik bir hastalık olarak görür. Ahlak eğitimcileri kötü insanı, "başkalarının zarara uğramasından zevk duyan kişi" diye tanımladıklarını ve bu tanımı yaparken hasedi esas (temel) aldıklarını söylerler.

(bk. Çağrıcı, "Tıbbı Ruhani", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/88.)

Haset, önce sahibine zarar verir. İlişkilerinde kapatılamayan yaralar açar. Hasetçinin Allah (cc) katında değeri olmaz. İnsanların yanında saygınlığı yoktur. Bu durumu en iyi anlatan *"Hasetten kaçınınız. Çünkü haset ateşin odunu yakıp bitirdiği gibi kişinin güzel amellerini yer, bitirir."*[119] hadisidir. Rabbimiz kullarına hasetçinin kötülüğünden sakınmayı **"De ki: Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım."**[120] ayetiyle emreder. Hasetin bireysel zararlarının yanı sıra topluma da büyük zararları vardır. Birbirini çekemeyen insanlardan oluşan toplumda bireylerin gelişimi zorlaşır. Yeni düşüncelerin gelişimi, ticaret ve sanayinin büyümesi zorlaşır. Toplum olarak yükselme olamayacağı için barışa, mutluluğa, gelişmeye ve ülke kalkınmasına olumsuz etkisi olur.

Görsel 2. 18: Rekabet, içinde haset barındırmadığı sürece iyidir.

Kıskançlık kelimesi günümüzde anlam daralmasına uğradığı için yanlış anlaşılabilir. Eşler arasındaki aşırıya kaçmayan kıskançlık eşlerin birbirine bağlılıklarının bir tür göstergesi olabilir. Bunun kendiliğinden gelişen samimi duyguların sonucu olduğu söylenebilir.

114 bk. "Haset", TDK Sözlük; Karagöz, "Haset", 234.
115 bk. Çağrıcı, "Haset", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/379.
116 bk. Çağrıcı, "Haset", 16/380.
117 bk. Bakara suresi, 34. ayet; Hicr suresi, 34. ayet; Sad suresi, 77. ayet.
118 bk. Maide suresi, 27-31. ayetler; Yusuf suresi, 7-12. ayetler.
119 İbni Mace, Zühd, 22.
120 Felak suresi, 1, 5. ayetler.

Görsel 2. 19: Haset eden kişiyi kendi başarısı değil, başkasının başarısız olması mutlu eder.

Kıskançlık her ne kadar fıtri bir duygu olsa da onu kontrol altında tutmak kişinin elindedir. Bu da bilinçli bir şekilde Allah'ın (cc) emrine uymakla ve Resulü'ne tabi olmakla mümkündür. İnsan olumsuz davranışlarıyla değil, Allah'ın (cc) isteğine uygun davranışlarıyla toplumda örnek olmalıdır.

Kıskançlık, başkasındaki bir değerin onda olmasını istememektir. Gıpta etmek, başkasında olan bir değerden rahatsız olmadan aynısının kendisinde de olmasını istemektir. İslam, kıskançlığı reddeder. Lakin gıpta etmeye olumlu bakar.[121] Peygamberimiz faydalı bir davranış olan gıpta etme (imrenme) konusunda *"Şu iki kişi dışında kimseye imrenmek doğru değildir: Bunlardan biri, Allah'ın kendisine verdiği doğru bilgiyi uygulayan ve bunu başkasına da öğreten bilge kişi, diğeri de Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolda harcayan zengin ve cömert kişidir."* [122] buyurur.

2. 5. Suizan

Zan ifadesi sözlükte, herhangi bir somut veri olmadan sonuca ulaşma veya hüküme varma[123] demektir. Günlük dilde "şüphe, tereddüt, varsayım, sanmak" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Suizan ise kesin bilgi olmadan olumsuz düşünceye sahip olmayı ifade eder. Suizan kavramının zıt anlamlısı olan hüsnüzan ise iyi niyetli olmaktır.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Diğer insanların düşüncelerini anlamadan, onlarla duygudaş olmadan yargıda bulunmak, samimiyetten uzak bir davranış biçimidir. Bu aynı zamanda muhatabı zan altında bırakan, suçlayan yanlış bir tutumdur.

DÜŞÜNELİM

Sizce insanlar, daha çok hangi durumlarda ön yargılı davranırlar? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Görsel 2. 20: Zan veya ön yargı, bireyin duygu ve düşünce dünyasında karmaşaya sebep olur.

Suizan doğru düşünmeyi engeller. Bu konuyu Allah (cc) şöyle açıklamaktadır: **"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın."**[124]

Özellikle sosyal medyada sıkça rastlanan durumlardan biri de kesin bilgiye dayalı olmadan yapılan paylaşımlardır. Bu paylaşımlar nedeni ile oluşan bilgi kirliliği; ön yargılı tutum ve davranışların yayılmasına sebep olabilir. Sosyal ilişkileri, birlik ve beraberlik ruhunu zedeleyen bu durum karşısında İslam ahlakının hüsnüzan besleme ilkesini dikkate almak gerekir. Peygamberimiz *"Zandan sakının, çünkü zan sözlerin en yalan olanıdır."*[125] buyurmuştur.

Suizan ile birlikte gelişen gıybet ve başkalarının kusurunu araştırma alışkanlıkları da İslam ahlakında hoş görülmeyen, yasaklanmış davranışlardandır. İnsanları arkasından çekiştirmek, dostlukları engellediği gibi insan psikolojisine de zarar verir.

121 bk. Hüsameddin Erdem, "Gıpta", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/50.
122 Buhari, "İlim", 15.
123 bk. Çağrıcı, "Zan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/120, 121.
124 Hucurat suresi, 12. ayet.
125 Buhari, "Vesaya", 8, "Nikâh", 45.

Görsel 2. 21: Bilgi kirliliğine maruz kalmak, doğru düşünmeyi engeller.

Kendi eksiklerini kapatmak için başkalarının eksiklerini ön plana çıkaranlar öz saygısı ve öz güveni düşük insanlardır. Peygamberimiz *""Birbirinizin gizli hâllerini gözetlemeyin, kusurlarını ortaya dökmek amacı ile sırlarını araştırmayın, çekişmeyin, kıskançlık yapmayın, ayrılığa düşmeyin. Ey Allah'ın kulları kardeş olun"*[126] buyurur.

DÜŞÜNELİM

Hüsnüzanda bulunmak, salih amellerden hangilerini geliştirir?

2. 6. Hırsızlık

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İslam, günlük hayatla ilgili faydalı düzenlemeler getirir. Helal ve haram konusu bu düzenlemelerin başında gelir. Dinimiz varlığın el değiştirmesinde "hak" kavramını ölçüt alır. Hak yollarla elde edilmeyenleri "batıl" olarak niteler. Para, mal, yeme, içme konuları bu ölçütlere göre değer kazanır. Kur'an'da haksız kazanç "malları batıl yollarla yemek" ifadesiyle dile getirilir. Hırsızlık, riba (faiz), rüşvet, meysir (kumar), tatfif (ölçü ve tartıda hile), gıll (emanete ihanet), bahs (malları eksik vermek)" gibi kavramlarla ifade edilir.[127]

İslam, hırsızlığı "haksız kazanç" olarak değerlendirir. Bu kapsamdaki tüm iş ve işlemleri yasaklar. Hırsızlık; başkasına ait para, mal, eşya veya kamu imkânının muhafaza edildiği yerden sahibinin rızası olmadan gizlice alınması, el değiştirmesi veya kullanılması[128] ile gerçekleşir. Birinin malını haksız bir şekilde alarak veya bir hakkı sahibine vermeyerek kazanılan imkânlar İslam'ın yasakladığı haksız kazançlardır. Ayrıca bir şeyin hırsızlık malı olduğunu bilerek satın alan kişi de aynı günaha ortak olur. Bu durum Kur'an'da **"Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Bile bile, günaha saparak, insanların mallarından bir kısmını yemeniz için onun bir parçasını yetkililere (rüşvet olarak) aktarmayın."**[129] ayetiyle bildirilir.

HAKSIZ KAZANÇLARDAN BAZILARI

- Hırsızlık, hile, rüşvet, kumar, soygun, haraç, gasp, stokçuluk, yolsuzluk, sahtekârlık, ürün ve marka taklitçiliği... aracılığıyla elde edilen gelirler
- Görevi kötüye kullanma, emanete ihanet veya faizle elde edilen gelirler
- İşçinin hakkını vermeyerek, sigortasını düşük göstererek veya hiç göstermeyerek elde edilen kazançlar
- Çalışanların, mesai saatlerinde işin hakkını vermeden elde ettiği kazançlar
- İş takibi karşılığında hediye benzeri adlarla elde edilen rüşvet veya komisyon gelirleri

126 bk. Buhari, "Nikah", 46; "Edeb", 58.
127 bk. Komisyon, Hayat Rehberi Kur'an, 5/295.
128 bk. Komisyon, Hayat Rehberi Kur'an, 5/301.
129 Bakara suresi, 188. ayet.

Hırsızlığın bir türü de kaçak elektrik kullanmaktır. Kullanılan kaçak elektriğin faturası o şehirde yaşayan vatandaşlar tarafından ödenmektedir. Bu durum kul hakkına girer ve bu bedeli kimlerin karşıladığı bulunamayacağı için helalleşme de mümkün olmaz. Müslüman, hiçbir gerekçeyle buna teşebbüs etmemelidir.

İslam; bilgi hırsızlığı, marka hırsızlığı hatta namazda yapılması gereken rükünlerin hakkının verilmemesine kadar hırsızlığın kapsamını geniş tutmuştur. Peygamberimiz namazda rükû ve secdeyi tam yapmamayı yani tadilierkâna uymamayı da *"İnsanların hırsızlıkta en ileri olanı, kendi namazından çalan kimsedir..."*[130] diyerek hırsızlık kapsamında değerlendirir.

Hırsızlık amelî (davranışla ilgili) olduğu kadar ahlaki bir konudur. Aç kalma korkusu, emeksiz para kazanma isteği gibi hırsızlığa iten pek çok sebep vardır. Emek karşılığı kazanılan ve meşru yoldan elde edilen kazanç, helaldir. Böyle kazanç sahiplerinin Allah (cc) katında ve toplum nezdinde değeri artar. Rabbimiz konuyla ilgili **"Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanıza dayanan ticaret böyle değildir. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size çok merhametlidir. Kim haddi aşarak ve haksızlığa saparak bunu yaparsa onu ateşe koyacağız ve bu Allah'a çok kolaydır."**[131] buyurur. Yüce Allah'ın; O'nun merhametine, lütfuna sığınma konusunda **"Şeytan içinize yoksulluk korkusu düşürür ve çirkin şeyler yapmanızı emreder. Allah ise kendinden bir bağışlama ve lütuf sözü vermektedir. Allah her şeyi kuşatmakta ve her şeyi bilmektedir."**[132] şeklindeki uyarılarına dikkat edilmelidir. Peygamberimiz el emeği, alın teri ile kazanmanın değerini *"Hiçbir kimse elinin emeğinden daha hayırlı yiyecek yememiştir ve Allah'ın peygamberi Davud da el emeğini yerdi."*[133] hadisiyle anlatır.

İslam, kendi hakkından veya malından (zekât ve sadaka gibi hayırlarla) muhtaç olanlara yardım etmeyi emreder. İnsani ve ahlaki olan, zorda kalana destek olmaktır. Peygamberimiz, *"Komşusu aç olduğu hâlde karnını doyuran kimse (gerçek) mümin değildir."*[134] buyurur. Bu hadis başka bir kaynakta *"Komşusu açken tok yatan kimse bizden değildir."*[135] şeklinde verilmiştir.

Gerçek bir mümin hırsızlık yapamaz. Hırsızlık güzel ahlak eksikliğinden kaynaklanır. Peygamberimiz bu durumu *"Hırsız, mümin olduğu hâlde hırsızlık etmez..."*[136] sözüyle açıklar.

Müslümanın kazancı da harcaması da helal ölçüsündedir. Hırsızlık insanın kişiliğine ve saygınlığına zarar verir, kul hakkına sebep olur, toplumsal güveni ve huzuru bozar. Zararlı bir davranış olan hırsızlığın ahirette de cezasının olduğu unutulmamalıdır.

2. 7. Hile Yapmak

Hile yapmak, sözlükte "aldatmak suretiyle birinin amacına ulaşmasını engellemek" anlamına gelir.[137] İslam; insanın kendine, Rabbine ve topluma karşı dürüst olmasını emreder. Dürüstlüğe aykırı olan davranışların her türlüsünü yasaklar. Hile, muhatabını aldatma olduğu için kul hakkı kapsamına girer. Rabbimiz hile yapanların tuzağını kendilerine döndüreceğini şöyle açıklamıştır: **"Münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar. Hâlbuki Allah onların oyunlarını kendi başlarına çevirmektedir..."**[138]

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

"...Kimden alışveriş yaparsan ona 'İslam'da aldatma yoktur.' de!.."
(Buhari, "Büyu", 48, "Hiyel", 7; Müslim, "Büyu" 48.)

130 Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, (Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.), 3/56.
131 Nisa suresi, 29-30. ayetler.
132 Bakara suresi, 268. ayet.
133 Buhari, Büyu, 15.
134 Buhari, Edebü'l-Müfred, çev. Rauf Pehlivan, (İstanbul: Motif Yayınları, 2005), 112.
135 Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah el-Hakim, Müstedrek ala's-Sahihayn, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye Yayınları, 1987), (hadis no: 7307), 4/184.
136 Buhari, "Hudud", 1; Müslim, "İman", 100.
137 bk. Bekir Topaloğlu, "Mekr", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/580.
138 Nisa suresi, 142. ayet.

Görsel 2. 22: Hile yapmak, güven duygusunu zedeler.

Samimi müminler söz ve davranışlarında tutarlı olurlar. Bu tutarlılığın gereği olarak insanlara hile yapıp tuzak kurmaktan kaçınırlar. Yüce Allah, bu konuda **"Size bir iyilik gelirse bu onları üzer ama başınıza bir kötülük gelse buna sevinirler. Eğer sabreder ve sakınırsanız onların tuzağı size hiçbir zarar vermez. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır."**[139] buyurur. İslam dini tuzak kurmayı yasaklar, buna tevessül edenlerin tuzakları boşa çıkaracağını Allah (cc) şöyle açıklamaktadır: **"Çünkü yeryüzünde büyüklük taslıyor ve kötülük tuzakları kuruyorlardı. Hâlbuki kötülük tuzakları, kuranların ayağına dolaşır…"**[140] Müslüman, sadece kötülük yapmayan değil aynı zamanda kötülüğe engel olmaya çalışan kimsedir. Hile yapmadığı ve tuzak kurmadığı gibi bunu yapanlara karşı nasıl bir tutum takınılması gerektiği Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: **"... Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma. Çünkü Allah takva ile hareket edip iyiliği seçenlerin yanındadır."**[141]

YORUMLAYALIM

Aşağıda verilen "hile" ile ilgili sözleri yorumlayınız.

- Düşmanın en büyük hilesi, dostluğudur. (Sadi Şirazi)
- Hilekâr dokuz ocak yıkmayınca bir ocak yapmaz. (Türk atasözü)
- Başkasına çukur kazma, kendin düşersin. (Türk atasözü)

Hilekâr (hile yapan) kişiler kendilerini, ailelerini ve çevrelerini sürekli zora sokacak şekilde davranabilirler. Bu kişiler çıkarları için yakınlarına bile zarar vermekten çekinmezler. İnsanlar, hilekârların olduğu bir toplumda kendini güvende hissedemez. Bu nedenle böyle toplumlarda huzur olmaz.

Ticari hayatta hile yapmak, toplumda yaygın olan bir aldatma şeklidir. Hile ve benzeri yollar dâhil her türlü haksız kazanç elde etmek Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmıştır.[142] Bir müteahhitin inşaat işlerini doğru yapması onun dürüstlüğünü ve kazancının helal olduğunu gösterir. Dolayısıyla insanların ölçü ve tartıda hile, tefecilik gibi meşru olmayan yollarla birbirlerinin mallarını yemelerini Allah (cc) kul hakkı kapsamında görmüş ve yasaklamıştır.[143]

Müslüman, haksız kazançla mutlu olunamayacağını bilir. Dünyasına ve ahiretine zarar verecek davranışlardan uzak durur. Güven telkin eden bir kişilik sergiler.

Görsel 2. 23: Yalan ve hile ile iş yapmak, toplumdaki güven duygusunu zedeler.

"Hile ile iş gören mihnet ile can verir."

(İşlerine hile karıştırmış, başkalarını aldatmış olan kişi son nefesini azap içinde verir.)

(Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1993), 144.)

139 Al-i İmran suresi, 120. ayet.
140 Fatır suresi, 42-45. ayetler.
141 Nahl suresi, 127-128. ayetler.
142 bk. Bakara suresi,188. ayet.
143 bk. Çağrıcı, "Kul Hakkı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/351.

Müslüman, dürüstlüğüyle insanlara faydalı olandır. Sosyal hayatı yardımseverliğin örnekleriyle doludur. Ticari hayatında menfaati ön planda tutmaz. Helal kazanç peşindedir. Kendisine ve topluma katkıda bulunur. Böylece ahiretini de kazanmış olur.

OKUMA PARÇASI

Bizi Aldatan Bizden Değildir

"Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

Resulullah pazarda bir buğday sergisine uğradı. Elini buğday yığınının içine daldırdı, parmakları ıslandı. Bunun üzerine satıcıya:

- *'Ey zahireci! Bu ıslaklık nedir?'* buyurdu. Adam*:*
- 'Ey Allah'ın Resulü! Yağmur ıslattı.' dedi. Resulüekrem*:*
- *'İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üstüne çıkarsaydın ya! Kim bizi aldatırsa bizden değildir.',* buyurdu."

(Müslim, "İman", 164.)

2. 8. İsraf

Savurganlık kavramıyla ifade edilen israf; inanç, söz ve davranışlarda dinin, aklın veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı ve özellikle mal ya da imkânları saçıp savurmayı ifade eder.[144] İsraf eden kişiye "müsrif" denir.

İsraf hayatın her alanında ihtiyaç dışı harcamaları ifade eder. Dinimize ve dünyamıza faydası olmayan işlerde ömür tüketmek, maddi ve manevi imkânları faydasız işlerde harcamak da israf kapsamında değerlendirilir.

İçki, kumar, lüks ve gösteriş için yapılan ihtiyaç dışı harcamalar israfa girer. Gıdaların piyasa fiyatını yüksek tutmak için stoklayarak çürümesine sebep olmak da israftır.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Görsel 2. 24: Geri dönüşüm ve yenilenebilir enerji israfı önler.

Kur'an-ı Kerim'de, **"...Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz çünkü Allah israf edenleri sevmez."**[145] buyurulur. Yani her şeyde olduğu gibi yeme ve içmede de dengeli bir yol tutulması istenir. Bir hadiste de, *"Her istediğini yemen israftandır."*[146] buyurulur.

İsraf, enerji alanında da sıkça karşımıza çıkan bir alışkanlıktır. Ampul, elektrikli ev aletleri vs. alırken tasarruflu olanları tercih etmek israfı önlemek ve tutumluluk alışkanlığı kazanmak için önemlidir. İsraf dinen doğru olmadığı gibi millî servet kaybına da yol açabilmektedir.

İsraf edilmemesi gereken önemli nimetlerden biri de zamandır. Yüce Allah zamanın önemini vurgulamak için Asr suresinde zaman üzerine yemin etmiştir.[147] Sevgili Peygamberimiz de, *"İki nimet vardır ki insanların çoğu bunların değerinden habersizdirler. Bunlar sağlık ve boş zamandır."*[148] buyurarak konunun önemine dikkat çekmiştir. Her şeyin çok hızlı değiştiği çağımızda insanlar zamanla yarışır hâle gelmiştir.

144 bk. Cengiz Kallek, "İsraf", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/178.
145 Araf suresi, 31. ayet.
146 İbni Mace, "Etime", 52.
147 bk. Asr suresi, 1. ayet.
148 Buhari, "Rikak", 1.

Gün içerisinde koşturmaca geçen bir döngü vardır. Bu döngünün içerisinde zamanı verimli kullanmak oldukça önemlidir. Zamanı bilinçsizce harcamak veya kötü işlerde kullanmak bir çeşit israftır. Yolculuklarda zamanı kitap okuyarak değerlendirmek faydalı bir uğraş iken bunun yerine sosyal medya ve telefonla geçirmek israftır. İsrafın her türlüsünden kaçınmak dindar ve vatansever olmanın bir gereğidir.

2. 9. Öfke ve Şiddet

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Öfke, "kızgınlık ve hiddet" anlamlarına gelir. İncinme; birinin herhangi bir sözü veya davranışı yüzünden üzüntü duyma, gücenme, kırılma duygusudur. Öfke her insanda fıtri olarak bulunan temel duygulardan biridir. Kontrol edilebilen öfke, kişinin kendisini korumasını sağlar. Kontrolsüz öfke ise sahibi ve çevresi için yıkıcıdır. Kültürümüzdeki "Öfkeyle kalkan zararla oturur. Keskin sirke küpüne zarar..." gibi atasözleri öfkenin sahibine verdiği bu zararı anlatır.

Kişi öfkelendiğinde sağlıklı düşünüp sağlıklı kararlar veremez. Öfkeyle alınan kararlar, söylenen sözler ve yapılan davranışlar pişmanlıkla sonuçlanır. Öfke, kaba kuvvetle birleşerek fiziksel şiddete dönüşebileceği gibi psikolojik baskı olarak da ortaya çıkabilir.

Aile içi ilişkilerde davranışların temeli saygıya dayanmalıdır. Bu saygı eğitimle kazanılır. Eğitimsizlik, sevgisizlik, tutarsızlık ve anlayışsızlık da aile içi şiddeti tırmandıran olumsuzluklardır. Şiddetin hakim olduğu ailede büyüyen çocuklar gördüğü ve yaşadığı bu olumsuzlukları çevresine yansıtır. Öfkenin bu tür sonuçları eğitim sözlüğünde "akran zorbalığı" olarak tanımlanır. İş hayatında "yıldırma, ötekileştirme, zorbalık ve fiziksel şiddet" olarak kendini gösterir.

Görsel 2. 25: Trafikte öfke kontrolü olası kötü sonuçları engeller.

Öfke ve şiddete başvuranlar, geçmişlerinde çok büyük travmalar yaşamıştır. Kendini ifade edemeyen, engellenmiş ve bastırılmış insanlardır. Bastırılmış olan duygular birikerek ilerleyen süreçte öfke patlaması ve şiddet olarak ortaya çıkar. Yüce Allah, sevdiği insanın özelliklerini sıralarken bu özelliklerden birinin de öfke kontrolü olduğunu şöyle ifade eder: **"Onlar (takva sahipleri) bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever."**[149] Bir başka ayette ise Allah (cc) öfkelenmeyin buyurarak bu durumdakilerin tövbe etmelerini emreder: **"...Ve kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."**[150]

Peygamberimiz öfkeyle başa çıkabileni kuvvetli insan olarak tanımlar. Onu *"Kuvvetli kimse, güreşte başkalarını yenen değil ancak öfke anında kendine hâkim olandır."*[151] hadisiyle takdir eder. Peygamberimiz bir sahabenin nasihat isteğine ise şu şekilde cevap vermiştir: "Ya Resulullah, bana nasihatte bulun.' dedi. Peygamber *'Öfkelenme!'* buyurdu. Adam sözünü birkaç kere tekrarladı. Allah Resulü her defasında *'Öfkelenme!'* dedi."[152] Müslüman; duygularına yenik düşüp öfkelenmemeli, iradesine hakim olmalıdır.

149 Al-i İmran suresi, 134. ayet.
150 Tevbe suresi, 15. ayet.
151 Buhari, "Edeb", 76.
152 Müslim, "Birr", 107.

TARTIŞALIM

Toplumda şiddetin var olma nedenleri ile ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm yollarının neler olabilir? Bu konuda üzerimize düşen görevlerin neler olabileceğini arkadaşlarınızla tartışınız.

2. 10. Cimrilik

Cimrilik "imkânları paylaşmaktan ve malı harcamaktan kaçınmak" anlamlarına gelir. Cömertliğin zıddı olan cimrilik "hasislik, pintilik, eli sıkılık" ile eş ve yakın anlamlarda kullanılır. Mal biriktirme hırsıyla birlikte oluşan cimrilik; aile bireylerini, yakın çevreyi ve ihtiyaç sahiplerini gözetmeyi engelleyen bir davranıştır. Bencillik duygusunun ve güvensizliğin artmasına sebep olur. Bu olumsuzluktan kurtulanları Allah (cc) şöyle müjdelemektedir: **"...Kim, nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır."**[153]

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Cimri insanlar toplum tarafından sevilmezler. Cimrilik ve buna teşvikin yanlışlığını Allah (cc) şöyle açıklamaktadır: **"Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah, kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez. Bunlar, cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık."**[154]

DÜŞÜNELİM

Cömert insanın özelliklerini boş bırakılan kutucuklara yazınız.

Yardımseverlik	

Cimri bireyler, bencilliklerinden dolayı yakın sosyal bağlar kuramazlar.İhtiyaç sahibi aileleri ziyaret ederek onlara yapılacak maddi yardımlar diğerkâmlığı geliştireceği için cimriliğin panzehridir.

Hayır amacıyla yapılan harcamalar kanaatkârlığı besler. İslam kültüründe vakıf medeniyetinin doğuşu ve gelişimi hayra verilen önemi gösterir.Bu vakıflarda insanlar, kendi ekonomik düzeyleri ölçüsünde sorumluluk alarak diğer insanlara faydalı olmaya çalışmışlardır. Bu da toplumda yardımseverlik duygusunu geliştirerek cimriliğin azalmasına önemli bir katkıda bulunmuştur.

Cimriliğin sebeplerinden biri de gelecekte ekonomik birikimini kaybetme korkusunun yaşanmasıdır. Bu korkuyu yaşayanlar ellerindeki imkânları harcamaktan korkarak başkalarına yardım edemez ne kendi ihtiyaçlarını gidermek ne de başkalarına yardım etmek için harcama yapamazlar.

153 Haşr suresi, 9. ayet.
154 Nisa suresi, 36-37. ayetler.

BİLGİ DAĞARCIĞI

İslam'da paylaşma ve yardımlaşmayı ifade eden kavramlardan bazıları şunlardır:

• fitre • ihsan • infak • sadaka • ülfet

İslam'ın emrettiği harcamalar, cimriliğin önüne geçmek içindir. Zekât, sadaka ve infak insanlar arasındaki sosyal bağları güçlendirir, paylaşım ruhunu destekler. Cimrilik, bizi biz yapan birlik ve dayanışma duygumuzu zayıflatır. Cömertlik ise toplumsal bağı güçlendirerek insanların mutluluğuna katkıda bulunur.

DÜŞÜNELİM

"Azla yetinmek, kanaat etmek, kıymet bilmek" ifadeleri ne anlama gelmektedir?

2. 11.Korkaklık

Korkaklık, İslami kaynaklarda cübn (cebanet) kavramıyla ifade edilmektedir. Cübn; kişinin gerçek veya hayalî bir tehlike karşısında hissettiği kontrol edilemez, önlenemez, panik derecesine kadar varabilen bir tedirginlik ve telaş hâlidir. Korkak insan hayal, vehim ve zanların esiri olduğu için her şeyden korkar.[155] Üç çeşit korku vardır: İlk olarak Allah'tan (cc) korkma (havf ve haşyet), her müminde olması gereken bir korkudur. İçinde sevginin daha baskın olduğu korkuyla Rabbimize bağlı olmamız gerekir. Bu durum tasavvufta korku ile ümit arasında olmak anlamına gelen "beyne'l havf-i ve'r-recâ" kavramıyla ifade edilir. Müslümanın Rabbine duyduğu sevgi veya korkunun derecesi kişiden kişiye değişir. Mesela Mevlana'da sevgi baskın olduğu için o, Rabbine kavuşacağı vefat anını düğün gecesi (Şebiarus) olarak tanımlar. Mümin, Allah'tan (cc) korkan ve O'na ümitle bağlanan kişidir. Rabbimiz **"…O hâlde insanlardan korkmayın, benden korkun da ayetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın…"**[156] buyurur. Rabbimiz merhametinin bolluğunu ise **"…Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."**[157] ayetinde belirtir.

İkinci korku türü gerçek veya hayalî tehlike karşısında belirli oranda tedirgin olma durumudur. Son derece insani bir tepki olan bu tür korku, sağlıklı bir insanın hayatta kalabilme refleksidir. Dolayısıyla bu boyutuyla korku her insanda olan bir duygudur. Ani bir tehlike karşısında irkilme, deprem anında korkma, sınavda başarısız olmaktan belli oranda tedirginlik gibi korkular bu tür korkulardandır.

Üçüncü korku türü ise gerçek veya hayalî tehlike karşısında ne yapacağını bilememe, duygu ve düşüncelerine hâkim olamama durumudur. Korkunun bu türü insanın saygınlığına zarar verir. Böyle bir korku, karşılaşılan bir olumsuzluğa direnme gücünü ve özgüveni zayıflatır. Toplumumuzda bu tür korku zayıflık ve özgüvensizlik olarak düşünüldüğünden "korkak" ifadesi bir hakaret olarak da kullanılır.

Fıtrattan gelen korku, korkutucu ortamda yaşanması veya karşılaşılan tehlikeli bir olay nedeniyle ortaya çıkabilir. Korkudan kurtulmak için Allah'tan (cc) yardım istenmelidir. Peygamberimiz, *"Allah'ım! Korkaklıktan sana sığınırım."*[158] şeklinde dua etmiştir.

155 bk. Çağrıcı, "Korkaklık", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/203.
156 Maide suresi, 44. ayet.
157 Zümer suresi, 53. ayet.
158 Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Müslim ve Tercemesi, (İstanbul: İrfan Yayınlar, 1988), 7/188.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Allah'ın (cc) takdirinin önüne kimse geçemez. Kula düşen korkmak değil, tedbir almaktır. Aşağıda verilen ayetler bu düşünceyi açıkça ortaya koyar:

- **"Allah sana bir zarar verecek olursa onu O'ndan başka giderecek yoktur. O senin hakkında bir iyilik dilerse onun lütfunu engelleyebilecek de yoktur. Bunu kullarından dilediğine nasip eder. Bağışlayan ve esirgeyen O'dur."** (Yunus suresi, 107. ayet.)
- **"Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa onu kendisinden başka giderecek yoktur ve eğer sana bir hayır verirse bilesin ki O her şeye kadirdir."** (Enam suresi, 17. ayet.)
- **"Allah'ın insanlar için açtığı rahmeti kısabilecek yoktur, O'nun kıstığını da O'ndan başkası açamaz. O mutlak izzet ve derin hikmet sahibidir."** (Fatır suresi, 2. ayet.)

Korkaklığın zıddı olan cesaret, insanın sakin ve korkusuzca bir öz güvene sahip olmasıdır. Şecaat ise tehlike anındaki bu cesaretin harekete geçmesi, davranışa dönüşmesi demektir. Bilal Habeşi cesareti sayesinde Mekke'de kendisine yapılan işkencelerden hiç yılmamıştır. Hz. Ömer ise şecaat sergileyerek herkesin çekindiği bir dönemde müşriklere meydan okuyarak hicret yolculuğuna çıkmıştır.

İslam tarihi cesaret ve şecaat örnekleriyle doludur. İslam ordusu, Huneyn Savaşı'nda tuzağa düşer. Ordu, korkuya kapılınca dağılma noktasına gelir. Allah'ın (cc) yardımı ve kahraman neferlerin varlığıyla cesaretlenirler. Yenilmek üzere olan ordu cesareti sayesinde destansı bir zafer elde eder. Bu başarı, korku ve cesaretin etkilerini öğrenmek açısından güzel bir örnektir. Yine "Hz. Hamza, Halid bin Velid, Tarık bin Ziyad, Ulubatlı Hasan, Şeyh Şamil, Plevne kahramanı Osman Paşa..." unutulmayacak cesaret ve şecaat örnekleridir. Bu kahramanların hayatlarından ibret alınmalıdır.

İnsanın kontrol edemediği korkular huzurunu bozar. Korkan insanlar sık sık can, mal ve namuslarının tehlikede olduğu evhamıyla (kuruntu) mutsuz olurlar. Günlük sorunlarla bile baş edemezler. Korkunun bu şekilde ileri boyuta taşınması biyolojik ve psikolojik hastalıklara sebep olur. Onun için korkularla yüzleşip baş etmenin yolları öğrenilmelidir.

Korkaklığın en büyük ilacı öncelikle sağlam bir imana sahip olma sonra da Allah'ın (cc) dilemesi dışında kimsenin bir zarar veremeyeceğine (tedbirlerini almak şartıyla) yürekten inanmaktır. Rabbimiz **"…Fakat onlara belirlenmiş bir sürenin sonuna kadar mühlet tanıyor. Ama süreleri dolduğunda onu bir an bile ne erteleyebilirler ne de öne alabilirler."**[159] buyurur.

Müslüman, karşılaştığı bireysel sorunlar ile din ve devlet düşmanlarına karşı cesur olmalıdır. Korku başarısızlığa, makul ve bilinçli cesaret ise başarıya götürür.

3. Zararlı Alışkanlıklar

İslam, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmanın yollarını göstermek için gönderilmiş bir dindir. Bundan dolayı dünyada insanın ruh ve beden sağlığına zarar verecek her türlü alışkanlıktan uzak durmayı emreder. Bu emirle ruh ve beden sağlığının korunması amaçlanır.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Dinimizde güvence altına alınarak dokunulmaz görülen haklar; can, mal, nesil, dinî inanç ve akıldır. Bunların korunması insan olarak yaşayabilmenin temel şartıdır. Bu hakların korunmasına engel olan içki, kumar ve şans oyunları gibi zararlı alışkanlıklar Kur'an-ı Kerim'de açıkça yasaklanmıştır. Rabbimiz **"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden**

159 Nahl suresi, 61. ayet.

ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"[160] buyurur.

İnsanın dinî yaşantısına, sağlığına ve çevresine zarar verdiği için İslam'ın hoş görmediği bu alışkanlıklardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Sigara

Zararlı alışkanlıklardan en yaygın olanı sigaradır. Kolay ulaşılabilir olması ve özenti nedeniyle kullanma alışkanlığı erken yaşlara kadar inmiştir. Olumsuz etkilerinin hemen görülmemesi nedeniyle sinsi bir şekilde insan sağlığını bozan kötü alışkanlıkların başında gelir. Sigara içen kişinin verdiği zararlar şöyle sıralanabilir:

- Kendisinin ve çevresindeki insanların sağlığını bozar.
- Çevresindeki insanları kokusu ile rahatsız ettiği için kul hakkına girer.
- Bütçesine ekonomik açıdan zarar verir.

Allah'ın (cc) emaneti olan bedenimizi korumak, çevremizi rahatsız etmemek, ekonomik imkânlarımızı boşa harcamamak adına sigaradan uzak durulmalıdır.

Alkol

İslam, insanı muhatap almak için öncelikli olarak akıl şartını arar. Aklı olmayanlardan Allah'ın (cc) iman dâhil hiçbir isteği yoktur. Akıl sağlığını korumak her Müslümanın temel görevidir. Alkol ise dinî sorumluluğun vazgeçilmezi olan aklı geçici olarak işlevsiz kılar. Alkolün haram kılınmasına sebep olan başlıca zararları şunlardır:

- Geçici bir süreliğine de olsa aklı işlevsiz kılar.
- Kişi sarhoşken ne yaptığını ve ne söylediğini bilemediği için dinine, kendine, ailesine ve topluma zarar verici söz söyleyebilir ve davranışlar sergileyebilir.
- İçenin sağlığını bozar.
- Ailenin huzurunu ve ekonomisini bozarak aile içi şiddete hatta ailenin dağılmasına sebep olur.
- Dinen necis olduğu için ibadetleri geçersiz kılar.

Müslüman; sağlığına, dinine, ailesine, çevresine ve topluma zarar veren içeceklerin her türünden şiddetle kaçınmalıdır. İslam'da aklın kullanımını engelleyen (sarhoş eden) maddelerin çoğunun da azının da yasak olduğu unutulmamalıdır. Miktarına bakılmaksızın, çok az da olsa alkol karışan yiyecek veya içecekler haramdır. Buna özellikle dikkat edilmelidir.

Uyuşturucu Madde

Uyuşturucu; kullanıcısını akılsız, hissiz bir varlığa dönüştürüp alkol gibi aklın kullanımını engellediği için dinimizde yasaktır. Uyuşturucu bağımlılarında "öfke, stres, uyku bozukluğu, odaklanamama" gibi ciddi sağlık sorunları görülür. Uyuşturucu, insan sağlığına olduğu kadar kişinin çevresi ile iletişimine de ciddi zararlar verir. Uyuşturucunun başlıca zararları şöyle sıralanabilir:

- Bağımlılık yapar.
- Maddeye ulaşılamaması durumunda krize sebep olur.
- Kriz kişiyi insanlıktan çıkarır, vahşileştirir.
- Ailede huzuru bozar, yuvayı dağıtır.
- Bağımlılar; uyuşturucuyu bulabilmek için hırsızlık, gasp dâhil her türlü kötülüğü yapabilir.

İslam'ın yasakladığı zararlı alışkanlıklar sigara, alkol ve uyuşturucuyla sınırlı değildir. Allah'ın (cc) emanet ettiği aklı ve bedeni korumak her Müslümanın temel görevleri arasındadır.

160 Maide suresi, 90-91. ayetler.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

1. Zararlı alışkanlıklardan kurtulmak için neler yapılabilir? Sıralayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Dinimizin doğadaki canlılara şefkatli davranmayla ilgili tavsiyelerine üç örnek yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen sözcüklerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(adalet, sabır, sevgi, suizan)

1. İçerisinde ölçü, denge ve güven kavramlarını barındıran ..... sosyal bağlarımızı güçlendiren bir erdemdir.

2. Bu erdemin de etkisi ile yardım etmeyi anlatan merhamet ve sorunlar ile karşılaşıldığında metanetini korumayı ifade eden ..... erdemlerini kazanmış olmak gerekir.

3. İnsanlara karşı ön yargılı olmak anlamına gelen ..... ve kontrolsüz harcamaları ifade eden israf gibi tutum ve davranışlardan da uzak durmak gerekir.

C. Aşağıda verilen cümlelerden doğru olanlara (D), yanlış olanlara (Y) yazınız.

1. ( ) Hayırseverlik erdemini yakın çevremizden başlayıp tüm insanlara yaymalıyız.

2. ( ) Gıybet, bir kişinin arkasından onun hoşlanmayacağı bir şekilde konuşmaktır.

3. ( ) Suizan, bir kimseyi sahip olduğu imkânlardan dolayı kıskanmak ve çekememek anlamlarına gelmektedir.

4. ( ) Kendini başkalarından üstün tutma ve büyüklenme, şecaat duygusunun bir göstergesidir.

5. ( ) İnsanları aşağılayıcı tutum ve davranışlardan uzak duran kimse tevazu sahibidir.

6. ( ) Tutumlu insanların en önemli özelliği cimriliktir.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. "... Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız hakkında bile olsa, adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye Allah size bunları emretti." (Enam suresi, 152. ayet.)

Verilen ayetten hareketle aşağıdakilerden hangisi adaletin tanımıyla ilişkilendirilemez?

A) Tartıda hile yapmamaktır.
B) Herkese gücü ölçüsünde sorumluluk vermektir.
C) Yakınlarımıza ayrımcılık yapmaktır.
D) Bir konuda doğru olanı söylemektir.
E) Söz ve davranışlarımızda ölçülü davranmaktır.

2. Kur'an-ı Kerim'de, "Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara 'öf' bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. 'Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster." diyerek dua et. Kalplerinizdekini en iyi bilen Rabbinizdir. Eğer iyi olursanız bilesiniz ki Allah kendisine yönelenleri bağışlayıcıdır." buyrulmuştur. (İsra suresi, 23-25. ayet.)

Bu ayet mealinde anne baba hakları ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

A) Merhametli olmak
B) Ses yükseltmeden konuşmak
C) Gönül alıcı sözler söylemek
D) Geçimlerini sağlamak için para vermek
E) Tevazu içerisinde kol kanat germek

3. Hz. Muhammed (sav) günlük yaşamında gözle görülecek kadar sade ve ölçülüdür.

Aşağıdaki kavramlardan hangisi Hz. Peygamber'in bu yönüne işaret etmektedir?

A) Cesaret
B) İffet
C) Kanaatkârlık
D) Sabır
E) Tevazu

4. "Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil..." (Yunus Emre)
Bu dizelerde kaçınılması önerilen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Acelecilik
B) Cimrilik
C) Korkaklık
D) Suizan
E) Zorbalık

5. Aşağıdakilerden hangisi şecaat ile yakın anlamlıdır?

A) Cesaret
B) Dürüstlük
C) Güvenilirlik
D) Kanaatkârlık
E) Sabır

6. Hz. Muhammed (sav) İslam dinini yaymaktan vazgeçmesi için yapılan tüm teklifler karşısında "Güneşi sağ, ayı da sol elime verseler, bu dini üstün kılıncaya kadar bu uğurda öleceğim." buyurmuştur.

(İbnHişâm, Sîret, II, 101.)

Bu davranış aşağıdaki erdemlerden hangisine örnek oluşturur?

A) Cesaret
B) İffet
C) Kanaat
D) Merhamet
E) Şefkat

7. Günümüzde sosyal ağlarda doğruluğu kesin olmayan paylaşımlar yapılmaktadır.

Bu durum aşağıdakilerden hangisinin artmasına neden olur?

A) Cimrilik
B) Hırsızlık
C) İsraf
D) Korkaklık
E) Suizan

8. "Mal sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi?" (Yunus Emre)

İfadesi aşağıdaki ahlaki kazanımlardan hangisinin önemini anlatır?

A) Adalet
B) Cesaret
C) Cömertlik
D) Sabır
E) Tevazu

9. Aşağıdaki seçeneklerde karşıtlarıyla eşleştirilen kavramlardan hangisi yanlıştır?

A) Cömertlik - Cimrilik
B) Şefkat - Gıybet
C) Şecaat - Korkaklık
D) İyi niyet - Ön yargı
E) Tevazu - Kibir

10. • Emanete riayet etmek
• Sözünde durmak
• Olduğu gibi görünmek
• İtimat etmek

Bu değerler aşağıdakilerden hangisiyle ilişkilidir?

A) Cömertlik
B) Dürüstlük
C) Kanaatkârlık
D) Koğuculuk
E) Şefkat

Diğer sorulara karekod ile ulaşabilirsiniz.

3. ÜNİTE AİLE

ÜNİTEYE HAZIRLIK SORULARI

1. Çevrenizde bulunan bir huzurevini veya hastaneyi ziyaret ediniz. Gözlemlerinizi sınıfta paylaşınız.
2. İsra suresi 23 ve 24. ayetleri okuyarak bu bağlamda düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Peygamberimizin çocuklara yaklaşımını anlatan hadisişerifler bulunuz ve sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Sılayırahim kavramı size neler çağrıştırmaktadır?
5. Televizyon dizilerinin ve sosyal medyanın aile yapısına etkileri ile ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

Bu ünitede
- İslam'da yuva kurma ve ailenin önemini,
- Çocuk sevgisi ve eğitimini,
- Aile içi iletişim esaslarını,
- Aile bireylerinin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını,
- Akrabalığın önemini ve akrabalık ilişkilerini

öğreneceksiniz.

Ünite pdf burada

KAVRAMLAR

- Evlilik
- Aile
- Eş
- Anne baba
- Çocuk
- Terbiye
- Helal lokma
- Akrabalık

Ünite özet sunusu burada

1. Aile Kurumunun Önemi

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Toplumun en küçük birimi olan aile, kan veya evlilik bağı ile oluşur. Anne, baba ve henüz evlenmemiş çocuklar "çekirdek aileyi" meydana getirir. Çekirdek aile ve evli çocuklarla onların eş ve çocukları aynı çatı altında yaşarsa "geniş aile" adını alır.

İnsanlar, ahlaki değerlerle ilk olarak ailede karşılaşır. Bu değerlerin ailede verilmediği toplumlarda ahlaki yönden olumsuz davranışlar ortaya çıkmaya başlar. Erdemli toplumların oluşabilmesi için ahlaki değerlerin ailede verilmesi gerekir. Bu nedenle aile kurumunu korumak her Müslüman'ın dinî ve insani görevidir.

Rabbimiz insanları bir erkek ve bir dişiden yarattığını[1], birbirlerine karşı ilgili ve düşkün yaptığını[2], bu ikisinden de erkek ve kadınları çoğalttığını[3] açıklar. Ayetler değerlendirildiğinde karşı cinslerin birbirlerine ilgi duyması yaradılıştan gelir. Fakat bu ilginin bir sınırı olduğu, kulluk sınavının gereği olarak bu sınırın korunması gerektiği unutulmamalıdır.

YORUMLAYALIM

Aşağıdaki ayetlerde altı çizili olan bölümleri ailenin önemi açısından yorumlayınız.

"Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır."

(Hucurat suresi, 13. ayet.)

"…ikisinden (Âdem ve Havva'dan) birçok erkek ve kadın üretip yayan Rabbinize itaatsizlikten sakının..."

(Nisa suresi, 1. ayet.)

"Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranıza sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır."

(Rum suresi, 21. ayet.)

"…Onlar (kadınlar) sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz…"

(Bakara suresi, 187. ayet.)

Yeryüzündeki ilk aile Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın kurduğu ailedir. İnsan nesli bu aileden çoğalmıştır. Evlilik yoluyla oluşan aile; insanın sevgi, şefkat[4] ve huzur bulduğu, İslam kültürünün temel değerlerinin sonraki nesillere aktarıldığı bir kurumdur.

Aile ve ailede verilen eğitim ilk peygamberle birlikte başlamıştır. Bu öneminden dolayı Peygamberimiz de kişinin evlilik yoluyla dininin yarısını koruduğunu beyan eder. İslam evlilik dışı ilişkilere karşı çıkarak bunu büyük bir suç kabul eder ve ciddi yaptırımlar uygular.[5]

1 bk. Hucurat suresi, 13. ayet.
2 bk. Al-i İmran suresi, 14. ayet.
3 bk. Nisa suresi, 1. ayet.
4 bk. Rum suresi, 21. ayet.
5 bk. Acluni, İsmail bin Muhammed, "Aile", Keşfü'l-Hafa, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsi Yayınları, 1932), 239.

PAYLAŞALIM

Hadisişerifleri dikkatlice okuyarak çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

- *"Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir..."*

(İbni Mace, "Nikâh", 1.)

- *"Kişi evlendiği zaman dininin yarısını korumuş olur. Geriye kalan yarısı için de Allah'a karşı gelmekten sakınsın."*

(Ali bin Ebi Bekir bin Süleyman el-Heysemi, "Nikâh", Mecmeu'z-Zevaid ve Menba'u'l-Fevaid, thk. Hüseyin Selim ed-Darani, (Beyrut: Darü'l-Minhac Yayınları, 2015), 10/163.)

- *"Ey Gençler! Sizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlilik gözü harama bakmaktan korur... Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun. Çünkü orucun şehveti kıran bir gücü vardır."*

(Buhari, "Nikâh", 3.)

- *"Üç şeyi geciktirmeyin. Vakti gelince namazı, hazır olunca cenaze ve denk birini bulunca bekârı evlendirmeyi."*

(Tirmizi, "Salat", 13.)

- *"Nikâhın hayırlısı, külfetsiz olanıdır."*

(Ebu Davud, "Nikâh", 32.)

Sadakat ve fedakârlık üzerine kurulan aileler daha uzun ömürlü olur. Hz. Peygamber, kendisine gelip öncelikle kimlere iyilik etmesi gerektiğini soran bir sahabiye *"Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine, bunlardan sonra gelen yakınlarına, sende hakkı bulunan ve ziyaret etmen gereken kimselere..."*[6] cevabını verir. Bu durum Peygamber Efendimiz'in aile bireylerine verdiği önemi gösterir.

Aile birliğinin devamlılığı karşılıklı anlayış, kanaatkârlık, sırdaşlık, sadakat, fedakârlık, sevgi, saygı, değer verip değer görme, sorun olduğunda çözüme yoğunlaşmaya bağlıdır. Bunların sağlandığı aileler huzurlu ve mutlu olur.

2. Aile Fertlerinin Birbirlerine Karşı Görevleri

Ailede bireylerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları vardır. Aile öncelikle eşlerden oluşur. Sonra da yuvanın neşesi olan çocuklardır.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Eşler sevgi temelinde kurdukları aileyi birbirlerinin hak ve sorumluluklarını gözeterek saygı ile sürdürmelidir. Eşlerin birbirine iyi davranmaları bir hadiste şöyle övülür: *"Müminlerin iman yönünden en mükemmeli ahlakça en güzel olanlarıdır. Sizin en hayırlınız eşlerine karşı en iyi davrananızdır."* [7]

Çocuklar ailede bağları güçlendiren en değerli varlıklardır. Ana babanın, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra onlara verebileceği en önemli şeyler güzel ahlak ve iyi bir eğitimdir. Bunu Sevgili Peygamberimiz şöyle belirtir: "Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakamaz."[8]

Doğumla birlikte başlayan kardeşlik ilişkileri onlar evlenip yuvadan ayrılsalar da devam eder. Çocukluk aşamasında "büyüklere saygı, küçüklere sevgi" anlayışıyla yetişen bireylerin oluşturduğu ailelerde ilişkiler daha sağlam olur. Peygamber Efendimiz'in çocuklara karşı tutumu bu durumun en güzel örneğidir: "Resulullah, biz çocukların arasına karışır ve güler yüzle latife ederdi."[9]

6 Ebu Davud, "Edeb", 129.
7 Tirmizi, "Rada",11; İbni Mace, "Nikâh", 50.
8 Tirmizi, "Birr", 33; İbni Mace, "Edep", 3.
9 Buhari, "Edeb", 68, 122.

Görsel: 3. 1: Aile mutluluk ve huzurdur.

Ana babaya iyi davranmak, onları kırmamak gerekir. Allah'a (cc) ve Resulü'ne itaatten sonra ana babaya iyilik etmek gerektiğine dair Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayet bulunur.[10] Sevgili Peygamberimizin de ana babaya hürmete ilişkin pek çok hadisi vardır.[11]

İslam'da üç türlü akrabalık vardır. Kardeşler gibi kan yoluyla oluşan, kayınvalide gibi sihri (evlilik) yoluyla oluşan ve süt annelik yoluyla oluşan akrabalıklar. Onlarla olan ilişkilerimiz İslami ölçüler içinde ve sevgi, saygı temeline dayalı olmalıdır.

Ailedeki bireylerin doğru iletişim kurarak ve İslam'ın güzel ahlak ilkelerini esas alarak problemlere çözüm bulması beklenir.

2.1. Eşlerin Birbirlerine Karşı Görevleri

Millî ve manevi değerlerimizin, örf ve âdetlerimizin kısaca kültür ögelerimizin öğrenilip kuşaktan kuşağa aktarıldığı aile kurumu; aynı zamanda sorumluluk bilincinin kazanıldığı yerdir. Aile fertlerinin birbirlerine karşı sorumluluk bilinci içinde hareket etmesi, aile kurumunun sağlıklı biçimde devam etmesini sağlar. Hz. Muhammed (sav) eşlerin birbirlerine iyi davranışlarının ahlaki olgunluk göstergesi olduğunu vurgular. Eşlerin birbirleriyle paylaşımda bulunmasını, birbirlerini incitecek söz ve davranışlardan uzak durmasını tavsiye eder.[12] Eşlerin birbirleriyle iletişimlerinde sergileyecekleri sevgi, saygı, nezaket, ve hoşgörü oldukça önemlidir. Bu erdemlerin içselleştirilmesi gerekir.

Görsel: 3.2: Ahlaki değerleri edindiğimiz ve bu değerleri kuşaktan kuşağa aktardığımız en önemli kurum ailedir.

Bireylerin aile içerisinde kazanacağı aidiyet ve sorumluluk duygusu, aile bağlarını güçlendirir. Aksi hâlde eşler arasında iletişim kopuklukları yaşanır ve bunun sonucunda da kırgınlıklar, geçimsizlikler ortaya çıkar. Ailedeki huzur ortamı zedelenir.

Kur'an-ı Kerim eşlere daima iyiliği ve güzel geçinmeyi tavsiye eder: **"... Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür."**[13] Peygamberimiz de örnek yaşamıyla bunu bizlere göstermiştir.[14]

Aile içi anlaşmazlıklar ve boşanmaya varan tartışmalar günümüzde oldukça artmıştır. Bu anlaşmazlıkların temelinde aile bireylerine düşen sorumlulukların yerine getirilmemesi önemli bir etkiye sahiptir. Ailede geçimsizliği önleme işlevi gören dinî, ahlaki ve geleneksel değerlere sahip çıkmak ailenin ve toplumun huzuru için bir ihtiyaçtır.

10 bk. Lokman suresi,14. ayet; Ankebut suresi, 8. ayet; Nisa suresi, 36. ayet.
11 bk. Müslim, "İtikat", 25; Ebu Davud, "Edeb", 119-120; Tirmizi, "Birr", 8.
12 bk. Ebu Davud, "Nikâh", 41.
13 Bakara suresi, 237. ayet.
14 bk. Tirmizi, "Rada", 11.

YAZALIM

Eşlerin birbirlerine karşı olan sorumluluklarını verilen örnekteki gibi kutucuklara yazınız.

Sadakat: Eşlerin birbirine karşı her zaman ve her hususta sadık ve güvenilir olması.

2.2. Çocukların Anne-Babaya Karşı Görevleri

Yüce Allah varlığın devamını sağlamak için her şeyi bir düzen içinde yaratmış ve bazı kurallar koymuştur. Dinimizde bu kurallar, "Allah'ın âdeti, sünneti" anlamına gelen "sünnetullah" kavramıyla ifade edilir. İnsan neslinin aile ve çocuklar yoluyla devam etmesi sünnetullah kapsamında gerçekleşir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Anne bebeğini dünyaya getirirken birtakım zorluklar ve sıkıntılar yaşar. Bebeğin büyüme sürecinde anne, onun bakımını sağlamak için büyük fedakârlıklarda bulunur. Bu fedakârlık maddi bir karşılık ile ölçülemeyecek kadar büyüktür. Annenin çocuklarına ayırdığı zaman ve verdiği emek düşünüldüğünde onun değeri ve hakkı başkalarıyla kıyaslanamayacak kadar önemli ve önceliklidir.

Bir annenin çocuğu için kendi hayatını riske atma pahasına gösterdiği fedakârlığı Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklar: **"Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (Ey insan) hem bana hem anne babana minnet duymalısın, sonunda dönüş yalnız banadır."**[15]

Saygı, ikram ve hürmette annenin babaya göre önceliği vardır. Bir sahabe Peygamberimize peş peşe üç defa *"*Kime iyilik yapayım?*"* diye sorar. Peygamber Efendimiz her seferinde *"Annene!.."* cevabını verir. Aynı sorunun dördüncü tekrarında ise babasına iyilik yapması gerektiğini söyler.[16] Bu hadis bize anneye saygının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Günümüz koşullarında hayatı huzurlu bir şekilde sürdürebilmek için ailede iş bölümü şarttır. Ayrıca gelişen yaşam koşulları iş hayatına babanın yanı sıra annenin de etkin olarak katılması sonucunu doğurmuştur. Bu durum ailede kadına, yaradılıştan gelen annelik görevinin yanında fazladan sorumluluklar yüklemiştir. Annenin bu fedakârlığına baba da destek olmaya çalışmalıdır. Babanın asıl görevi eşinin

15 Lokman suresi, 14. ayet.
16 bk. Buhari, "Edeb", 2; Müslim, "Birr", 1.

ve çocuklarının arkasında durarak onları koruyup kollamaktır. Baba, çocukları büyüyüp kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için anne ile birlikte çalışır. Ayrıca hayatın akışı içinde karşılaşılabilecek tüm tehlikelerden ailesini korur. Bu nedenlerden dolayı ailede anne ile birlikte baba da saygıyı hak etmektedir.

Görsel 3. 3: Çocuklara küçük yaşlardan itibaren sorumluluk bilinci verilmelidir.

Çocuğun en uzun ve zahmetli dönemi eğitim sürecidir. Emek, zaman, ekonomik fedakârlıklar açısından anne ve babanın hakkı ödenmez. Onlar, çocuklarının varlık sebebi olmaları nedeniyle zaten saygıya en çok layık olanlardır. Çocuklara düşen öncelikli görev ise hayırlı bir evlat olabilmek ve anne ve babalarına kadirşinas (değerbilir) bir şekilde davranmaktır. Çocuklar, bunun aynı zamanda kulluk sınavının bir parçası olduğunu bilmeli, onlara iyi davranıp hürmette kusur etmemelidir. Bu saygının dinî bir görev olduğunu Allah (cc) bize **"Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik..."**[17] sözüyle anlatır. Peygamberimiz de anne ve babaya iyilik etmenin önemini bir hadisinde şöyle vurgular: "Hz. Peygamber'e sahabeden biri: 'Amellerin en üstünü hangisidir?' diye sorar. Peygamberimiz *'Vaktinde kılınan namaz, anne ve babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihat etmek gelir.'* diye cevap verir."[18]

YAZALIM

Anne ve babaya davranışlarda hassas olunmalıdır. Çünkü bugünün çocukları geleceğin anne ve babalarıdır. Bu durumu ifade eden bazı atasözleri aşağıda verilmiştir.

Sizler de benzer atasözleri bulup aşağıdaki boşluklara yazınız.

- Ne ekersen onu biçersin. •.....
- Kimsenin ahı kimsede kalmaz. •.....
- ..... •.....

Çocukların anne babaya karşı görev ve sorumluluklarından bir diğeri de hayırlı bir insan olma amacına sahip olmalarıdır. Çocuklar ana babalarına karşı kibar olmalıdır. Kendisine verilen emeklerin boşa gitmemesi için derslerine çok çalışmalıdır. Dinine, ailesine, vatanına ve milletine faydalı, hayırlı birer insan olabilmek için bugünden hedefler belirleyip bu uğurda gayretini artırmalıdır.

Evlat, yapacağı maddi yardımlarda anne ve babasına öncelik vermelidir. Bu konuda Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'de, **"Sana ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Harcayacağınız mal, ana baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır. Hayır olarak ne yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir."**[19] buyurur.

Evlat, ana babanın her ihtiyacını karşılamakla yükümlüdür. Kadim kültürümüzde elden ayaktan düşen ana babayı huzurevi veya bakımevine terk etmek yoktur. Hatta ses tonu veya mimikle olsa bile onları üzecek davranışlardan kaçınmak gerekir. Yüce Yaradan bu konuda **"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara 'Öf!' bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. 'Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster.' diyerek dua et."**[20] buyurur.

17 Ankebut suresi, 8. ayet.
18 Buhari, "Tevhid", 48.
19 Bakara suresi, 215. ayet.
20 İsra suresi, 23-24. ayetler.

Dua ederken anne ve baba hatırlanmalıdır. Allah (cc) da anne ve babaya dua edilmesini ister. Bunu Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklar: **"Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla."**[21]

Müslüman'ın ana babası vefat ettikten sonra da onlara karşı görevleri tamamen bitmez. Farklı şekillerde devam eder. "Peygamberimiz bir sahabinin 'Ölümlerinden sonra da ebeveynim için yapmam gereken bir iyilik var mı?' sorusuna *'Evet dört haslet vardır: Onlara hayır duada bulunmak ve Allah'tan bağışlanmalarını dilemek. Varsa vasiyetlerini yerine getirmek. Dostlarıyla ilişkiyi devam ettirip ikramda bulunmak. Akrabalarıyla ilişkiyi devam ettirmek ki senin bütün akrabaların ancak onlar vasıtasıyla var olmuştur.'* şeklinde cevap verir."[22] Dinine bağlı evlatlar, ana babalarına hayatlarında ve ölümlerinin ardından sevap kazandırmaya devam eder. Hz. Peygamber bir hadisinde *"İnsan ölünce şu üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir: Sadakayıcariye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı evlat."*[23] buyurur. İyi birer mümin olarak yaşamanın ana babaya da hayrı olduğu unutulmamalıdır.

Allah'ın (cc) hoşnut olmadığı konular hariç her konuda ana babaya itaat edilmelidir. Kur'an-ı Kerim'de de bu emredilir fakat Allah'a (cc) isyan konusunda onlara itaat edilmesi yasaklanır: **"Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran…"**[24] Ana baba farklı inançta veya düşüncede olsa bile çocukların onlara saygıda kusur etmemesi dinimizin açık emridir. Bu durum Hz. İbrahim'in putperest olan babasına karşı tavrında açıkça görülür. Hz. İbrahim'in babasına olan tavrını Rabbimiz beğenerek Kur'an'da anlatır ve örnek gösterir: **"Babacığım! Sana gelmeyen bir bilgi hakikaten bana geldi, bu sebeple bana uy ki seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, Rahman'ın buyruğuna uymamıştır. Babacığım! Allah'ın azabına uğramandan ve böylece şeytanın yandaşı olmandan korkuyorum."**[25]

Bugünün gençleri geleceğin yetişkinleridir. Sünnetullah gereği ömrü olan herkes çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık dönemlerinden oluşan bir yaşam sürecektir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de **"Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli hâlinizden sonra da güçsüz hâle getiren ve yaşlandıran Allah'tır. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, üstün kudret sahibidir."**[26] buyrulur.

Ana babasının kendi ebeveynine iyi davranışını görerek büyüyen çocuk, ileride kendi ana babasına iyi davranır. Kişi yaşlandığında kendisinin de muhtaç olacağını bilmelidir. Ebeveynine iyi davranan kişinin Allah (cc) katında da değeri artar. "Eden bulur." atasözünün herkes için geçerli bir kural olup karşılığının dünyada ya da ahirette olacağı her zaman hatırlanmalıdır. Ana babaya dinî ve vicdani vazifemiz olduğu için iyilik ve itaatte kusur etmemeliyiz.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Çocukların ana babalarına karşı görevleri şöyle sıralanabilir:

- Söz ve davranışlarında saygılı olmak,
- Onların emeklerini boşa çıkarmamak için çok çalışmak,
- Gücü yettiğince onların maddi veya manevi her türlü ihtiyacını karşılamak,
- Dine aykırı olmayan isteklerine itaat etmek,
- Dine aykırı istekleri olursa saygısızlık yapmadan, kırmadan uygun bir dille anlatarak bu istekleri yerine getirmemek,
- Hayırlı, dindar bir birey olarak yetişip yaşayarak onların sürekli (öldükten sonra bile) sevap kazanmalarını sağlamak,
- Hayat boyunca onlara dua etmek,
- Onların dost ve akrabalarıyla belirli aralıklarla da olsa görüşerek gönüllerini almak.

21 İbrahim suresi, 41. ayet.
22 Buhari, Edebü'l Müfred, 45-46.
23 Müslim, "Vasiyye", 14; Tirmizi, "Ahkâm", 36.
24 Lokman suresi, 15. ayet.
25 Meryem suresi, 43-45. ayetler.
26 Rum suresi, 54. ayet.

2. 3. Anne-Babanın Çocuklarına Karşı Görevleri

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Allah (cc) her şeyi bir denge içinde yaratıp yaşamamız için uygun hâle getirmiştir. En değerli varlık olan insanı ise en güzel şekilde yaratmış[27] ve kâinatı onun hizmetine sunmuştur. İslam, insanın bu âlemde sağlıklı ve mutlu olabilmesi için birtakım kurallar koyarak ona doğru yolu gösterir. Bu yolu kendine rehber edinen Müslümanların birey ve toplum olarak iki cihanda huzura ve mutluluğa ereceği vadedilir.[28]

Anne ve babanın en önemli görevlerinden biri çocuklarını İslami terbiye ile yetiştirmektir. Ebeveynler söz ve davranışlarını Kur'an ve sünnet ahlakı ile uyumlu hâle getirirlerse çocukları için güzel örnek olurlar. Peygamberimiz bu konuda *"Hiçbir ana baba çocuğuna güzel bir ahlaktan ve yararlı bir eğitimden daha değerli bir miras bırakmamıştır."*[29] buyurur.

> *"Muhakkak ki ben muallim olarak gönderildim."*
> (İbni Mace, "Sünnet", 17.)

İslam'da evlenmenin önemli bir amacı da neslin devamını sağlamaktır.[30] İnsanın kendi soyunu devam ettirme isteği fıtrattan gelen bir özelliktir. Çocuk sahibi olmak kadar onları hayırlı bir şekilde geleceğe hazırlamak da son derece önemlidir. Peygamberler ahlaklı, iyi, temiz ve sağlıklı çocuklar bahşetmesi için dua etmişlerdir. Bu durum Kur'an'da Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in dualarında **"… Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et…"**[31] şeklinde geçer.

Mal varlığının ve evlatların çokluğu aile bireyleri arasında zaman zaman tatsızlıklara sebep olabilmektedir. Mal ve evlatların çokluğu insanları Allah'tan (cc) ve evlatlar arası adaletten ayırmamalıdır. Bu husus Kur'an'da "fitne (kargaşa)"[32] sözcüğü ile açıklanmıştır.

Ayet ve hadislerden hareketle İslam'da anne ve babanın çocuklarına karşı görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- Rızkını helal yoldan kazanmalı ve çocuklarına helal lokma yedirmelidir.
- Doğduğunda kulağına ezan ve kamet okuyarak güzel isim vermelidir.
- Erkek çocuklarını zamanı gelince sünnet ettirmelidir.
- En güzel şekilde dinini öğretip sevdirmelidir.
- Ebeveynler konuşma ve davranışlarıyla çocuklarına örnek olmalıdır.
- Kız-erkek ayrımı yapmadan ilgi, sevgi ve maddi imkânlarından adil bir şekilde faydalandırmalıdır.
- İlgi ve yeteneklerine göre eğitim alması için aralarında fırsat eşitliği sağlamalıdır.
- Evlilik çağına geldiğinde evlendirmelidir.

27 bk.Tin suresi, 4. ayet.
28 bk. Nisa suresi,13. ayet; Casiye suresi, 30. ayet; Nur suresi, 52. ayet; Maide suresi, 119. ayet.
29 Tirmizi, "Birr", 33.
30 bk. Ebu Hamid Muhammed Gazali, İhya'ü Ulumi'd-Din, çev. Mehmet A. Müftüoğlu, (İstanbul: Vefa Yayınları, 2007), 2/20.
31 Bakara suresi, 128. ayet.
32 bk. "Fitne", TDK Türkçe Sözlük; Teğabun suresi, 15. ayet.

OKUMA PARÇASI

Peygamberimiz çocuklarla verimli vakit geçirmiş, sohbet etmiş, onlara değişik nasihatlerde bulunmuştur.

"Sahabeden Abdullah bin Abbas (ra) bu konuda şöyle bir hatırasını anlatmıştır: 'Bir gün Peygamberimizin terkisinde gidiyordum. Bana hitap ederek: *'Yavrucuğum, sana bir kısım kurallar öğreteyim.'* dedi ve şöyle devam etti:

'Allah'ın emir ve yasaklarına uy ki Allah da seni gözetip korusun. O'nun rızasını her işte önde tutarsan Allah'ı önünde bulursun. Bir şey isteyeceksen Allah'tan iste. Yardım dileyeceksen Allah'tan dile! Ve bil ki bütün bir ümmet toplanıp sana fayda temin etmeye çalışsalar ancak Allah'ın senin için takdir ettiği faydayı temin edebilirler. Yine eğer bütün ümmet, sana zarar vermeye kalksa, ancak Allah'ın senin hakkında takdir ettiği zararı verebilirler. Çünkü artık kaderi yazan kalem yazmaz olmuştur, yazıları değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir…"

(Tirmizi, "Kıyamet", 59.)

Kur'an-ı Kerim'de kulluk sınavını kazanmak için ana babaların tedbirler alması istenir: **"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredileni yerine getiren melekler vardır."**[33] Bu ayete göre Allah'ın (cc) hoşnut olmadığı her türlü söz ve davranıştan kaçınmak tüm Müslümanların görevidir. Ana babanın Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını çocuklarına öğretmesi ve bu konuda onları bilinçlendirmesi gerekir. Hadisişeriflerde aile içerisinde babanın sorumluluğu vurgulanırken annenin de çocukların bakımı ve terbiyesindeki rolüne dikkat çekilmiştir.[34] Çocuk ilk andan itibaren anne ile iletişim hâlindedir. Gerek duygusal anlamda gerekse davranış bakımından anneyle yakınlık kurar. Anne de çocuğuna güzel terbiye vererek görevlerini yerine getirir.

DÜŞÜNELİM

"Bilin ki dünya hayatı, bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övünme, mal ve evlatta bir çokluk yarışından ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibi ki bitirdikleri çiftçileri imrendirir, sonra kurumaya yüz tutar. Bir de bakarsın ki sararmıştır, ardından da çer çöp hâline gelmiştir. Ahirette ise ya çetin bir azap yahut Allah'ın bağışlaması ve hoşnutluğu vardır. Dünya hayatı sadece aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir."

(Hadid suresi, 20. ayet.)

33 Tahrim suresi, 6.ayet.
34 bk. Ebu Davud, Edeb, 120-121; İbni Hanbel, Müsned, 3, 96.

3. Akrabaların Birbirlerine Karşı Görev ve Sorumlulukları

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Akraba, "biriyle aynı soydan olan kişi" anlamına gelir. İslam'a göre akraba; kan, süt veya nikâh bağıyla bağlanan kişilerin oluşturduğu topluluktur.[35] Akrabalık İslam'da "sılayırahim" kavramıyla ifade edilir. Sılayırahim; ilişkiyi sürdürme, hakları gözetme, ilgi gösterme, iyilik etme, yardımda bulunma ve akrabayı ziyarettir.[36]

Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette akraba ilişkilerinin önemi vurgulanır. Yüce Allah, akraba hakkını **"…Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."**[37] ayetinde dile getirir. Ayrıca **"Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder…"**[38] ayetiyle akrabalık bağlarının korunmasını vurgular. Hz. Peygamber bir hadisinde *"(Sılayı) Rahîm, Rahman'dan bir bağdır. Kim bunu korursa Allah onunla rahmet bağı kurar, kim de bu bağı koparırsa Allah da ondan bu bağı koparır."*[39] buyurarak akraba ziyaretinde Allah'ın (cc) rızası ve rahmetinin olduğunu ifade eder.

İslam'a göre akrabaların birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları iki grupta toplanır: Bunlardan ilki "geçinme, barınma ve borç" gibi maddi konulardır. Yüce Allah, insanları bolluk ve darlıkla imtihan eder.[40] Bu sebeple zekât, sadaka, fitre ve kurban ibadetlerinde ihtiyaç sahibi akraba önceliklidir. Nitekim Yüce Allah, **"Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma!"**[41] buyurur. Bir başka ayette **"O hâlde akrabaya da hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. Bu, Allah'ın hoşnutluğunu isteyenler için en iyisidir…"**[42] buyurur. Bu ayetlerde akrabaların gözetilmesi gerektiği açıkça anlaşılır. Peygamberimiz bir hadisinde, *"Fakirlere yapılan tasadduk bir sadakadır. Ama akrabaya yapılan ikidir: Biri sılayırahim diğeri sadaka sevabı getirir."*[43] buyurur. Böylece akrabaya yardımın iki kat değerli olduğu açıklanır.

Akrabaların birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarından ikincisi ilişkiyi sürdürmektir. Bu da manevi sorumluluklardandır. Akrabaları bayramlarda mümkün olduğunca ziyaret ederek ellerini öpmek, buna imkân yoksa arayıp sormak Müslümanların görevidir. Bunun yanında akrabaların birbirlerine iyi davranmaları, hoşgörülü olmaları da manevi sorumluluklarındandır. Yüce Allah **"…Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz…"**[44] buyurur. Ayrıca Sevgili Peygamberimiz bir hadisinde, *"Her kim, rızkında bolluk ve genişlik verilmesini ve ecelinin ertelenmesini isterse* sılayırahim *yapsın, hısım ve akrabalarını gözetsin."*[45] buyurarak akrabaları gözetmenin maddi ve manevi kazanımlarının olduğunu ifade eder.

İslam'ın sılayırahme verdiği önemden dolayı akraba ilişkilerini devam ettirmek farz, kesmek ise haram kabul edilir.[46] Müslümanların yakın veya uzak bütün akrabalarını ziyaret etmeleri, onlara karşı hoşgörülü olmaları gerekir. Bayram ve önemli günler dışında da onlarla iletişim kurmaları, yardıma muhtaç olanların ihtiyaçlarını gidermeleri bir akrabalık görevidir. Akrabaların kendi üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri, aralarındaki düşmanlık ve kıskançlıkları azaltır. Dostluk ve sevgi bağlarını güçlendirir. Dolayısıyla da toplum daha huzurlu olur.

35 bk. Vecdi Akyüz, "Akraba", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/285-287.
36 bk. Çağrıcı, "Sılayırahim", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/112.
37 Nisa suresi, 1. ayet.
38 Nahl suresi, 90. ayet.
39 Tirmizi, "Birr", 16; Ebu Davud, "Edeb", 66.
40 bk. Rum suresi, 37. ayet.
41 İsra suresi, 26. ayet.
42 Rum suresi, 38. ayet.
43 Nesai, "Zekât", 82; Tirmizi, "Zekât", 26; İbni Mace, "Zekât", 28.
44 Bakara suresi, 83. ayet.
45 Müslim, "Sıla", 21.
46 bk. Çağrıcı, "Sılayırahim", 37/112-113.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

1. Aile bağlarını güçlendirmek için neler yapılabilir? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Sılayırahim kavramını açıklayarak akrabaların birbirlerine karşı görev ve sorumluklarını yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen sözcüklerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(aile, sadakat, sılayırahim, sünnetullah)

1. Evlilikte ....., eşlerin birbirine karşı her zaman ve her hususta sadık ve güvenilir olmayı ifade eden bir kavramdır.

2. Yüce Allah varlığın devamını sağlamak için her şeyi bir düzen içinde yaratmış ve bazı kurallar koymuştur. Dinimizde bu kurallar, "Allah'ın (cc) âdeti, sünneti" anlamına gelen ..... kavramıyla ifade edilir.

3. ....., ahlaki değerleri edindiğimiz ve bu değerleri kuşaktan kuşağa aktardığımız en temel kurumdur.

C. Aşağıdaki parantezlerin içine cümlede verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. ( ) Ailede huzurun olması için eşlerin birbirine ihtiyacı vardır.

2. ( ) Dinimiz sağlıklı nesiller yetiştirebilmek için evlenmeyi teşvik etmiştir.

3. ( ) Eşlerin sorumluluk bilinci içinde davranması, erdemli bir toplumun oluşması için önemlidir.

4. ( ) Eşler arasındaki iletişimde erkeğin kadına karşı hakları, kadınınsa erkeğe karşı sorumluluğu vardır.

5. ( ) Her ana baba çocuklarının isteklerini koşulsuz yerine getirmelidir.

6. ( ) Çocuğun ahlaki değerleri öğrenip benimsemesi ailede başlar.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. İslam'da akrabalarla irtibatı canlı tutmak, karşılıklı ziyaretler yapmak aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ifade edilir?

A) İadeiziyaret
B) Sıla özlemi
C) Sılayırahim
D) Vefakârlık
E) Yâd etmek

2. İslam hukukuna göre birey ve topluma sağladığı yarardan dolayı korunması istenen beş temel unsur (zaruratımaslahat) vardır. Bunlar; din, can, akıl, nesil ve maldır.

Buna göre evliliğin teşviki, aile kurumunun tesisi ve korunması gibi amaçlar zaruratımaslahattan hangisini korumaya yöneliktir?

A) Akıl
B) Can
C) Din
D) Mal
E) Nesil

3. Aile bireylerinin sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için sahip olması gereken birtakım erdemler vardır.

Aşağıdakilerden hangisi bu erdemlerden biri değildir?

A) Güven
B) Menfaat
C) Nezaket
D) Saygı
E) Sevgi

4. Aşağıdakilerden hangisi, ana babanın çocuklarına karşı sorumlulukları arasında sayılmaz?

A) Doğduğunda güzel bir isim vermek
B) Helal lokma yedirmek
C) Aralarında hakkaniyeti sağlamak
D) Çok miktarda miras bırakmak
E) En güzel şekilde terbiye etmek

5. Yaşadıkları sürece anne babaya saygılı olup ihtiyaçlarının giderilmesine imkân dahilinde yardımcı olmak çocukların dini bir görevidir. Çocukların anne-babaya görevleri vefat ettikten sonra da devam eder.
Buna göre ebeveynin vefatıyla çocuklarının onlara karşı devam eden görevleri aşağıdakilerden hangisi olamaz?

A) Onlara dua etmek
B) Vasiyetlerini yerine getirmek
C) Onların dostlarıyla irtibatı devam ettirmek
D) Akrabalarıyla ilişkiyi devam ettirmek
E) Onların isteklerinin dışına çıkmamak

6. Toplumun geleceği için önemli bir etkiye sahip olan İslam kültürünün sonraki nesillere aktarıldığı en önemli kurum aşağıdakilerden hangisidir?

A) Aile
B) Devlet
C) Sivil toplum örgütleri
D) Aile ve sosyal hizmetler bakanlığı
E) Nüfus müdürlüğü

Diğer sorulara karekod ile ulaşabilirsiniz.

4. ÜNİTE İŞ VE MESLEK AHLAKI

ÜNİTEYE HAZIRLIK SORULARI

1. İslam ahlakının hizmette eşit davranma ilkesini kul hakkı bağlamında tartışınız.
2. **"Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın…"** (İsra suresi, 35. ayet.) ayetini, çalışma ve meslek ahlakının "doğruluk ve güvenilirlik" ilkesi kapsamında yorumlayınız.
3. **"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür."** (Zilzal suresi, 7-8. ayetler.) ayetlerini "kul hakkına riayet ilkesi" kapsamında yorumlayınız.
4. İş ve meslek ahlakı ilkelerinin "dini değerlerimiz" ile ortak yönlerini arkadaşlarınızla paylaşınız.

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ ?

Bu ünitede;

- Doğruluk ve güvenilirliğin,
- Bireysel ve toplumsal alanlardaki kul haklarının,
- Üretim ve hizmet sürecinde sorumlu davranmanın,
- Ahilik prensiplerinin çalışma ahlakı açısından anlam ve önemini

öğreneceksiniz.

Ünite pdf burada

KAVRAMLAR

- Ahilik
- Doğruluk ve güvenilirlik
- Emeğe saygı
- Hizmette eşitlik
- Kul hakkı
- Kusursuz üretim
- Meslek ahlakı
- Sorumluluk

Ünite özet sunusu burada

1. İslam'ın Çalışmaya Verdiği Önem

"Kim ki kazanmaz ise bu dünyada bir ekmek parası;
Dostunun yüz karası, düşmanının maskarası!"

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat, haz. Necmettin Turinay, (Ankara: TBMM Yayınları, 2021), 91)

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Kişinin kendisine ya da çevresine yarar sağlamak amacıyla gösterdiği çabayı ifade eden çalışmak, insan hayatının devam edebilmesi için bir zorunluluktur. İnsan, ihtiyaçlarının büyük kısmını çalışarak karşılar.

Yüce dinimiz, çalışmanın dünya ve ahiret hayatında mutlu olmanın temel yollarından biri olduğunu ifade eder. Çünkü çalışmak, ihtiyaçlarımızı giderebilmenin ve kulluk görevimizi yerine getirebilmenin ön koşullarındandır. Rabbimiz bu hususta şöyle buyurur: **"İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder."**[1]

Dinimizde çalışarak, çabalayarak harcanan emek daima övülür; tembellik, miskinlik gibi tutum ve davranışlar ise hoş görülmez. Faydasız işlerle uğraşarak zamanını boşa harcamak da İslam'ın kabul etmediği davranışlardandır. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyrulur: **"O hâlde önemli bir işi bitirince hemen diğerine koyul. Ve yalnız Rabbine yönel."**[2] Sevgili Peygamberimiz de çalışmanın önemini şöyle açıklar: *"Kişi kendi elinin emeğinden daha temiz bir kazanç elde etmemiştir."*[3] Çalışabilecek durumdayken miskinlik yapmayı ise hoş görmemiştir. Peygamberimiz emeksiz kazancı bir leke olarak tanımlayarak şöyle buyurur: *"... sizlerin çalışarak kazanç elde etmeniz kıyamet gününde yüzünde dilencilik lekesi ile gelmenizden daha hayırlıdır."*[4]

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de, dünya ve ahiret dengesini gözeterek çalışanlar övülür. Allah (cc), kullarından hem ahireti hem de bu dünyayı kazanmak için çaba göstermelerini şu ayetle ister: **"Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma!.."**[5]

Çalışanın uyması gereken kurallar vardır. Çalışma ilkeleri olarak ifade edilen bu kurallara uymak toplumsal ve bireysel hayatın huzuru için gereklidir. Bu ahlak anlayışıyla şekillenmiş bir çalışma kültürüne sahip olmak Müslümanın belirgin özelliklerindendir.

2. Çalışma ve Meslek Ahlakı İlkeleri

Bireyler toplumda hayatlarını devam ettirebilmek için çalışmaya ihtiyaç duyarlar. Çalışmak çoğunlukla bir meslek sahibi olmakla mümkündür. Mesleğin doğru bir şekilde yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan ahlaki ilkeler ise iş ve meslek ahlakının temelini oluşturur. Meslek sahibi bireylerin yeterlilik düzeyleri ile uyumlu bir iş bölümü yapmaları ahlaki ilkeleri işlevselleştirir.

İslam ahlakı, ticarette dürüst olma ve hakkaniyetli davranma gibi pek çok konuda çalışma hayatına yönelik düzenlemeler getirmiştir. İş ve meslek hayatı başta olmak üzere yaşamın her alanında içselleştirilmesi gereken bu düzenlemelerin toplum için önemi büyüktür. Bu durum, ticari ilişkilerin her aşamasında güveni artıran dolayısıyla da toplumsal barışa katkıda bulunan bir özelliktir.

Ticari hayatın ahlaki kurallara uygun olması gerekir. İşverenin veya onu temsil eden kişilerin çalışanlara adil davranması gerekir. Adaletle davranmak işin benimsenmesini kolaylaştırır, iş verimini artırır ve Allah'ın (cc) sevgisini kazandırır. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah konuya ilişkin şöyle buyurur: **"Ey iman**

1 Necm suresi, 39. ayet.
2 İnşirah suresi, 7-8. ayetler.
3 İbni Mace, "Ticarat", 1.
4 Buhari, "Zekât", 50.
5 Kasas suresi, 77. ayet.

edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutun, şahitlikte bulunurken Allah için daima adaletten ayrılmayın..."[6] Bir başka ayette de hayatın akışı içinde olabilecek kırgınlık veya kızgınlıkların adaletli davranmaya engel olmaması gerektiği şöyle açıklanır: **"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."**[7]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Çalışma ve meslek ahlakı ilkelerinin başlıcaları şunlardır:

- Dürüst olmak
- Adil olmak
- İnsanlara saygı göstermek
- Yaptığı işe özen göstermek
- Kul hakkına riayet etmek

İslam, çalışanların yaptıkları işe saygı duymalarını ve sorumluluklarını yerine getirmelerini ister. Rabbimiz işini güzel yapanları sevdiğini şöyle bildirir: **"...Yaptığınız işi güzel yapın; Allah işini güzel yapanları sever."**[8] İnsanın hak ve sorumluluk çerçevesinde işini severek yapması iş verimini artıracağı gibi mutlu olmasını da sağlar.

2.1. Doğruluk ve Güvenilirlik

İslam ahlakı, tüm insanlara karşı dürüst olunmasını ister. Doğruluk ve güvenilirlik, ahlaki olgunluğa sahip bireylerin insani ilişkilerindeki temel özelliklerdendir. Toplumsal yaşamda hile, aldatma, yalan, adaletsizlik gibi hoş olmayan tutum ve davranışların düzeltilmesi bu iki ahlaki erdeme sahip olmakla mümkündür.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İnsanlar arasındaki birlik ve beraberliğin karşılıklı güven bağı ile sağlamlaştırılması ticari hayata da katkı sağlar. Ölçü, tartı ve fiyat belirlemede dürüstlük; teslimatın zamanında yapılmasında ve borcun zamanında ödenmesinde güvenilir olmak ahlaklı bir toplumun temel özellikleridir. Kur'an-ı Kerim bu hususta şöyle buyurur: **"Ölçüyü tam tutun, eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın, bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmayın."**[9]

"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol..."

(Hud suresi, 112. ayet.)

Küçük yaşlarından itibaren "Muhammedülemin" ünvanını alacak kadar güvenilir olan Peygamberimiz, ticarette dürüstlüğün önemi hakkında şöyle buyurur: *"Dürüst, sözüne ve işine güvenilir tüccar; nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."*[10] İş ve meslek hayatında doğru söyleyerek, sözünde durarak hak ve hukuka riayet etmek; yapılan her davranışın ahirette karşılık bulacağı düşüncesi ile hareket etmek iş ahlakının bir yansımasıdır.

Görsel 4. 1: Alışverişlerde dürüst olmak gerekir.

Medeniyetimizin birer temsilcisi olarak bizler; iyiliği özendirme, haksızlığı engellemeye çalışma konusunda duyarlı olmalıyız.

6 Nisa suresi, 135. ayet.
7 Maide suresi, 8. ayet.
8 Bakara suresi, 195. ayet.
9 Şuara suresi, 181-183. ayetler.
10 İbni Mace, "Ticarat", 1.

Anadolu'da esnaf ve sanatkârlar arasında dayanışma, yardımlaşma anlayışının kökleşmesinde ve esnaf ahlakının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan Ahilik kültürü bu kapsamda değerlendirilebilir.[11] Doğruluk ve güvenilirlik ürün ve hizmetlerde kaliteyi getirdiği gibi bunları üretenlere güveni de artırır. İslamda iyi niyetle ve doğru bir şekilde yapılan her iş salih amel olarak değerlendirilir.

Kur'an-ı Kerim, salih ameli kurtuluşa erdirecek davranışlaradan biri olarak tanımlar: **"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başkadır."**[12]

Müslümanların her işinde dürüst ve güvenilir olması dinimizin bir gereğidir. Dünya ve ahiretini önemseyen herkes bu özelliklere sahip olmalıdır.

DÜŞÜNELİM

Ahlakın temel ilkelerinden olan doğruluk ve güvenilirliğin iş ve meslek yaşamına katkıları neler olabilir?

NOT EDELİM

Doğruluk ve güvenilirlik ile ilgili atasözleri bulup kutucuklara yazınız.

"Yalancının mumu yatsıya kadar yanar."	

2.2. Kusursuz Ürün ve Hizmet Üretme

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Ürün "doğadan elde edilen, üretilen yararlı şey, mahsul veya endüstri alanında ham maddelerin işlenmesiyle elde edilen şey" demektir. Üretici kelimesi ise "üretimle uğraşan, kimse; yetiştirici" anlamına gelmektedir.[13]

İnsanın işini düzgün yapması kişiliğinin bir göstergesidir. Dürüst insan işini düzgün yapar ve hilesiz ürün ortaya çıkarır. Üretim ve ticarette İslam ahlakına sahip olmak yani ticari ahlaka sahip olmak iyi bir Müslüman olabilmenin vazgeçilmezidir. Dürüst insan, işini hilesiz ve düzgün yaparak İslam ahlakının da benimsediği "insanıkâmil" (olgun, ideal insan) olmaya doğru ilerler.

Allah (cc), İslam'ı dosdoğru bir yol olarak tanımlar.[14] Müslümanların da duygu, düşünce, söz, davranış ve işlerinde dosdoğru olması gerekir.

Alışverişlerde satın alınan her ürünün güzel ve kaliteli olması herkesin ortak arzusudur. Bu yüzden üretim de bu beklentiyi karşılayacak nitelikte olmalıdır. Müslümanın kendisini memnun etmeyen bir ürünü

11 bk. Kazıcı, "Ahilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/540-542.
12 Asr suresi, 1-3. ayetler.
13 bk. "Üretici" TDK Sözlük.
14 bk. Yasin suresi, 4. ayet; Müminun suresi, 73. ayet.

başkası için üretmesi veya satması doğru olamaz. Peygamber Efendimiz, *"Sizden herhangi biriniz, kendisi için arzu ettiği hayır ve iyiliği, mümin kardeşi için de istemedikçe gerçek manada iman etmiş olamaz."*[15] buyurur. Bir başka hadisişerifinde ise aldatanlara şiddetle karşı çıkarak tepkisini şöyle açıklar: *"...Bizi aldatan bizden değildir."*[16]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Allah'ın (cc) her şeyi kusursuz yarattığını belirttiği ve insanlara görevini en güzel şekilde yerine getirmelerini öğütlediği ayetlerden bazıları şunlardır:

"O yarattığı her şeyi güzel yapmıştır…" (Secde suresi, 7. ayet.)

"… Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır…" (Neml suresi, 88. ayet.)

"… İşlerinizi iyi yapın. Şüphesiz Allah iyi iş yapanları sever." (Bakara suresi, 195. ayet.)

"… biz güzel iş yapanların ecrini asla zâyi etmeyiz." (Kehf suresi, 30. ayet.)

İşlerin düzgün ve gerektiği gibi yapılması için İslam'ın kullandığı kavramlardan bir tanesi de ihsandır. Kur'an-ı Kerim'de "ihsan" kavramı, insan için hem başkasına iyilik etmek hem de yaptığı işi güzel yapmak[17] anlamında kullanılır. Bu iki anlam birlikte değerlendirildiğinde ise Müslümanın yaptığı iş ve iyiliklerin en güzel şekilde olması gerektiği sonucu çıkar. İhsanla (en güzel şekilde) iş yapmayı Hz. Ali şöyle açıklar: "İnsanlar işlerini ihsanla yapmalarına göre değer kazanır."[18] İyi ve güzel işler yapmak iyi bir Müslüman olmanın gereğidir. Ayrıca bu kişiler uzun vadede maddi olarak da kazançlı çıkarlar.

Müslüman, yaptığı işi en güzel şekilde yapmalı ve kaliteli ürünler ortaya koymak için çalışmalıdır. Bu davranış biçiminin tüm topluma yerleşebilmesi için topluma örnek olmalıdır. Bu durum, toplumsal hayatın düzeni ve beklentilerin karşılanması açısından olduğu kadar dinî bir görev olması açısından da önemlidir. Bir görev hakkıyla yerine getirilmediğinde başkalarına zarar verilebilir. Görevin hakkıyla yerine getirilmemesi Allah'ın (cc) asla affetmeyeceği suçlardan olan kul hakkı kapsamına girer. İnşaat sektöründeki herhangi bir ihmalin veya iş ahlakına aykırı bir işlemin büyük felaketlere yol açması bu konuya örnek olarak gösterilebilir.

Üretim ve hizmet sektöründe çalışan kişiler başkalarını eleştirmeden önce kendi yaptıkları işin hakkını verip vermediklerini düşünmelidirler. Kendindeki eksikliği görmeyip sürekli başkasını eleştirmek fayda sağlamaz. Örneğin çalışanların işvereni eleştirmeden önce mesai saatlerine uyma konusunda hassasiyet göstermesi, işinin hakkını vermesi gerekir.

Bir işin düzgün yapılabilmesi için öncelikle o işi sevmek gerekir. İşini severek yapan bir insan daha kaliteli ve verimli ürün ortaya koyar. Hayatın ilerleyen dönemlerinde sorun yaşamamak ve iyi işler ortaya koyabilmek için kişi, ilgi ve beklentilerine uygun olan mesleği seçmelidir.

Her işi en güzel şekilde yapmayı karakter hâline getirenler, kulluğun gereklerini yerine getirirken de iş üretirken de son derece hassas davranırlar. Allah'a (cc) ve insanlara karşı sorumluluğunu yerine getirmiş bir kişi vicdanen rahat olur. Kimseyi aldatmadığı, kazancına haram karıştırmadığı için helal lokma yemenin ve ailesine yedirmenin manevi zevkine erer.

15 Buhari, "İman", 7.
16 Müslim, "İman", 164.
17 bk. Çağrıcı, "İhsan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/544-546.
18 Çağrıcı, "İhsan", 21/544.

OKUMA PARÇASI

HZ. MUHAMMED'İN (SAV) ÖRNEK TİCARİ AHLAKI

Hz. Muhammed (sav) genç yaşta ticari hayata atılır. Ticaretle meşgul olan Kays İbni Said, Peygamberimizle ticari ilişkiler kurduğunu ve ondan daha mükemmel bir ortağa asla rastlamadığını bize şöyle anlatır: "Şayet kendisine seyahate giderken bir mal versem, dönüp geldiğinde, beni tamamen memnun edecek bir biçimde hesap görmeden çekilip kendi evine gitmezdi. Aksine benim çıktığım bir ticari seyahatte o bana bir şey verse döndüğümde bütün ilişkili arkadaşlar kendi işleri ile ilgili haberleri sorup dururlar fakat Muhammed (sav) bana sadece sağlığımı ve hâlimi, iyi olup olmadığımı sorardı."

Peygamberimizin ticaretteki bu dürüstlüğü Mekke'de herkes tarafından bilinir. Bunu öğrenen Hz. Hatice de büyük bir sermaye koyarak Peygamberimizle ortak ticaret yapar. Hakkında bilgi toplaması için de kölesi Meysere'yi yanlarına katar. Peygamberimizin dönüşte;

- Sorulmamasına rağmen hiçbir ayrıntıyı atlamadan detaylı hesap vermesi,
- Ticari dürüstlüğü nedeniyle benzerlerine göre çok daha fazla kâr etmesi,
- Meysere'nin bütünüyle olumlu istihbarat vermesinin de etkisiyle Hz. Hatice Peygamberimizle evlenme kararı alır.

(bk. Hamidullah, İslam Peygamberi, 1/56-58.)

Ürün ve hizmet dahil yaptığı her işte dürüst olma ve en iyisini yapma çabası Peygamberimizin ticari ahlakının temel özelliğidir. Bu mükemmel ahlaka sahip olmak her Müslümanın amaçları arasında olmalıdır.

2.3. Emeğe Saygı Duyma

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Toplumlar, varlıklarını devam ettirebilmek için ihtiyaç duydukları şeyleri temin etmek zorundadır. Bunun gerçekleşebilmesi için de emeğe ihtiyaç vardır. Emek, bir işin yapılması için harcanan beden ve zihin gücüdür.[19] Üretilen şeyin niteliğine göre beden veya akla ihtiyaç duyulur. Tarımda bedenen çalışma ön planda iken yazılım ve teknoloji gibi alanlarda beyin gücüne daha çok ihtiyaç vardır.

İslam'da ihtiyaçların helal yolla elde edilmesi için harcanan emek kutsal kabul edilmiştir. Gasp, dolandırıcılık, hırsızlık, rüşvet, faiz gibi kazançlar haram kılınmıştır. Peygamberlerin emek harcayarak hayatlarını devam ettirip insanlara örnek oldukları hususunda hem ayetlerde hem de İslam tarihi kaynaklarında çokça bilgi verilmektedir. Bu çerçevede Hz. Musa çobanlık, Hz. İdris terzilik, Hz. Davud demircilik, Hz. Zekeriyya ve Hz. Nuh marangozluk, Hz. Muhammed (sav) ise ticaret ile geçimini sağlamıştır.[20]

"Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yemiş değildir."

(Buhari, "Büyu", 15.)

19 bk. "Emek", TDK Sözlük.
20 bk. Mustafa Asım Köksal, Peygamberler Tarihi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 80-108.

Üretimin olabilmesi için her sektörden insana ihtiyaç vardır. Çalışanın motivasyonu işverenin emeğe saygısıyla doğru orantılıdır. İslam, emeğe saygı göstermeyen ve taraflardan birini yok sayan yaklaşımları doğru bulmaz. İşveren ve çalışana ekonomik imkânları bahşeden Rabbimizdir. Bundan dolayı Allah (cc) katında onların aralarında zenginlik veya fakirliğe dayalı bir üstünlükten bahsedilemez. Bu konuda Allah (cc) şöyle buyurur: **"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık…"**[21]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Emeğe saygı konusunda Kur'an-ı Kerim'den öğütler:

"İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder." (Necm suresi, 39. ayet.)

"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür." (Zilzal suresi, 7-8. ayetler.)

"Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz; lehinde olanı da kendi kazandığıdır, aleyhinde olanı da kendi kazandığıdır…" (Bakara suresi, 286. ayet.)

Peygamberimiz emek-sermaye ilişkisinin nasıl olması gerektiğini bir hadisinde şöyle vurgular: *"İşçiye ücretini, teri kurumadan önce veriniz."*[22] Toplumsal huzur ve barışın sağlanabilmesi için çalışan ve işverenin hak ve sorumluluklarının adalet ve hakkaniyet temelinde paylaştırılması oldukça önemlidir.

Emeğe saygı, dürüstlük ve adalet erdemlerinin sosyal hayata yansımasıdır. Müslüman; dininin bir emri olduğu için her zaman dürüst, insanların haklarına saygılı ve adil olur. Yaptığı işi en güzel şekilde yapar. Bu şekilde davranan toplumlar daha huzurlu olurlar.

2.4. Kul Hakkına Riayet

İnsanoğlunun hem Allah'a (cc) hem de diğer insanlara karşı sorumlulukları vardır. Rabbine kulluk etmek, emir ve yasaklarına riayet etmek bu sorumlulukların başında gelir.İnsanın diğer insanlarla olan ilişkilerinde uyması gereken hukuki ve ahlaki kurallar vardır. Bu kuralların toplumda çıkabilecek sorunların önlenmesinde katkısı büyüktür.

İslam dini insanların birbirlerine karşı olan davranışlarındaki haksızlıkları kul hakkı kapsamında değerlendirir. Kişilik ve sosyal haklara yapılan saldırı da kişinin toplumdaki itibarını ve onurunu zedelediği için kul hakkına girer.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Kul hakkına riayet etmek İslam'ın temel esaslarındandır. İslam'ın bu doğrultuda tavsiyelerine dikkat eden Müslüman, ahlaki ilkelere de uygun davranmış olur. Peygamberimiz Müslümanda olması gereken özellikleri şöyle açıklamaktadır: *"Müslüman Müslümanın kardeşidir; ona yalan söylemez, ihanet etmez, kötülük yapmaz, onu aşağılamaz, kötülük edebilecek birinin eline bırakmaz."*[23]

Bir kimsenin hakkına girmek çok farklı biçimlerde olabilir: Haksız kazanç, dedikodu, gıybet, iftira vb. kul hakkı olarak değerlendirilir. İnsani ilişkilerde hakkaniyetli davranmamak, arkadaşların eşyalarını izinsiz

"Müslüman, elinden ve dilinden başka Müslümanların zarar görmediği kimsedir."
(Müslim, "İman", 64-65.)

21 Zuhruf suresi, 32. ayet.
22 İbni Mace, "Rehin", 4.
23 Tirmizi, "Birr", 18.

kullanmak, okul eşyalarına zarar vermek, söz ve davranışlarımızda birbirimizi rencide etmek de kul hakkına girer.

İslam âlimlerinin çeşitli ayet ve hadislere dayanarak tespit ettikleri büyük günahların (kebair) çoğu kul haklarıyla ilgilidir. Bunlar arasında adam öldürme, hırsızlık, hıyanet, zimmet ve irtikâp, ana babaya kötülük etme, akrabalık ilişkilerini kesme, yalancı şahitlik, yalan yere yemin etme, masum insanlara iftira etme, yetim malı yeme, tefecilik, halka eziyet ve işkence gibi hak ihlalleri de bulunmaktadır.[24]

OKUMA PARÇASI

GERÇEK MÜFLİS

Hesap günü kul haklarıyla Allah'ın (cc) huzuruna çıkan kimseyi "müflis" (iflas eden) olarak niteleyen Peygamberimiz bu durumu şöyle tasvir etmiştir:

"*Bu kişi ahirette namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerini yerine getirmiş olarak Allah'ın huzuruna gelir. Bununla beraber öyle günahlarla gelir ki kimilerine sövüp saymış, kiminin kanını akıtmış, kiminin malını yemiş, kimine iftira etmiştir. Bu durum karşısında onun ibadetlerinden elde ettiği sevaplardan alınıp hak sahiplerine dağıtılır. Eğer ibadetleri ve iyilikleri bu hakları ödemeye yetmezse hak sahiplerinin günahlarından alınıp hak yiyenin günahlarına eklenir. Böylece sevapları elinden gitmiş, günahları ise daha da artmış, dolayısıyla müflis durumuna düşmüş olur…*"

(Müslim, "Birr", 59; Buhari, "Meẓalim", 10.)

Hz. Peygamber kul hakkıyla ilgili olarak *"Allah'ın huzurunda hesabı sorulacak olan günahlar; affedilebilecek olanlar, affedilemeyecek olanlar ve affedilmesi şarta bağlı olanlar şeklinde üçe ayrılmıştır. Birincisinin kulun Allah'a karşı işlemiş olduğu günahlar, ikincisinin inkârcılık, üçüncüsünün de kul haklarından doğan günahlar olduğu bildirilmiş."*[25] buyurmuştur. Başka bir hadiste de konuya şöyle dikkat çekmiştir: *"Üzerinde kul hakkı bulunan kimsenin hiçbir maddi bedelin geçerli olmayacağı kıyamet gününden önce hak sahibiyle helalleşmesi istenmiştir."*[26] İslam âlimleri, bu tür hadislere dayanarak Yüce Allah katında kul haklarıyla ilgili tövbelerin kabul edilip günahların bağışlanabilmesi için öncelikle bu hakların sahiplerine ödenmesi veya onların rızalarının alınması gerektiğini bildirmişlerdir.

Kul hakkı hellaleşmeden affedilmeyecek kadar önemli bir konudur. Müslümanın kul hakkı özellikle de (muhatabının bulunma imkânı olmadığı için) kamu hakklarını yememeye çok dikkat etmesi gerekir.

2.5. Sorumluluk Bilinci

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesidir. Allah (cc), akıllı varlık olmasından dolayı insana sorumluluklar yüklemiştir. İnsan da bu akıl sayesinde sorumluluklarının bilincinde olur.

Kişisel ve toplumsal alanlarda insanın sorumlulukları vardır. Bireysel sorumluluklar yerine getirilmediğinde zararı sahibinedir. Toplumsal sorumluluklar yerine getirilmediğinde ise zararı tüm toplumadır. Bireysel sorumluluk kişinin başarılı olmasında ve hedeflerine ulaşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Mesleğin hakkını vermek bireysel ve toplumsal sorumluluk açısından önemlidir.

24 bk. Mustafa Çağrıcı, "Kul Hakkı", 26/350-351.
25 bk. Ahmed bin Hanbel, Müsned, 1/376 25
26 Buhari, "Meẓalim", 10; "Rikāk", 48.

“Yoksa o insan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?”

(Kıyamet suresi, 36. ayet.)

Bir kişi topluma karşı görevlerini yerine getirerek sorumlu bir birey olabilir. Bireyin doğaya ve diğer canlılara karşı sorumlulukları da vardır. Çevresine çöp atmamak, atanları uyarmak, gerektiğinde atılmış olanları almak, insanlara engel olan şeyleri yoldan kaldırmak sorumluluk bilincinin önemli birer yansımasıdır.

Görsel 4. 2: İnsan doğaya ve diğer canlılara karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmelidir.

İslam’da sorumluluğun ön şartı akıldır. Aklı olmayan kişinin dinî sorumluluğu da yoktur. İslam'da insanlar, Allah’a (cc) karşı sorumlu olduklarının ve yaptıkları her şeyin hesabını vereceklerinin bilincinde olmalıdır: **“Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez. Günah yükü ağır olan kimse, (bir başkasını), günahını yüklenmeye çağırırsa ondan hiçbir şey yüklenilmez, çağırdığı kimse yakını da olsa…”**[27]

İnsanlar, Allah’ın (cc) yarattığı her şeyin korunması ve doğanın dengesinin bozulmaması için çaba göstermelidir. Sahip oldukları mesleğin hakkını vermelidir. Toplumda yaşayan herkesin hakkına saygı göstermekle yetinmeyip onların ihtiyaçlarını gidermelerine de yardımcı olmalıdır.

2.6. Hizmette Eşit Davranma

Adaletli ve hizmete göre eşit davranış İslam ahlakında önemli bir yere sahiptir. Ayrımcılık yapmamak, iş ve meslek ahlakı kadar toplumun bütünlüğünü korumak açısından da önemlidir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Sosyal hayatta özel kurumlar ya da devlet kurumları aracılığıyla insanlara hizmetler sunulmaktadır. Bireyler eşit olarak bunlardan yararlanma hakkına sahiptirler. Hizmet sağlayan yerler; insanların cinsiyet, ırk ve inancına göre ayrım yapmadan onlara eşit davranmalıdır. Aksi takdirde adalet, eşitlik ilkesinden uzaklaşılır ve toplumda insanlar arasında huzursuzluk çıkar.

İş ve meslek yaşamında ayrımcılıktan kaçınma, işi ehline verme gibi davranışlar hizmette eşitliğin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Ayırımcılık yapmadan hizmette eşit davranılması aynı zamanda adaletin gereğidir. Rabbimiz bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun… Adaletli olun; bu takvaya daha uygundur….”**[28] "Emaneti ehline verme" anlamı taşıyan liyakat ilkesinin benimsenmesi ayrımcılığı önler. Allah (cc) tercihin liyakate göre yapılmasını şöyle emretmektedir: **“Allah size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder…”**[29]

Hizmette eşit davranma birlik, beraberlik ve kardeşlik duygusunun korunması için oldukça önemlidir. Bütün Müslümanlar bu eşitlikçi anlayışla bulunduğu her konumda adaletten şaşmamalıdır. Anlaşıldığını, sevildiğini, değer verildiğini hisseden bireyler yıkıcı değil yapıcı olur.

27 Fatır suresi, 18. ayet.
28 Maide suresi, 8. ayet.
29 Nisa suresi, 58. ayet.

2.7. Çevre Bilinci ve Duyarlılık

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Çevre, "bir şeyin yakını, yöresi, etrafı, bölgesi ve içinde yaşadığımız ortam" demektir.[30] Hava, toprak, bitki ve hayvanlar başta olmak üzere insanın doğrudan veya dolaylı etkileşim içinde olduğu canlı cansız tüm unsurlar çevre kapsamına girer. Farklı açılardan dinî çevre, ekonomik çevre, sosyal çevre, kültürel çevre gibi kavramlarla da ifade edilir.

Bitkiler, hayvanlar ve insanlar birbirleriyle bir bütün olarak ve denge içinde yaşamlarını devam ettirirler. Allah (cc), yarattıkları arasında bir denge oluşturduğunu şöyle açıklar: "**Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.**"[31] Bir başka ayette de bu dengeyi korumamızı ister: "**Göğü O yükseltti, denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız**."[32] Dengeyi sağlayan unsurlardan birine zarar verildiğinde diğerleri de bundan zarar görür. Canlı türlerinden birini yok etmek Allah'ın (cc) kurduğu düzeni bozmaya çalışmak anlamına geldiği için aynı zamanda O'na karşı gelmektir.

İslam, bütün varlıkların yaratılıştan itibaren değerli olduğunu benimser. Çevreyi en değerli olan insana emanet eder. Çünkü insan, canlılar içinde çevreyi en üst düzeyde algılayabilen varlıktır. Yeryüzünde emaneti yüklenen varlık olması[33] sebebiyle Allah (cc) insanı sorumlu tutar.[34] Öyleyse insanın iman ve ibadetlerle ilgili olduğu kadar çevreyi korumakla ilgili de sorumlulukları vardır. Peygamberimiz bir hadisişerifinde dünyanın tertemiz yaratıldığını şöyle açıklar: *"Benim için yeryüzü temiz ve namaz kılmaya uygun kılınmıştır."*[35] Bu temiz hâlin korunması her Müslümanın asli görevleri arasındadır.[36] Bunlar yerine getirildiğinde tüm yaşam alanları tertemiz olur.

Görsel 4. 3: Ağaç dikme ve yeşillendirme faaliyetlerinde bulunmak kadar onları korumak ve sahiplenmek de önemlidir.

Ekolojik dengenin bozulması insanların yanlış davranışlarının sonucudur. Günümüzdeki doğal felaketlerin çoğu insanların doğaya verdiği zararlardan kaynaklanır. Toprağın ve suyun kirletilmesi sağlıklı tarım ürünlerine ve temiz suya ulaşmada sıkıntıların yaşanmasına sebep olur. Ormanların tahrip edilmesiyle veya kimyasal gazların etkisiyle ozon tabakası zarar görür, sera gazı oluşarak küresel ısınmaya sebep olur. Bu da iklim değişikliklerine, yer altı ve yer üstü su kaynaklarının azalmasına ve çölleşmeye sebep olur. Sonuçta bütünüyle ekolojik dengenin bozulmasına yol açan bu olumsuzlukların tamamı insanların hatalı davranışlarından kaynaklanır. Konu Kur'an-ı Ke rim'de şöyle anlatılır: **"İnsanların kendi elleriyleyapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah (yaptıklarından dönsünler diye) işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."**[37]

Toprağın, suyun, biyolojik çeşitliliğin ve diğer doğal varlıkların tahrip edilmesi insanın ve doğanın dengesini bozar. İnsanın çevreye duyarlı olabilmesi için öncelikle kendi türüne duyarlı olması gerekir. Bütünüyle duyarlılık kültürüne sahip olmadan hayatın bir bölümü olan çevreye duyarlı olunması beklenemez.

Çevre sorunu sadece yukarıda sayılan fiziki mekânlarla sınırlı değildir. İsrafın yaygınlaşması, insanın canlılara bakışı ile hayat felsefesindeki olumsuz değişmeler gibi ahlaki erdemlerin yok olması da çevre sorununlarına sebep olan etkenlerdendir.[38]

30 bk. "Çevre", TDK Sözlük.
31 Kamer suresi, 49. ayet.
32 Rahman suresi, 7-8. ayetler.
33 bk. Ahzab suresi, 72. ayet.
34 bk. Görmez vd, Hadislerle İslam, 7/372.
35 Müslim, "Mesacid", 5.
36 bk. Görmez vd, Hadislerle İslam, 7/378.
37 Rum suresi, 41. ayet.
38 bk. Osman Kaya, "Kur'an'a ve Sünnete Göre Çevre Bilinci ve Ahlakı", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18/2, (Diyarbakır 2016), 81-95.

Allah (cc) insanı kulluk sınavı için yarattığını,[39] yeryüzünde var olan her şeyin Allah'ı (cc) zikrettiğini,[40] bizim de kendisini zikretmemiz gerektiğini[41] bildirir. Yine yeryüzünde her şeyi insanın hizmetine sunduğunu[42] açıklar. Bu ayetlerden çıkan birinci sonuç insanın kul olarak Allah'a (cc) karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğidir. Daha çok tasavvufi anlayışın benimsediği ikinci sonuç ise tüm mahlukat (yaratılmışlar) özellikle de bitki ve hayvanlar Allah'ı (cc) zikreder. Bunlar insanın hizmetine sunulduğu için zorunlu ihtiyaç durumlarında bunlardan faydalanılabilir. İhtiyaç yokken ise zikirlerine engel olmamak için korunmaları gerekir.

DÜŞÜNELİM

Üretim tesisi atıklarının bulunduğu alanlarda, bitki örtüsü ve canlılara zarar vermemek için alınabilecek tedbirleri çevre bilinci ve iş ahlakı açısından değerlendiriniz.

Hz. Peygamber çevrenin korunmasına çok önem vermiş ve kirletilmesine engel olmaya çalışmıştır. Bu çerçevede akarsu yakınlarına tuvalet ihtiyaçlarının giderilmesini yasaklamıştır.[43] Günümüz şartlarında değerlendirecek olursak çevreye bu kadar duyarlı olan bir Peygamber'in (sav) ümmeti olarak Müslümanlar da kimyasal veya biyolojik atıkları derelere, akarsulara akıtmamalı; bunların kirletilmesine göz yummamalıdır. Kullandığı kimyasal temizlik ürünlerini ihtiyacıyla sınırlı tutmalı, gereğinden fazla tüketmemelidir. Çünkü bunlar toprak ve suya karışarak kirlenmelerine neden olur.

Doğal çevrenin korunması konusunda kişiler, başkalarının davranışlarından önce kendi sorumluluklarına odaklanmalıdır. Çünkü herkes kendi üzerine düşen görevi yaptığında doğayı koruma sorumluluğu yerine getirilmiş olur. Her koşulda faydalı ve güzel işlerin yapılması gerektiğini Peygamberimizin şu hadisişerifi açıkça ortaya koyar: *"Yarın kıyametin kopacağını bilseniz bile, bugün elinizdeki fidanı dikin."*[44]

Merhameti esas alan bir dinin mensupları olan Müslümanlar, tüm çevreye merhametle davranmalıdır. Doğal kaynakların sınırsız hırsla tüketime açılması, onların günden güne azalmasına hatta yok olmasına sebep olur. Bu da insan neslinin geleceği için ciddi bir tehlikedir. Bilinçli, duyarlı bir anlayış ve davranış geliştirilebilirse bu tehlikenin önüne geçilebilir.

Unutulmamalı ki evren bütün güzellikleriyle Allah'ın (cc) insana bir hediyesidir. İnsanın içinde yaşadığı çevreyi, dünyayı imar edip güzelleştirmesi,[45] onu fesat ile bozmaması[46] Yüce Allah'ın (cc) bizden istediğidir. Bu istek doğrultusunda Müslümanın görevi, çevreyi koruyarak kulluğunun gereğini yapmak ve gelecek nesillere güzel bir miras bırakmaktır.

3. Ahilik ve Ahilerde Meslek Ahlakı

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra kendilerine has yiğitlik, cömertlik gibi özellikleri İslam ile bütünleştirmişlerdir. Geleneği İslam ile yoğuran bir anlayış içinde tarihe yön veren bazı teşkilatlar kurmuşlardır. Bu anlayışla Anadolu'da Ahi Evran'ın (1171-1262) öncülüğünde kurulup gelişen Ahilik teşkilatı, üretim ve ticari hayatın düzenlenmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Osmanlı Dönemi'nde de varlığını sürdüren bu teşkilat oldukça uzun ömürlü olmuştur.[47]

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İş ve meslek ahlakını yaygınlaştırmak gayesi güden Ahilik, toplumsal dayanışma ve düzenleme sistemidir. Bu sistemin temel amacı ticari hayatta işlerin en doğru

39 bk. Zariyat suresi, 39. ayet.
40 bk. İsra suresi, 44. ayet; Hadid suresi, 1. ayet.
41 bk. Bakara suresi, 152. ayet.
42 bk. Casiye suresi, 13. ayet
43 bk. Müslim, "Taharet", 68; Ebu Davud, "Taharet", 14; İbni Mace, "Taharet", 21.
44 Buhari, Edebü'l-Müfred, 168.
45 bk. Hud suresi, 61. ayet.
46 bk. Bakara suresi, 205. ayet.
47 bk. Kazıcı, "Ahilik", 1/540.

biçimde yapılmasını sağlamaktır. Bununla birlikte insanların birbirleriyle dayanışma içinde olmaları, iş birliği yapmaları; dürüstlük, adalet, saygı, yardımseverlik, hoşgörü ve sevgi gibi ahlaki değerleri benimsemeleri de hedefleri arasındadır.

Ahilik esnaf birlikleri; ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşmaktadır. Çıraklıktan ustalığa yükselmek için mesleki ehliyet ve liyakat şarttır. Çıraklar mesleklerini çok iyi öğrenmedikçe dükkân açmalarına izin verilmez. Sanat erbabı içinde en dürüst ve en saygıdeğer olan kişi teşkilatın başkanı olur. Bu kişilere de "Ahi" denir.

Ahiliğin amaçlarından bazıları;

- Üretim ve ticari hayatın düzen içerisinde sürmesini sağlamak,
- Üretilen malın kaliteli olmasını sağlamak,
- İhtiyaç fazlası arzın oluşmasını engellemek,
- Karaborsa sonucunda oluşan suni pahalılığı önlemek,
- Haksız rekabeti önlemek,
- Ürünün hak ettiği değerin altında satılmasını engellemektir.

Ahiliğin esaslarının, ahlaki ve ticari kurallarının yazılı olarak bulunduğu kitaplara "fütüvvetname" adı verilmiştir. Teşkilata girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlaki emirlere uymak zorundadır. Fütüvvetnamelere göre teşkilat mensuplarında bulunması gereken özellikler vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, esnaf kardeşlerine nasihat ve onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbedir. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdendir.[48]

Ahilik, mensuplarının aşırılıktan uzak ve dengeli bir yaşam sürdürmelerini amaçlamıştır. İş ve meslek hayatının düzenli işleyişi için gerekli olan ahlaki kuralları belirlemiştir. Bu kurallar toplumda güven ortamını oluşturarak ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin gücüne güç katmıştır.

Ahiler, sadece şahsi işleri ve mesleki meşguliyetlerinde değil sosyal hayatın her alanında Hz. Peygamber'in güzel ahlaklı olma ile ilgili teşvik edici mesajlarını esas almıştır: *"Kıyamet gününde müminin terazisinde güzel ahlaktan daha ağır bir şey bulunmaz."*[49], *"İçinizde en çok sevdiğim ve kıyamet günü bana en yakın mesafede bulunacak kimseler, güzel ahlak sahibi olanlarınızdır."*[50]

"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızanıza dayanan ticaret böyle değildir ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."

(Nisa suresi, 29. ayet.)

48 bk. Kazıcı, "Ahilik", 1/540.
49 Tirmizi, "Birr", 62.
50 Tirmizi, "Birr", 71.

Huzur ve barış, ticari ahlaka sahip olan toplumlarda daha üst seviyededir. Geçmişimizden gelen Ahilik benzeri kurumların faydalarının farkına varılmalıdır. Mükemmel bir şekilde işleyen ve güzel sonuçlar alınmış bu kurumlar örnek alınarak günümüze uyarlanmalıdır.

OKUMA PARÇASI

AHİLİK DUASI

"Ya Rabbi! Cümlemizi darlıktan, bereketsizlikten, aldanmaktan ve aldatmaktan, hak yemekten, kul hakkına girmekten muhafaza eyle! Bizleri açlık, yokluk, kıtlık, kuraklık, yerden ve gökten musibetlerden koru! Kanaat etmeyi, gönlü zengin, gözü tok olabilmeyi, hayırda yarışmayı, veren el olmayı nasip eyle! Rızkımız gökte ise yere indir, yer altındaysa yeryüzüne çıkar, uzakta ise yakınlaştır, zorsa kolaylaştır. Rızkımızı temiz ve helal eyle Allah'ım! Ey Allah'ım! Esnafımızı alırken satanı gözeten, satarken alanı gözeten, eksik ölçüp, yanlış tartmayan, doğru ve güvenilir kimselerden eyle! İsraftan, cimrilikten, azgınlıktan, korkaklıktan, acizlikten, tembellikten, ahlaksızlıktan, haddi aşmaktan sana sığınırız Ya Rabbi! Bizleri nefsine uyarak kötülük işleyenlerden eyleme, kesada uğratma! Ey kâinata yön veren Yüce Rabbimiz! Milletimizi ve vatanımızı her türlü afet ve musibetten koru. Devletimize ve milletimize birlik, dirlik ve düzen bahşeyle! Hastalara şifa, dertlilere deva, borçlulara eda nasip eyle Ya Rabbi!"

(bk. Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 139)

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

1. İş ve meslek ahlakı ilkelerinin toplumsal gelişime etkilerini yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Ahiliğin tarihsel sürecini kısaca özetleyiniz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen sözcüklerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(ahilik - çevre - güvenilirlik - huzur)

1. Ticari ahlaka sahip olan toplumlarda birlik, beraberlik ve ..... hâkimdir.

2. Bu atmosferi oluşturabilmek için toplumda iş ve meslek ahlakını yaygınlaştıran ..... bir tür toplumsal dayanışma sistemidir.

3. Haksız kazanca karşı çıkan, doğruluk ve ..... ilkelerini temel alan iş ve meslek ahlakı anlayışımız, diğer canlılara karşı da sorumluluk bilinci ile hareket etmemizi sağlar.

C. Aşağıda verilen cümlelerden doğru olanlara (D), yanlış olanlara (Y) yazınız.

1. ( ) Hizmette eşit davranma çevre bilincine sahip olmanın bir gereğidir.

2. ( ) Sorumluluk bilinci iş ve meslek ahlakı ilkelerindendir.

3. ( ) İş ve meslek ahlakı ilkeleri İslam ahlakının bir gereğidir.

4. ( ) Kul hakkı iş ve meslek ahlakı ilkelerinin tamamını ifade eder.

5. ( ) Üretimin tüm aşamalarında iş ve meslek ahlakı ilkelerine dikkat edilmesi gerekir.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Öğretmen "İslam'ın çalışmaya verdiği önem" ile ilgili bir sunum yapmak için öğrencilerinden konuyu destekleyici ayet ve hadis bulmalarını istemiştir.

Buna göre hangi öğrencinin bulduğu ayet ya da hadis yukarıdaki sunumun konusunu desteklemez?

A) Yakup: *"Sizden herhangi birinizin sırtına bir bağ odun yüklenip satması, dilenmesinden hayırlıdır...* (Buhari, Zekât, 53.)
B) Merve: "İnsan ancak çalıştığının karşılığına sahip olur. Onun çalışması şüphesiz görülecek ve ona karşılığı tastamam verilecektir." (Necm suresi, 39-41. ayetler.)
C) Nazlı: *"Kimse, kendi kazancından daha hayırlı bir rızık asla yememiştir…"*(Buhari, Büyu, 15.)
D) Ege: "Ey kavmim! Şüphesiz bu dünya hayatı ancak (geçici) bir yararlanmadır. Ahiret ise ebedî olarak kalınacak yerdir." (Mümin suresi, 39. ayet.)
E) Berkay: *"İşçinin ücretini alnının teri kurumadan veriniz."* (İbni Mace, Rehin, 4.)

2. İslam'ın iş ahlakı ilkelerinden hangisi, insanlar arasında ayrım yapılmamasını ifade eder?

A) Çevre bilinci
B) Güvenilirlik
C) Hizmette eşit davranma
D) Kusursuz ürün üretme
E) Sorumluluk bilinci

3. Çalışanlarına eşit ve adil davranan bir işverenin tutumu çalışma ahlakı ilkelerinden hangisi ile ilişkilendirilebilir?

A) Çalışanlar arasında fark gözetmeme
B) Dayanışmayı esas alma
C) İndirimli ürün satma
D) Kaliteli ürün üretme
E) Toplum bilinci ve duyarlılık

4. Aşağıdakilerden hangisi iş ve meslek ahlakını yaygınlaştırma gayesi güden Ahiliğin ilkelerinden biri değildir?

A) Dayanışmayı esas almak
B) Emeğe saygı duymak
C) Haksız kazanca karşı çıkmak
D) Lüks harcamalar yapmak
E) Sorumluluk bilinci ile hareket etmek

5. "Yedi göğü birbiriyle tam uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin…" (Mülk suresi, 3. ayet.)

Yukarıdaki ayetikerime, iş ve meslek ahlakı ilkelerinden hangisiyle aynı doğrultudadır?

A) Doğruluk ve güvenilirlik
B) Emeğe saygı duyma
C) Eşitlik ve adalet
D) Sorumluluk bilinci ve duyarlılık
E) Kusursuz ürün üretme

6 *"Sizden biriniz kendisi için sevip istediği şeyi kardeşi için de sevip istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz."* (Buhari, İman,7.)
hadisişerifi çalışma ahlakı ilkelerinden hangisi ile ilişkilendirilemez?

A) Kul hakkına riayet
B) Çevre bilinci
C) Hizmette eşit davranma
D) Emeğe saygı duyma
E) Sorumluluk bilinci

7. İş ve meslek ahlakının doğruluk ve güvenilirlik ilkeleri aşağıdaki ifadelerden hangisi ile ilişkili değildir?

A) Adalet
B) Cimrilik
C) Duyarlılık
D) Dürüstlük
E) Hoşgörü

8. Aşağıdakilerden hangisi iş ve meslek ahlakı ilkelerinden değildir?

A) Adalet
B) Dürüslük
C) Eşit davranmak
D) Kâr amacı ile yaklaşmak
E) Yalan söylememek

9. İnsanların birbirlerine karşı tüm haklarını kapsayan kul hakkı kavramı iş ve meslek ahlakı açısından da önemlidir.

Yukarıdaki açıklamaya göre aşağıdakilerden hangisi kul hakkı olarak kabul edilmez?

A) Diğer canlılara karşı şefkatli davranmak
B) İşçinin haklarını gözetmek
C) İşverenin haklarını gözetmek
D) Kusursuz ürün üretmeye dikkat etmek
E) Müşteriye verdiği taahhütlerine uymak

10. Sorumluluk, bireyin herhangi bir konuda görevlerini yerine getirmesi ve bunun sonuçlarını üstlenmesidir.

Yukarıdaki açıklamaya göre aşağıdakilerden hangisi sorumluluk kavramı ile bağdaşmaz?

A) Çevre bilinci ve duyarlılık
B) Emeğe saygı duyma
C) Hak ve hukuka riayet etmeme
D) Hizmette eşit davranma
E) Kusursuz ürün üretme

11. Özveri ve diğerkâmlık kavramları, insanlar arasındaki birlik beraberlik bağlarının güçlenmesi açısından önemlidir. Bu kavramlar çalışma hayatında iş ve meslek ahlakının ilkelerini daha iyi anlamamızı sağlar.

Bu durum aşağıdakilerden hangisi ile ilgili değildir?

A) Çevre bilinci ve duyarlılık
B) Emeğe saygı duyma
C) Hizmette kusursuz davranma
D) Kul hakkına riayet
E) Üretimde hilesiz iş yapma

Diğer sorulara karekod ile ulaşabilirsiniz.

5. ÜNİTE

ALLAH'A VE PEYGAMBERİMİZE KARŞI VAZİFELERİMİZ

ÜNİTEYE HAZIRLIK SORULARI

1. Teslimiyet ve tevekkül kavramları hakkında bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Marifet ile irfan arasındaki ilişkiyi arkadaşlarınızla tartışınız.

3. Kimlere tazim gösterilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. Allah'ın (cc) sonsuz şefkat ve merhametiyle anne babanın çocuğuna duyduğu şefkat ve merhamet arasındaki benzerliğe örnekler veriniz.

5. Muhabbet ile ilahi aşk arasındaki ilişkiyi arkadaşlarınızla tartışınız.

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ ?

Bu ünitede

- Allah'a (cc) karşı görev ve sorumluluklarımızı,
- Peygamberimize karşı görevlerimizi,
- Marifet ve muhabbetle Allah'ı (cc) sevmeyi,
- Tövbe ve teslimiyet ile Allah'a (cc) sığınmayı,
- Havf ve reca dengesi içinde olmayı,
- Kur'an'ı anlamada Peygamberin rolünü ve sünnetin gerekliliğini öğreneceksiniz.

Ünite pdf burada

- Havf ve reca
- Marifet
- Muhabbet
- Takva
- Tövbe
- Tazim
- Ubudiyet
- Sünnete uymak

Ünite özet sunusu burada

1. Allah'a Karşı Vazifeler

1.1. Marifet

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Marifet, sözlükte "bilmek, tanımak, ikrar etmek, ilim veya bilgi"[1] anlamlarında kullanılır. Ancak ilim dünyevi, maddi âlemle ilgili, akıl ile ulaşılabilen genel bilgileri kapsar. Marifet ise daha özel, akılla kavranamayacak ilahi hakikatleri, derin ve ayrıntılı bilgileri ifade eder.[2] Bu sebeple terim olarak marifet, "derin düşünme yoluyla bir şeyin anlaşılması veya ilhama dayanan aracısız bilgi, irfan"[3] şeklinde ya da "Allah'ın (cc) kulunun kalbine verdiği bir nurla kulun daha önce isimlerini bildiği şeyleri açık seçik görmesi"[4] şeklinde tanımlanabilir.

İnsanın Allah'a kul olmasının, O'nun (cc) razı olacağı bir birey hâline gelmesinin tek yolu O'nu tanımasından geçer. Allah Teala, **"Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**[5] ayetikerimesinde insana dünya hayatı için bir amaç verir. Allah'ı (cc) tanımadan O'na ibadet etmek mümkün değildir. Ayetikerimede Allah Teala bizden öncelikle kendisini tanımamızı ister. Kulun Rabbini tüm sıfatları ile tanımasına da "marifetullah" denir.

Marifetullah sadece Allah'ın (cc) bildirmesiyle tam olarak idrak edilebilir. Bu, saf akılla ulaşılabilen bir bilgi değildir. Kur'an-ı Kerim ve hadisişerifler Allah'ı (cc) sıfatlarıyla tanıtır, akıl da bunu idrak ve kabul eder.[6] Ancak marifetullaha ulaşmak yani Allah'ı (cc) tanıyabilmek için insanın öncelikle kendisini tanıması gerekir. Hatta bu konuda tasavvuf ehli insanlar arasında "Nefsini bilen Rabbini bilir."[7] sözü meşhurdur. Bu konuda **"İnsan neden yaratıldığına bir baksın."**[8] ayetikerimesi insanı düşünme yoluyla Allah Tea-la'ya ulaşmaya teşvik eder. **"Allah'ın, kalbini İslam'a açtığı bir kimse Rabbinden bir nur üzere değil mi?..."**[9] ve **"Ey iman edenler! Eğer takva üzerinde olursanız o size bir furkan verir..."**[10] ayetleri kulun marifetullaha ulaşması için Kur'an'ın yol gösterici olduğunu açıkça ortaya koyar. Ayrıca **"Kulları arasında Allah'tan en çok korkanlar âlimlerdir..."**[11] ayeti de Allah'ın (cc) yaratıcılığını ve azametini bilen âlimlerin O'ndan hakkıyla korkabileceklerini beyan eder. Bu da marifetullah için bilginin ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Buna göre insanoğlu, Kur'an-ı Kerim ayetlerini ve âlemi araştırarak kendi acizliğini, günahkârlığını ve iradesinin sınırlı olduğunu kavrar. Allah'ın (cc) kudreti, sonsuz ilmi, merhameti, sınırsız iradesi ve diğer bütün sıfatlarını idrak ederek de O'na teslim olur. Bu sayede kulunun kalbine Allah (cc) tecelli eder ve kul olma bilincine erişir. Bu şekilde marifetullaha ulaşmış bir insana "arif" denir.[12] Arif olan insan kendisini, âlemi ve Allah'ı (cc) anlamış olmanın huzuru ile yaşar ve davranışlarını buna göre düzenler. İbadetlerini daha şuurlu bir şekilde yapar ve yalnız Allah (cc) rızası için ibadet ettiğinin bilincinde olur. Bu sebeple gösterişten uzak durur. Arifler, Allah'ın (cc) kendilerine yakın olduğunun bilinciyle Allah'ın (cc) hesabından kaçış olmadığını bilir. Bu farkındalık sayesinde Allah'ın (cc) emir ve yasakları doğrultusunda davranışlarını şekillendirir. Böylece kul marifetullaha ulaşır ve olgun bir mümin olur.

1 Ragıb el-İsfahani, "Arf", el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, thk. Muhammed Seyid Keylani, (Mısır: Daru'l-Mearife, 1961), 331.
2 bk. Süleyman Uludağ, "Marifet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/54-56; Hasan Kâmil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997), 221.
3 Serinsu vd. "Marifet", 223.
4 Gazali, İhya, 1/56
5 Zariyat suresi, 56. ayet.
6 bk. Gazali, İhya, 1/ 276; Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatler, 228.
7 Uludağ, "Marifet-i Nefs", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/57.
8 Tarık suresi, 5. ayet.
9 Zümer suresi, 22. ayet.
10 Enfal suresi, 29. ayet.
11 Fatır suresi, 28. ayet.
12 bk. Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatler, 221.

1.2. Ubudiyet

Ubudiyet; "Allah'ın (cc) yarattığı şeyler, kul ve mahluk" anlamlarına gelen "abd" kelimesinden türemiştir**.** Terim olarak ise "Yüce Allah'ın sevgisini ve rızasını kazanabilmek için emirlerini içtenlikle yerine getirip yasaklarından kaçınmayı" ifade eder.[13]

İbadet kavramını da içine alan daha genel bir anlamı olsa da ubudiyet kavramıyla ilk akla gelen ibadetlerdir. Fakat bu kavramın ibadetten daha geniş bir anlamı vardır. Her türlü söz ve davranışlarımızda Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için O'na sevgi, saygı, teslimiyet gibi duygular ubudiyetin kapsamı içindedir. Bu nedenle Müslüman2ın hayatının her alanında ubudiyetin etkisi vardır.

Görsel 5. 1: Müslüman yalnızca Allah'a (cc) kulluk eder ve yalnızca O'ndan yardım bekler.

Ubudiyet denilince akla gelen ilk konu şüphesiz farz ibadetlerdir. Bunlar İslam'ın da temel şartları olan namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerdir. Müslüman, Allah'a (cc) bağlılığını öncelikle bu ibadetlerini yerine getirerek gösterir. İkinci konu ise nafile ibadetlerdir. Bu konuyu açıklarken Sevgili Peygamberimiz Allah'ın (cc) şöyle buyurduğunu vurgulamıştır: *"...Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden, bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık kazanamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle durmadan yaklaşır, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse onu mutlaka veririm, bana sığınırsa onu korurum."*[14]

Yüce Allah insanları kendisine ibadet etmesi için yaratmıştır.[15] Yalnızca kendisine kulluk etmemizi ve yalnızca kendisinden yardım istememizi bize açıkça emretmiştir.[16] **"Ey insanlar, Rabbinize kulluk edin..."**[17] buyurmuştur. Bir başka ayette ise **"Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et."**[18] diye emretmiştir. Bu ayetler doğrultusunda Peygamberimiz de ibadetin devamlı olmasını istemiştir.[19]

Her şeyin sahibi olan Yüce Allah; malın, mülkün gerçek sahibinin kendisi olduğunu, bu dünyanın geçici heveslerine aldanılmaması gerektiğini bizlere açıkça bildirmiş ve bizleri bu konuda şöyle uyarmıştır: **"Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!"**[20]

13 bk. Serinsu vd. "ubudiyet", 371.
14 Buhari, "Rikak", 38.
15 bk. Zariyat suresi, 56. ayet.
16 bk. Fatiha suresi, 5. ayet.
17 Bakara suresi, 21. ayet.
18 Hicr suresi, 99. ayet.
19 bk. Buhari, "İman", 32.
20 Ankebut suresi, 64. ayet.

Müslüman, ubudiyetin gereği olarak şüphe duymadan tam bir bağlılık ve kulluk bilinciyle Allah'a (cc) itaat etmelidir. Bu dünyanın gelip geçici olduğunun, sahip olduğu her şeyin kendisine verilen bir emanet olup bir gün elinden alınacağının farkında olmalıdır. Kişi sahip olduğu makam, mevki ve zenginlikle şımarmamalı; başına gelen sıkıntı ve musibetlerden dolayı isyana düşmemelidir. Böyle durumlarda Hz. Eyyüb'ün sabrını ve Allah'a (cc) bağlılığını hatırlamalıdır.[21]

OKUMA PARÇASI

Hz. Eyyüb, sabrın sembolü olarak Kur'an'da ismi geçen peygamberlerden biridir. Başına gelen türlü türlü bela ve musibetler karşısında asla isyan etmediği gibi güçlü bir sabır ve tevekkülle her zaman insanlara örnek olarak gösterilmiştir. Kendisine peygamberlik verildikten bir süre sonra bütün servetini akabinde evlatlarını kaybeden Hz. Eyyüb, bütün bunların gerçek sahibinin Allah (cc), kendisinin ise sadece bir emanetçi olduğunun bilincini hiçbir zaman kaybetmemistir. Bu bilinçle başına gelen musibetleri sabır ve olgunlukla karşılayıp asla isyan etmemiştir. Daha sonra amansız bir hastalığa yakalanan ve hastalığın etkisiyle dermanı kalmayan sabır timsali Hz. Eyyüb, güçlükle de olsa ibadetlerini aksatmamıştır. Etrafındaki dost bildiği insanlar bile yanından uzaklaşmış, onu yalnızlığa terk etmişlerdir. Yıllarca süren hastalığına rağmen hiçbir zaman hâlinden şikâyet etmemiş ve ibadetlerini yapmaktan geri durmamıştır. Ancak gittikçe artan hastalık, bütün bedenine yayılıp kalp ve diline ulaşınca gerektiği gibi ibadet edememenin ızdırabını hissetmeye başlamıştır. Artık ibadetini yapamayacak duruma gelince Allah'a (cc) nasıl yalvarmaya başladığı şu ayetle anlatılmıştır: **"Eyyüb'ü de hatırla. Hani o Rabbine, 'Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.' diye niyaz etmişti."** (Enbiya suresi, 83. ayet.) Büyük bir imtihan karşısında samimi bir şekilde yapılan bu duaya Yüce Allah'ın verdiği karşılık ise şu ayetle anlatılmıştır: **"Biz de ona, 'Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su' dedik."** (Sad suresi, 42. ayet.) Bu emre uyarak ayağını yere vurmuş ve fışkıran suyla yıkanarak bol bol içmiş ve Yüce Allah'ın bir mucizesi olarak bütün hastalıklarından kurtulmuştur.

Bu ağır imtihanı kazanarak kaybettiği servete tekrar kavuşan Hz. Eyyüb'e Yüce Allah yeni çocuklar nasip etmiştir. Soyunun devam etmesini sağlayıp onlardan pek çok peygamber göndermiştir.

(bk. Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/305-320.)

Hz. Eyyüb'ün Allah (cc) katındaki derecesinin artmasına sebep olan bu sabrı günümüz Müslümanlarının örnek alması gereken bir erdemdir.

21 bk. Sad suresi, 44. ayet.

1.3. Muhabbet

"Sevgi, yârenlik"[22] anlamlarında da kullanılan **muhabbet**, kişinin "iyi olduğunu bildiği veya bildiğini zannettiği şeyi istemesi"[23] anlamına gelir. İslam literatüründe "muhabbet ve hub ile meveddet ve vüdd" yaygın bir şekilde "sevgi"[24] anlamında kullanılır. Allah Teala'nın "Vedud" ismi de bu manada "çok seven, çok sevilen"[25] şeklinde tanımlanır. Kısacası muhabbet kişinin ilgi duyduğu, beğendiği, gönlüne hoş gelen bir şeye veya kişiye duyduğu sevgidir.

Tasavvuf âlimlerine göre muhabbetin bir başka boyutu da aşktır. Aşk mecazi ve ilahi olmak üzere ikiye ayrılır: Mecazi aşk; geçici suretlerden, dünyevi varlıklardan birine duyulan muhabbet iken ilahi aşk; mutlak varlığa yani Allah'a (cc) duyulan muhabbettir. Mecazi aşk, insanı ilahi (hakiki) aşka götüren bir yoldur. Asıl aşk, Allah Teala'ya duyulan sevgiyi ifade eder.[26] Her Müslüman hem Allah'ı (cc) hem de Resulü'nü sevmekle mükelleftir. Hatta bu konuda bir ayetikerimede şöyle buyrulur: **"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."**[27] Allah Teala bu ayette kul ile kendisi arasındaki muhabbetin Resulü'ne itaat ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Kulun Allah'a (cc) olan muhabbeti O'nun da kulunu sevmesine vesiledir. Yüce Allah, **"… Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler…"**[28] buyurarak sevdiği ve kendisini seven insanların özelliklerinden bahseder. Bu insanlar dininden dönmeyen, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve güçlü Allah (cc) yolunda cihat edenlerdir. Ayrıca başka bir ayetinde, **"...İman eden kimselerin Allah'a olan sevgisi ise daha kuvvetli ve devamlıdır..."**[29] buyurarak müminlerin Allah (cc) aşkını her türlü muhabbetten üstün tuttuğunu vurgulamaktadır. Bu muhabbet onların imanlarından gelmektedir. Hz. Muhammed (sav), "*Sizden herhangi bir kimsenin nezdinde Allah ve O'nun Resulü diğer her şeyden daha sevimli olmadıkça iman etmiş sayılmaz.*"[30] buyurarak Allah (cc) ve peygamber sevgisinin her şeyden önce gelmesinin imanın gereği olduğunu ifade etmiştir. Bu durum tasavvuf edebiyatında "masiva"yı (Allah'tan (cc) başka her şeyi) terk etmek şeklinde ifade edilir. Yani gerçek muhabbet gönlünü sadece Allah'a (cc) yöneltmekle mümkün olur.

Sevilmeye en çok layık olan Yüce Allah'tır. Çünkü kullarına bu dünyada türlü nimetler vermiştir. Yarattığı her şeyi güzel yaratmış, insanın emrine ve hizmetine vermiştir. Bu sebeple insan Rabb'ine karşı sevgisini iman ve ibadetleri ile göstermeli, dünyanın geçici zevklerine dair duyduğu sevgiyi kalbinde ikinci plana atmalıdır. Hakiki muhabbet her an, her yerde Allah (cc) ile olduğumuz bilinciyle hareket etmeyi gerektirir. Allah'a (cc) muhabbet, sevilen her şeyi yine Allah (cc) için sevmekle olur.[31] Allah (cc) için sevmek ise amellerin en üstünüdür.[32] Yunus Emre'nin "Yaratılanı severiz Yaradan'dan ötürü" dizesi de bu muhabbetin en güzel ifadesidir.

1.4. Tazim

Allah'a (cc) karşı görevlerimizden biri olan **tazim**, "O'nu yücelterek hürmet etmek" anlamına gelir. Tazim, gerek kutsala gerek yüksek şahsiyetlere ve makamlara karşı gösterilmesi gereken saygıdır.[33] Allah insanı en güzel şekilde yaratmıştır.[34] Yüce Allah'ın bu yaratması karşılığında insanlar Yaratıcı'ya saygı göstergelerinden biri olarak Allah (cc) isminin hemen ardına "Teala" sıfatı koymuştur. Teala, sözlükte

22 bk. "Muhabbet" TDK Sözlük.
23 İsfahani, Müfredat, "hbb", 105.
24 Uludağ, "Muhabbet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/386.
25 İsfahani, Müfredat, "vdd", 516;
26 bk. Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatler, 208.
27 Al-i İmran suresi, 31. ayet.
28 Maide suresi, 54. ayet.
29 Bakara suresi, 165. ayet.
30 Buhari, "İman", 9, 14; Müslim, "İman", 66-67; Tirmizi, "İman", 10.
31 bk. Gazali, İhyâ, 4/515, 516; Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatler, 209.
32 bk. Ebu Davud, "Sünnet", 2.
33 bk. Araf suresi, 157. ayet; Çağrıcı, "Saygı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/211.
34 bk. Tin suresi, 4. ayet.

"yükselmek, bir şeyin üstünde bulunmak, şeref ve kudret sahip olmak" şeklinde tanımlanırken, Allah (cc) ve Hak gibi ilahi isimlerin geçtiği yerlerde tazim amacıyla kullanılmakta olup "şan, şeref ve hükümranlığı yücedir."[35] anlamına gelir. Teala kelimesi genellikle tazim, dua ve niyaz anlamında kullanılır. Namazda iftitah tekbirinden sonra okunan Sübhaneke duasının "ve Teala ceddük" cümlesi "Azametin yücedir."[36] anlamına gelir.[37]

Peygambere itaati kendine itaat olarak gören Yüce Rabbimiz bu bağlamda Hz. Muhammed'e (sav) tazimin gerekliliğini şöyle açıklamaktadır: **"... Ona iman eden, ona kuvvetle tazim eyleyen, O'na yardımcı olan ve onun nübüvvetiyle beraber indirilen nuru takip eyleyen kimseler, işte felaha erenler onlardır."**[38]

Kur'an-ı Kerim'de tazim Allah'a (cc) saygı için kullanılır. Fetih suresi 9. ayette geçen tazir ve tevkir kavramları tefsirlerde "Allah'a saygı ve O'nu yüceltme" diye açıklanmıştır.[39] Özellikle **takva** kavramı, geçtiği hemen her ayette "Allah'a saygı ve O'nun koyduğu kuralları ihlal etmekten sakınma" anlamını içermektedir. Takvanın, tazim ile anlam ilişkisi Hac suresinin 30 ve 31. ayetlerinde açıklanmaktadır. Bu ayetlerde Allah'ın (cc) şiarlarına (İslam'ın özelliği sayılan temel ilke ve kurallar) tazim gösterilmesi gerektiğine işaret edilir. Daha sonra da **"...Bunlar kalplerin takvasındandır."**[40] ifadesine dayanarak tazimin takvadan doğduğu söylenir.[41]

Yüce Allah'a tazim, sadece O'na saygı ifadesi kullanmakla sınırlı değildir. O'na kulluk etmek tazim göstermenin en açık şeklidir. Her Müslüman'ın kılmakla yükümlü olduğu namazda Allah'ın (cc) gücü ve yüceliği karşısında rükû ve secdeye varması O'na gösterilen saygıyı ifade eder.

Allah'a (cc) tazim, Kur'an'a hürmet göstermekle mümkündür. Elbette Kur'an'ı aşağıda tutmamak ve ona abdestsiz el sürmemek bir saygıdır. Ancak bu hürmet, ona sadece fiziksel olarak saygı göstermekle sınırlı değildir. Asıl saygı Allah'ın (cc) Kur'an'da yazılı olan emirlerine uymakla mümkündür.

Müslüman, Allah'a (cc) olan tazimin sadece sözlerle sınırlı kalmaması gerektiğini bilir. Asıl tazimin O'nun emirlerine uyarak gösterileceğinin bilincinde olur. Bu bilinçle Rabb'ine itaat eder.

1.5. Teslimiyet

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Allah'a (cc) olan sevgiye, güvene ve itaat etmeye; O'ndan gelenleri iç dünyamızda şüphe ve itiraza yer vermeden kabullenmeye **teslimiyet** denir. Olmasını istediğimiz bir şey için gerekli olan tüm işlemleri yaptıktan sonra sonucunu Allah'tan (cc) beklemeye ise tevekkül denir. Tevekkül ile teslimiyet birbirini tamamlayan kavramlardır.

Allah'a (c.c.) imandan sonra gelen teslimiyet, kulluğun en önemli göstergesidir. Müminin Rabbiyle ilişkisinin farklı göstergeleri vardır. O'nun rızasını kazandıracak olan emir ve yasaklarına uyarak, ona güvenmek (tevekkül) ve ona tam teslimiyet göstermek bunlardan bazılarıdır.

İslam'ı hakkıyla yaşayabilmek ancak teslimiyetle mümkündür. Teslimiyet fiziki baskıya veya güce boyun eğmek anlamı içerse de dinimizde daha çok güven, sevgi ve muhabbetle bağlanmak anlamına gelir. Yani ilahi emir ve takdirleri kabullenme noktasında şüpheyle yaklaşmayı veya bunlara itaatsizliği çağrıştıran nefsî duygulardan uzak olma hâlidir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'a (cc) güven konusunun önemi şöyle vurgulanmaktadır: **"… İş hakkında istişare et (onlara danış), karar verince de Allah'a güven,**

35 bk. Hatice Kelpetin Arpaguş, "Teala", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/206.
36 Müslim, "Salat", 52.
37 bk. Arpaguş, "Teala", 40/206.
38 Araf suresi, 157. ayet.
39 bk. İbni Cerir et-Taberi, Cami'ül-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an/ Taberi Tefsiri, çev. Mehmet Keskin, (İstanbul: Hikmet Yayınları, 2006), 5/334.
40 Hac suresi, 32. ayet.
41 bk. Çağrıcı, "Saygı", 36/211-212.

doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever."[42] Rabbimize teslimiyet konusu Kur'an'da Hz. İbrahim'in dilinden bir örnekle şöyle açıklanmaktadır: **"Çünkü Rabbi ona (İbrahim'e), 'Bana teslim ol.' buyurmuş; o da, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."**[43]

Müminin Allah'a (cc) teslimiyetinin gereklerinden bazıları şöyle sıralanabilir: Allah (cc), Hakim (hikmet sahibi) olduğundan sebepsiz iş yapmaz. Adil (adaletli) olduğundan zulmetmez. Rahîm (çok merhametli) olduğundan kullarına karşı çok şefkatlidir. Mümin bu özelliklere sahip bir ilaha inandığı için başına gelen olumlu ya da olumsuz durumların tamamında Rabb'ine tam teslimiyet içinde olmalıdır.

Kulun Allah'a (cc) teslimiyeti, O'na olan imanının gücü ölçüsünde kemale erer. Teslimiyet, kalbin Allah'a (cc) yönelmesini sağladığı için kulluğun özünü oluşturur. Bu erdeme sahip olan Müslümanların hem Allah'a (cc) bağlılıkları çok güçlü olur hem de kaygı, korku, stres gibi duyguların yol açabileceği olumsuzlukları yaşama ihtimalleri zayıflar. Dünyada ve ahirette huzura erişebilmek için ilahi takdire rıza göstermek gerekir. Bu da tevekkül ve teslimiyetle mümkündür.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Hz. Muhammed (sav) Hicret esnasında Sevr Mağarası'ndayken onları arayan müşrikler mağara yakınlarına kadar gelmişlerdir. Yanında bulunan Hz. Ebu Bekir endişeye kapılınca Peygamberimiz tam bir teslimiyet örneği göstererek **"…arkadaşına: 'Tasalanma! Allah bizimle beraberdir.'…"**[44] buyurmuştur.

(bk. Köksal, *İslam Tarihi*, (İstanbul: Şamil Yayınları, 1987), 6,/160.)

TEFVİZNAME

Hak şerleri hayr eyler
Zannetme ki gayr eyler
Arif anı seyr eyler
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Sen Hakk'a tevekkül kıl
Tefviz id ü rahat bul
Sabreyle ve razı ol
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Hep işleri fayıktır
Birbirine layıktır.
Neylerse muvafıktır
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Deme şu niçin şöyle
Yerindedir ol öyle
Bak sonuna seyreyle
Mevla görelim neyler
Neylerse güzel eyler

(İbrahim Hakkı Erzurumi, Marifetname, (İstanbul: Ahmet Kamil Matbaası, 1912-1330), 385)

Not: Tasavvuf terimi olarak tefviz, kulun bütün işlerini tam bir teslimiyet ve tevekkülle Allah'a (cc) havale etmesini anlatır.

(Abdussamet Bakkaloğlu, "Tefviz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/310.)

42 Al-i İmran suresi, 159. ayet.
43 Bakara suresi, 131. ayet.
44 Tevbe suresi, 40. ayet.

Allah (cc) ve Resulü'nün istek, emir ve yasaklarını içtenlikle kabul etmenin mümin olmanın şartlarından olduğu Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: **"Hayır, Rabbine ant olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."**[45]

İlk bakışta hoşa gitmeyen bir durum, uzun vadede olumlu şeylerin kazanılmasını veya daha büyük bir sorunun engellenmesini sağlayabilir. Bundan dolayı kötü durumlar feveran etmeden, sükûnetle karşılanmalıdır. Bu konuda Rabbimiz şöyle buyurur: **"…Hakkınızda hayırlı olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu hâlde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz."**[46] Karşılaşılan zorluklar o anki bilgilerle değerlendirilip faydalı veya zararlı olduğuna karar verilir. Bu karar isabetli olmayabilir.

İstenmeyen bir durumla karşılaşıldığında korku ve paniğe kapılmadan **"…Hasbünallah ve nimel vekil… (Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.)"**[47] diyebilen bir teslimiyetle Allah'a (cc) güvenmek gerekir. Hz. İbrahim ateşe atılırken bu cümleleri söylemekle tam bir teslimiyet göstermiştir.[48] Ayrıca Hz. İbrahim'in şu duasını Allah (cc) bize şöyle anlatır: **"Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin."**[49] Hz. İsmail de kurban edilme sınavında bir teslimiyet örneği sergileyerek **"...Babacığım! Sana buyrulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın."**[50] demiştir. Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in sergiledikleri teslimiyet, kâmil bir imanın güzel örnekleri olduğu için Allah (cc) bu davranışları beğenerek bize anlatır. Tevekkül ve teslimiyet, Allah (cc) yanında kulun değerini artırdığı gibi dünyada para, makam veya şöhrete kul olmayı da engeller. Konuyu şair Nesimi şöyle dile getirir: "Rızkımı veren Hüda'dır, kula minnet eylemem."[51] Teslimiyetin Müslümanı özgürleştirip onurunu koruyan bir yönü de vardır. Çünkü Hakk'a tam teslim olan kişi aşağılık kompleksinden uzak, özgüveni yüksek, tehdit veya şantajlara boyun eğmeyen, doğrularından kimsenin döndüremediği yiğit bir Müslüman olur.

Allah'ın (cc) takdirine itiraz veya isyan etmek ne kadar yanlış ise razı olmayı tembellik olarak algılayıp çalışmamak da bir o kadar yanlıştır. Tevekkül ve teslimiyet, tembellikle karıştırılmamalıdır. Rabbimiz teslimiyeti tembellikle değil güzel davranışlarla birlikte zikrederek konunun nasıl anlaşılması gerektiğini bize açıklar: **"Bilakis, kim güzel niyet ve davranış sahibi olarak kendini Allah'a teslim ederse Rabbinin katında onun mükâfatı vardır. Öylelerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."**[52]

Karşılaşılan olumsuzluklarda insanın kusuru varsa teslimiyet bu kusuru görmeyi engellememelidir. Aksine ondan ders çıkarılıp tedbir alınmalıdır. Sonuçta Allah'a (cc) teslimiyet ile kulluğun gereği olarak hayatın akışı içinde yapılması gereken görevler birbirine karıştırılmamalıdır. Biri diğerinin yapılmasına engel olmamalıdır.

1.6. Tövbe

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Tövbe, "işlediği bir günah ve suçtan dolayı pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme"[53] anlamına gelir. Kulun, pişmanlığı sonrasında Allah'ın (cc) lütfu ve ihsanına sığınmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de yüze yakın yerde geçen bu kavram ruhlar âleminde ilk yaratılıştan bu yana Allah (cc) ile kul arasındaki ahit (sözleşme) çizgisine dönme ve onu koruma"[54] anlamını ifade eder.

Allah'a (cc) verdiği sözden uzaklaşan, günah işleyen ve hatalara düşen insan duyduğu pişmanlıktan dolayı tövbe kapısına sığınır. Yaradan karşısında kusur

45 Nisa suresi, 65. ayet.
46 Bakara suresi, 216. ayet.
47 Al-i İmran suresi, 173. ayet.
48 bk. Köksal, Peygamberler Tarihi, 1/157.
49 Bakara suresi, 128. ayet.
50 Saffat suresi, 102. ayet.
51 Muzaffer Üzümcü, "İstikamet Neresi?", Diyanet, Aylık Dergi 331 (İstanbul 2018), 33.
52 Bakara suresi, 112. ayet.
53 bk. "Tövbe", TDK Sözlük.
54 bk. Bekir Topaloğlu, "Tövbe", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/179-283.

ve acziyetini (çaresizliğini) samimi olarak dile getirme, özür beyan etme çabasına girer. Bu sayede Allah (cc) ile olan ahdini tekrar hatırlayıp olması gereken çizgiye (sıratımüstakime) ulaşana dek tövbe ve istiğfara (bağışlanma dilemeye) devam eder.

Kur'an ve hadislerde tövbe ve istiğfar, kişinin hata ve kusurlarının farkına vararak Allah'ın (cc) büyüklüğü karşısında saygıyla eğilmesi, O'na gönülden sığınması ve dua ile yalvarması anlamlarında kullanılır. Allah (cc) çeşitli etkenlerle kendisinden uzaklaşan insan için şefkat ve merhametiyle hatırlatmalarda bulunur: **"Ant olsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan muhacirlerle ensarın tövbelerini kabul etmiştir. Evet, onların tövbelerini kabul etmiştir. Şüphesiz O, onlara çok şefkatli ve çok merhametlidir."**[55]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem ve Hz. Yunus gibi bazı peygamberlerin tövbeleri öne çıkarılmıştır.[56] Günahsız olan peygamberlerin bile tövbe etmesi günahkâr olabilen Müslümanlar için önemli bir mesaj içermektedir. Peygamberimiz bu hususta şöyle buyurur: *"Allah'a yemin ederim ki ben günde yetmiş defadan fazla Allah'tan beni bağışlamasını diler, tövbe ederim."*[57]

Toplumun haklarını ilgilendiren bir konuda işlenen günah için toplumun mağduriyeti giderilmeli ki tövbe kabul olsun. Örneğin çalıştığı yerde başkalarının malından çalarak, rüşvet ve yolsuzlukla iş yürüterek haksız kazanç elde eden bir kişinin sadece pişmanlığı yeterli değildir. Hakkı sahibine verip helalleştikten sonra tövbe etmesi gerekir. Sosyal alanlarda ve kamu yönetiminde yetki ve sorumluluk üstlenen kişilerin emanet ve güven konusunda suistimalde bulunması Kur'an'da "hıyanet" kavramıyla ifade edilir. Etkisi ve tahrip alanı çok geniş olan bu günahların tövbesi ve telafisi imkânsız denecek kadar zordur.[58]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Ebu Hüreyre ve Abdullah bin Mesud'dan nakledilen tövbe ile ilgili hadislerden biri şöyledir: *"Aziz ve celil olan Allah buyurur ki: Ben merhamet ve şefkat açısından kulum beni nasıl düşünüp algılıyorsa öyleyim. O beni nerede hatırlayıp anarsa ben oradayım. Bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım, bir arşın yaklaşana bir kulaç yaklaşırım. Kul bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim."*

Bu konudaki başka bir rivayette Hz. Peygamber şöyle demiştir: *"Allah Teala'nın mümin kulunun tövbesinden duyduğu sevinç tasvir edeceğim şu kişinin sevincinden çok daha fazladır: Adam tek başına tehlikeli bir yolda yiyeceğini ve içeceğini taşıyan bineğiyle yolculuk yapmaktadır. Bir yerde durup dinlenirken kısa bir süre uyur. Uyanınca bineğinin ortadan kaybolduğunu görür. Uzun zaman ararsa da bulamaz. Bu sırada aşırı derecede bunalmış ve susamıştır. Nihayet, 'Dinlendiğim yere gideyim de orada öleyim.' der. Bu yerde kısa bir ara uykuya dalıp uyanınca bineğini karşısında görür. O kadar sevinir ki 'Allah'ım! Sen benim Rabbim, ben de senin kulunum.' diyecek yerde, 'Sen benim kulum, ben de senin Rabbinim!' der."*

(Buhari, "Deavat", 4; Müslim, "Tevbe", 1-8.)

Müslüman her zaman günahlardan uzak kalarak dua ve istiğfara devam etmelidir. Günahları sıradanlaştırmak yeni günahlar işlemeyi cazip hâle getirir. Bu durum zararlı alışkanlıklara bir kereden bir şey olmaz diye başlayıp zamanla bağımlı hâle gelen kişilerin durumuna benzer. Tam da bu noktada tövbe ve istiğfar, Allah'ı (cc) hatırlamak ve doğru çizgiye (sıratımüstakim) dönmek için bir sığınma kapısıdır. İşlenen kusur ve günah her ne olursa olsun O'nun (cc) kapısından ayrılmamak ve bağışlanmaktan ümidi kesmemek gerekir. Zira Allah (cc) çok bağışlayan ve merhamet edendir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **"De ki (Allah şöyle buyuruyor): 'Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.' Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."**[59] Bu manada insan söz ve davranışlarına dikkat etmeli, ümidini yitirmeden tövbe etmelidir.

55 Tevbe suresi, 117. ayet.
56 bk. Bakara suresi, 37. ayet; Enbiya suresi, 87-88. ayetler.
57 İbni Mace, "Edeb", 57.
58 bk. Topaloğlu, "Tövbe", 41/179-283.
59 Zümer suresi, 53. ayet.

"Canımı kudretiyle elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi yok eder, yerinize, günah işledikten sonra Allah'tan af dileyecek bir millet getirir ve onları affederdi."

(Ahmed bin Hanbel, Müsned, 3/238.)

İnsan iyiliğe de kötülüğe de meyilli bir varlıktır. Tövbe, arınma ve sığınmadır. Dinimizde asıl olan günahta ısrar etmeden tövbe edebilmektir. Peygamberimiz, *"Her insan günah işleyebilir, günah işleyenlerin en hayırlısı tövbe edendir."*[60] buyurmuştur. Bir başka hadiste günahta ısrarın tehlikesi şöyle anlatılmaktadır: *"Mümin kul günah işlediğinde kalbinde siyah bir nokta belirir. Eğer pişman olarak bağışlanmasını dilerse nokta silinip kalbi cilalanır. Günah işlemeye devam ederse siyahlık kalbini sarar.*[61]

"Estağfirullah el-Azîm." أستغفر الله العظيم

(Şanı yüce olan Allah'tan (cc) bağışlanmamı diliyorum.)

Gazali, insan psikolojisine zarar vermeleri bakımından günahları üçe ayırır. İlki rububiyyet sıfatlarını sahiplenme cüretidir. Bunun kibir, övünme, övülmeye düşkün olma, şeref ve zenginlik peşinde koşma gibi yansımaları görülür. İkincisi haset, zulüm, hile, nifak vb. fıtrata uygun olmayan davranışlardır. Üçüncüsünü ise yeme içme, gazap, kin, dövüp sövme ve gasp türünden davranışlar oluşturur. Bu fiillerin müminin dinî hayatına olan zararı, sıralanışına göre çoktan aza doğru seyreder.[62] Sebebi ve çeşidi her ne olursa olsun günahlardan kurtulmanın yolu pişmanlık duymak, hemen tövbe ve istiğfar ile bağışlanmayı dilemektir.

Tövbenin kabul edilmesi için yerine getirilmesi gereken bazı şartlar vardır. Bunların başında samimi bir pişmanlık ile istiğfar edip hata ve günahtan kesin olarak vazgeçmek gelir. İşlenen günahtan uzak kalmak, Allah'tan (cc) saygı ile korkmak, tövbeyi güzel davranışlarla desteklemek önemlidir. Günah işlendiğinde tövbe ve istiğfarı ertelememek ve tövbenin kabul edileceği ümidini taşımak samimi bir Müslümanın temel özelliğidir. Pişmanlık dolu bir gönülle, gözü yaşlı bir şekilde dua ve tövbe etmek; güneşli ve nemli yerlerde açan çiçekler gibi kalbimizde güzelliklerin oluşmasına ortam hazırlar. Böyle davranan bir kul Allah'ın (cc) merhametine daha çok erişir.

Salih amellerle Allah'a (cc) yönelmek bağışlanmayı sağlar ve yeniden günaha yönelmemek için iradeyi güçlendirir. Günahlardan korunmak ahlakı güzelleştirir, insanın sevilen bir birey ve olgun bir mümin olmasına vesile olur.

SEYYİDÜ'L İSTİĞFAR DUASI

"Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. Sen'den başka ibadete layık ilah yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen'in kulunum. Ezelde Sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden Sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları Sen'den başka affedecek yoktur.

(Buhari, "Deavat", 16.)

60 İbni Mace, "Zühd", 30.
61 Tirmizi, "Tefsir", 83.
62 bk. Gazali, İhya, 4/30-31

1.7. Takva

Kur'an'ın temel kavramlarından biri olan takva, imanı kuvvetlendirerek Allah'a (cc) yaklaştıran bir etkiye sahiptir. Takva sözlükte "korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek, dindar olmak, itaat etmek, çekinmek" anlamlarına gelir.[63] Terim olarak Allah'ın (cc) emirlerine uyup yasaklarından kaçınarak azabından korunma ve şüpheli şeylerden sakınma şeklinde ifade edilir.[64] Takva sahibi olan Müslümanlara da "müttaki" denir.[65]

Müttaki, Kur'an ve sünnette belirtilen ilkelere uygun bir şekilde yaşamaya, günahlardan kaçınmaya özen gösterir. Müttaki Allah'ın (cc) emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınırken şüpheli olan şeylerden bile uzak durur. İbadetlerini ihlasla yapar. Kalpte ihlas olmadan yapılan ibadetlerin ve iyiliklerin Allah (cc) katında hiçbir değeri yoktur. Gösteriş için yapılan ibadet ve iyiliklerin Allah (cc) tarafından hoş görülmeyeceği Kur'an'da açık olarak belirtilir.[66] Takva, kişinin ibadetlerini daha içten yapmasına dolayısıyla Allah'a (cc) karşı olan bağlılığını daha canlı tutmasına yardımcı olur. Kişinin yaptığı her ibadet ve davranış takva ile yapılırsa amelleri kabul edilir. Çünkü Allah (cc) takva ile yapılan amelleri kabul edeceğini buyurur: **"...Allah ancak takva sahibi kullarının amellerini kabul eder."**[67]

"...Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır..."

(Hucurat suresi, 13. ayet.)

Hz. Muhammed (sav) takva sahibi bir peygamberdir. Bu konuda onu örnek alan Müslümanlar Rabbimizin istediği takvaya sahip olurlar. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: **"Resulullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, yüz çevirenlere gelince seni onlara bekçi olarak göndermedik."**[68] Kur'an'da takva sahibi müminlerden bahsedilirken Allah'ın (cc) onları cehennem azabından koruduğu anlatılır.[69] Bu konudaki ayetlere Kur'an'da sıkça yer verilmiştir.

İslam'da haram ve helalin sınırları kesin çizgilerle belirlenmiştir. O hâlde Müslüman haram ve helale zaten dikkat etmek zorundadır. Haram ya da helal olduğu konusunda şüphe duyulan durumlarda ondan uzak durmak ise müttaki Müslüman'ın tavrıdır. Allah'ın (cc) ve Peygamberi'nin sevgisini kazanmak isteyen Müslüman böyle davranır.

DEĞERLENDİRELİM

İMAM EBU HANİFE'NİN TAKVASI

"İmam-ı Azam, İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel gibi gerçek âlim olan Hak dostları, hayatlarını hep takva ölçüleri içinde sürdürmüşlerdir. Nitekim bir defasında elbisesindeki çok ufak bir kiri temizlerken İmam Ebu Hanife'yi görenler sorarlar:
–Ya İmam! Verdiğiniz fetvaya göre şu ufacık leke namaza engel bir kir değil; ne diye zahmet çekip onu gidermeye çalışıyorsunuz?
Ebu Hanife buyurur:
–O fetvadır, bu ise takva!.."

Yukarıdaki metinde İmam Ebu Hanife'nin kıyasladığı fetva ve takva kavramları arasındaki farkı açıklayınız.

(Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya, çev. Süleyman Uludağ, (Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1984), 263)

63 bk. "Takva", TDK Sözlük
64 bk. Uludağ, "Takva", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/484.
65 bk. İsfehani, Müfredat, "vky", 530-531.
66 bk. Maun suresi, 4-5. ayetler.
67 Maide suresi, 27. ayet.
68 bk. Nisa suresi, 80. ayet.
69 bk. Duhan suresi, 56. ayet.

1.8. Havf ve Reca

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Sözlükte "korkmak, kaygılanmak, endişe duymak" anlamlarına gelen havf kelimesi genellikle "hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku"[70] anlamına gelir.

Sözlükte "ümit, emel, beklenti, istek" gibi anlamlara gelen reca ise terim olarak "Allah'ın (cc) lütfunu kendine yakın hissetmeyi ve sonucun iyi olacağını düşünüp sevinmeyi"[71] ifade eder. Var olmanın doğasında bulunan "umut etmek ve korku duymak arasındaki denge" birey ve toplum açısından önemlidir. Kibir, bencillik, ümitsizlik, kaygı, endişe gibi duygular insan sağlığını olumsuz etkiler. Bu duygular karşısında iç dengeyi korumayı ifade eden havf ve reca arasında olmak, dengeli ve sağlıklı kulun özelliklerindendir.

BİLGİ DAĞARCIĞI

İfrat: Herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma, taşkınlık, tefrit karşıtı.

Tefrit: Herhangi bir konuda geride kalma, yeterli ölçüde olmama durumu.

(bk. TDK Sözlük)

Görsel 5. 2: Müslüman, Allah'a (cc) karşı daima havf ve reca arasında olmalıdır.

Allah'a (cc) kulluk görevlerinde karamsarlığa kapılmadan, sorumluluk bilinci ve bağışlanma ümidiyle hareket etmek gerekir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"De ki (Allah şöyle buyuruyor): Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddini aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O, çok bağışlayıcı çok merhametlidir."**[72] Ümit duygusu, insanı güdüleyerek onun tükenmişliğe kapılmasını engeller. Günlük yaşamın sorunları karşısında karamsarlığa kapılmak insana zarar verir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **"Bu insanların yalvardıkları o varlıkların Allah'a en yakın olanları bile Rablerine daha yakın olabilmek için vesile ararlar. O'nun rahmetini umar azabından korkarlar. Rabbinizin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır."**[73]

Havf, Yüce Allah'ın büyüklüğü karşısında duyulan saygı ve sevginin takva ve ilim ile hissedilmesi şeklinde de yorumlanabilir. Bu konu ayetikerimede açıkça ifade edilir: **"... Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkı ile bilmektedir, her şeyden haberdardır."**[74]

İnsan veya diğer varlıklara duyulan korku ile karıştırılmaması gereken havf, Yaradan'dan saygı ile çekinmeyi ve sakınmayı ifade eder. Havf sadece cezadan korktuğu için terk etmek değil, Yaradan'a hissedilen sevgi ve saygıdan dolayı yasak olandan uzak durmaktır. Allah'ın (cc) rızasını kaybetmekten korkmak yahut bağışlanmak için ümitvar olmak, havf ve reca arasında bir denge oluşturmakla mümkündür.

70 bk. Mustafa Kara, "Havf", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/528-531.
71 bk. Zümer suresi, 53. ayet; Uludağ, "Reca", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 32/502.
72 Zümer suresi, 53. ayet.
73 İsra suresi, 57. ayet.
74 Hucurat suresi, 13. ayet.

Havf ile reca arasında dengede olmanın diğer bir yararı da tövbe sürecini canlı tutmasıdır. Çünkü tövbenin özünde Allah'tan (cc) ümit etmek vardır. Bu ümit insanın Allah (cc) ile olan bağını güçlü tutar.

Ümit ve korku arasında olmak Müslüman'ın huzur ve dengede kalmasını sağlar. Bu da Allah'a (cc) yönelmeyi, ona bağlanmayı kolaylaştırır. Böylece Müslüman havf ve reca arasında kalarak yaratıcının rahmetine sığınır.

KUR'AN'DA YUSUF (as) KISSASI

"...Yusuf'u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, 'Ant olsun, (senin Yusuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin.' diye vahyettik. (Yusuf'u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler. 'Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim?) Onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın.' dediler. Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: 'Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır.' Bir kervan gelmiş, sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca 'Müjde! Müjde!, İşte bir oğlan!' dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu. Onu ucuz bir fiyata, ,birkaç dirheme, sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı. Onu satın alan Mısırlı kişi hanımına dedi ki: 'Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.' İşte böylece biz Yusuf'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Olgunluk çağına erişince ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız."

(Yusuf suresi, 15-22. ayetler.)

2. Peygamberimize Karşı Vazifeler

2.1. Teslimiyet

Teslimiyet "boyun eğmek, itiraz etmeden kabul etmek" demektir. Peygamberimize teslimiyet ise "onun dinle ilgili anlatım, uygulama ve tavsiyelerini Müslümanların kabul etmesidir." Çünkü Rabbimiz peygambere itaati kendine itaat olarak tanımlar: **"Kim Peygamber'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur..."**[75]

Allah (cc) İslam'ı, âlemlere rahmet olarak gönderilen[76] bir elçi vasıtasıyla kullarına ulaştırmıştır. Ayrıca bu elçiye Kur'an'dan ayrı olarak "hikmet" adıyla bir bilgi daha verdiğini,[77] elçinin kendi arzu ve isteğine göre konuşmadığını,[78] Kur'an'ı açıklama ve öğretme görevini verdiğini[79] beyan eder. Bütün bu gerekçelerden dolayı Kur'an'ın anlaşılması için Hz. Peygamber'in sahih hadislerine başvurmak dinî bir zorunluluktur.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

75 Nisa suresi, 80. ayet.
76 bk. Enbiya suresi, 107. ayet.
77 bk. Bakara suresi, 151. ayet.
78 bk. Necm suresi, 3. ayet.
79 Nahl suresi, 44. ayet; Bakara suresi, 151. ayet; Al-i İmran suresi, 164. ayet.

Dolayısıyla dini doğru anlamanın yolu Hz. Peygamber'e tam bir itaatten geçmektedir. Bu da onun uygulama ve açıklamalarına tam bir teslimiyetle mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de **"…Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının…"**[80] buyrulmuştur.

BİLGİ DAĞARCIĞI

- İman etmek Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini kabul etmek anlamında tevhittir.
- Allah (cc) ve Resulü'nün emirlerine koşulsuz itaat etmek teslimiyettir.

Hz. Peygamber'e teslimiyetin nasıl olması gerektiğine dair İkinci Akabe Biatı'nda Medineli Müslümanların Peygamberimize verdikleri söz güzel bir örnektir: Peygamberimiz onları, "hicret ettiği takdirde kendisini, canlarını, mallarını, çocuklarını ve kadınlarını korudukları gibi koruyacaklarına; rahat günlerde de sıkıntılı anlarda da ona itaat edeceklerine; bollukta ve darlıkta gerekli mali yardımları yapacaklarına; iyiliği emredip kötülüğe engel olacaklarına; hiç kimseden çekinmeden hak üzere bulunacaklarına ant içip biat etmeye" davet eder. Orada bulunan Medinelilerin hepsi bu şartlarla ona biat eder.[81] Tereddütsüz biat etmeleri günümüz Müslümanlarının Peygamberimize karşı tavırlarının nasıl olması gerektiğine ışık tutar.

DEĞERLENDİRELİM

"Hz. Muhammed (sav) miraca çıkmış, ertesi gün Mekke müşriklerine konuyu anlatmıştı. Bunu akla aykırı bulan müşrikler, aklına ve zekâsına güvendikleri Hz. Ebu Bekir'in kabul etmeyip İslam'dan vazgeçeceğini düşünerek Peygamberimizden önce ona gidip durumu anlatmışlardı:

- Dostunun son olarak anlattığı bu yeni şeye, yani semalara yükseldiğine (uruc) ve Allah tarafından kabul edildiğine dair sözlerine ne dersin bakalım?

Hz. Ebu Bekir hemen şu cevabı verdi:

- Onun ağzından çıkan her sözün doğruluğuna inanırım."

(bk. Hamidullah, İslam Peygamberi, 1/133.)

Hz. Ebu Bekir içinde yaşadığı kültürün etkisiyle şekillenen zihin dünyasıyla konuyu değerlendirmemiştir. Aksine Hz. Peygamber'den gelen habere itiraz etmeyip tam bir teslimiyet göstermiştir. Hz. Ebu Bekir'in bu tutumu, günümüz Müslümanları için dersler içermektedir.

Yukarıdaki metinle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Allah (cc) bizden peygamberine, zoraki değil hiçbir itirazın olmadığı, gönülden teslimiyet istemektedir. Yüce Allah bir ayetinde şöyle buyurur: **"Hayır, Rabbine ant olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."**[82] Bu ayete göre çeşitli mazeretler ileri sürerek Peygamberimize teslim olmayan ya da isteklerine boyun eğmeyenler Yüce Allah'ın bu emrine itaatsizlik etmiş olur. Hatta Rabbimizin bu ayette Resulü'ne itaati, imani bir konu olarak bildirmesi önemle üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Peygambersiz bir din olamayacağı gibi ona itaat ve teslimiyetin olmadığı bir Müslümanlık da olamaz. Bu itaat ve teslimiyet her zaman bir zorunluluk olarak geçerliliğini korur. Hz. Muhammed'e (sav) olan sevgimiz, itaatimiz, teslimiyetimiz oranında Allah (cc) katında değerimiz artar.

80 Haşr suresi, 7. ayet.
81 bk. Önkal, "Akabe Biatları", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/ 211.
82 Nisa suresi, 65. ayet.

2.2. Muhabbet

İnsanı "bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duyguya"[83] sevgi denir. Kaynaklarda muhabbet, sevgi anlamında kullanılır.[84] Sevgiyi kıymetli kılan şey, çıkarsız ve karşılıksız olmasıdır.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Sevgi, kişinin şefkat ve merhamet duygularını güçlendirerek hayata daha olumlu bakmasını sağlar. Ayrıca şüphecilik, kin ve nefret gibi insan psikolojisi için zararlı duygulardan kurtulmasına da yardımcı olur. Sevginin iyilikleri artırma kötülüklerden koruma işlevi vardır.

Bir varlığa muhabbet ile onu üstün ve yüce kabul ederek iman etmek birbirini tamamlayan şeylerdir. Allah'a (cc) ve Resulü'ne muhabbet beslemek ve iman etmek mümin olmanın gereğidir. Bu bağlamda sevgi imanın özünü oluşturur. Sevgiden yoksun bir kalp müminin kalbi olamaz. Hz. Peygamber bu durumu şöyle ifade eder: *"İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız."*[85] Müminin kalbi, imanda kemale erebilmek için sevgiyi arar. Müslüman, Müslümanları sevmekle başlayıp Resulullah'ın ve Allah'ın (cc) sevgisine ulaşırsa bu onun cennete girmesine vesile olur.[86] Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed (sav) ümmetini çok sevmiştir. İman ve davranışlarındaki yanlışlardan kurtarmak için var gücüyle çabalamıştır. Müslümanların başına gelen her sıkıntıdan kendi yaşamışçasına etkilenmiştir. Rabbimiz bu durumu şöyle bildirir: **"Ant olsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur."**[87] Herkesin kendini düşündüğü kıyamet gününde Peygamberimizin ümmetini düşünüp onlara dua edecek olması[88] da ümmetine olan sevgisinin ne denli büyük olduğunu gösterir. Hz. Muhammed'in (sav) müminlere yakınlığını Rabbimiz şöyle anlatır: **"Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır…"**[89]

Allah (cc) müminlerin peygamberlerine olan bağlılıklarını kendisine olan sevgiyle eş tuttuğunu şöyle açıklar: **"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."**[90] Bu ayetten sevgi ve itaatin birbirini tamamladığı ve birinin eksikliğinin diğerini de yetersiz bırakacağı anlaşılır. Bu ayet ayrıca bir Müslüman'ın hayatında peygamberin olması gereken yeri de belirler. Resulullah'a muhabbet, Allah'a (cc) muhabbettir. Resulullah'a ihanet de Allah'a (cc) ihanettir. Müminlere muhabbet de Resulullah'a muhabbete götürür. Nasıl ki isteklerinin tam tersini yaparak bir kişiyi sevdiğini söylemek anlamlı değilse aynı şekilde Allah (cc) ve Resulü'nün isteklerini yapmadan onları sevdiğini söylemek de bir o kadar anlamsızdır.

Allah'ın Resulü'ne muhabbet besleyip İslam'ı onun gibi yaşamaya çalışmak ahirette onunla beraber olma imkânı getirir. Peygamber Efendimiz bunu şöyle açıklar: *"Kişi sevdiğiyle beraberdir."*[91] Sevginin göstergelerinden biri de Peygamberimizin adı anıldığında ona salavat getirmektir. Bu konuda şöyle buyrulmaktadır: *"Kıyamet gününde bana halkın en yakın olanları ve şefaatime hak kazananları, bana en çok salavat getirenlerdir."*[92] Peygamber sevgisi diğer bir hadisişerifte de şöyle ifade edilir: *"Şu üç özellik kimde bulunursa o kişi imanın tadına erer: Allah ve Resulü'nü herkesten çok sevmek, sevdiği kişiyi sadece Allah için sevmek, imandan sonra küfre dönmekten ateşe atılmaktan çekindiği gibi çekinmek."*[93] Ehlibeyt'i sevmek de Peygamberimizi sevmenin göstergelerindendir. Hz. Peygamber, Ehlibeyt'in önemini şöyle açıklamaktadır: *"Size, uyduğunuz takdirde benden sonra asla sapıtmayacağınız iki şey bırakıyorum. Bunlardan biri diğerinden daha büyüktür. Bu, Allah'ın Kitabı'dır. Semadan arza uzatılmış bir ip durumundadır. (Diğeri de) kendi neslim, Ehlibeyt'imdir..."* [94]

83 bk. "Sevgi", TDK Sözlük.
84 Uludağ, "Muhabbet" 30/386-388.
85 bk. Müslim, "İman", 93.
86 bk. Görmez vd, Hadislerle İslam, 3/77.
87 bk. Tevbe suresi, 128. ayet.
88 bk. Müslim, "İman", 327.
89 Ahzap suresi, 6. ayet.
90 Al-i İmran suresi, 31. ayet.
91 Buhari, "Edeb", 96.
92 Tirmizi, "Vitr", 21.
93 Buhari, "İman", 9; Müslim, "İman", 67.
94 Tirmizi, "Menakıb", 32; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 36.

Müslüman dünyadaki birçok şeye karşı sevgi duyabilir. Fakat hiçbir sevgi veya muhabbet Allah (cc) ve Resulü'nün sevgisinin önüne geçmemelidir. Ayrıca Allah (cc) ve Resulü dışındaki sevgilerin sınırı ve ölçüsü olmalıdır. Peygamberimiz bu konuda şöyle bir kural belirlemiştir: *"Sevdiğin kimseyi ölçülü sev ki bir gün sevmeyeceğin bir kişi olabilir. Sevmediğin bir kimseyi de ölçülü şekilde sevme ki günün birinde çok sevdiğin bir kimse olabilir."* [95]

Allah'a (cc) karşı sorumlulukların yerine getirilmesine hiçbir sevgi engel olmamalıdır. Mesela İslam, müşrik biriyle evlenmeyi yasaklamışken[96] müşrik birine duyulan sevgi, bu yasağı çiğneme hakkı vermez. Dinin emir ve isteklerinin önüne geçmiş bir sevgiden Rabbimizin razı olmadığını şu ayetikerime bize anlatır: **"Ey iman edenler! Mallarınız da çocuklarınız (onlara olan sevginiz veya güveniniz) da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Bunu yapanlar mutlaka hüsrana uğramışlardır."**[97]

Sevilenin hatırlanma sıklığı oranında ona olan sevgi bağı artar, tersi durumunda ise azalır. Bu hem beşeri sevgide hem de ilahi sevgide geçerlidir. Allah (cc) ve Resulü'nü hatırlama sıklığı arttıkça onlara sevgi de aynı oranda artar. Bir insan, sevgisiz mutlu olamayacağı gibi sevdiğini memnun edecek davranışlar yapmadan da mutlu olamaz. Allah (cc) ve Hz. Muhammed (sav) sevgisi bütün sevgilerin üstünde olmalıdır. Allah (cc) ve Resulü'nün razı olacakları bir yaşam sürülerek onların sevgisi kazanılmalıdır.

ZEYD BİN HARİSE'NİN PEYGAMBER SEVGİSİ

Aslen Yemenli bir köle olarak Mekke'ye getirilen Zeyd bin Harise, Hz. Muhammed'in (sav) yanında yaşar. Peygamberimiz onu, o da Peygamberimizi çok sever. Zeyd'in nerede olduğunu ailesi bilmemektedir. Hac için Mekke'ye gelen akrabaları Zeyd'i tanıyıp dönüşte durumu babasına anlatırlar. Bunu duyan babası Harise ile amcası Kab, çocuklarına kavuşacakları umudu ve sevinciyle Mekke'ye gelirler. Maddi karşılığını verme vaadiyle Zeyd'i Peygamberimizden isterler. Resulullah, Zeyd'i ailesiyle görüştürür ve dilerse hiçbir maddi karşılık vermeden kendileriyle gidebileceğini söyler. Bu cevap karşısında Harise'nin sevinçten gözleri parlar.

Zeyd'in eline hayal edemeyeceği bir fırsat geçmiştir. Yalnız Peygamberimizi o kadar çok seviyordur ki kölelikten kurtulup hür bir kişi olarak ailesinin yanına gitmek yerine Peygamberimizin yanında kalmayı tercih eder. Bu sevgi ve tavırdan çok memnun olan Peygamberimiz Zeyd'e şöyle karşılık verir: *"Şahit olun, Zeyd benim oğlumdur, o benim mirasçım, ben de onun mirasçısıyım!"* Ardından onu azat edip hürriyetine kavuşturur.

İlk Müslümanlardan olan Zeyd, Taif Seferi'nde Peygamberimizi yalnız bırakmayarak atılan taşlara kendini siper edecek kadar Hz. Muhammed'e (sav) sevgi ve bağlılığını ortaya koymuştur. Ömrü boyunca Peygamberimizin yanından ayrılmayarak sevgi ve sadakatte Müslümanlara örnek olmuştur.

(bk. Bünyamin Erul, "Zeyd bin Harise", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/319-320)

95 Tirmizi, "Birr", 60.
96 bk. Bakara suresi, 221. ayet.
97 Münafikun suresi, 9. ayet.

2.3. Sünnete Uymak

Sünnet, sözlükte "izlenen yol, yöntem, örnek alınan uygulama, örf ve gelenek" manalarına gelir. Terim anlamı ise fıkıh, fıkıh usulü, hadis ve kelam ilimlerinde kısmi farklılıklar göstermekle birlikte "Resulullah'ın söz, fiil veya tasvipleri/onayları," şeklinde tanımlanır.

Hz. Peygamber Müslümanlar için bir rehberdir. O; örnek bir aile reisi, kahraman bir komutan, adil bir devlet adamı ve kâmil bir eğitimcidir. Kıyamete kadar insanlık için örnek olacak tüm davranışlar kendisinde mevcuttur. Çünkü o, yüce bir ahlaka sahiptir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ

"Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem suresi, 4. ayet.)

Allah'a (cc) kulluk etmesi için yaratılan insanoğlu, kulluğunun gereği olarak O'nun (cc) emir ve yasaklarına uymakla yükümlüdür. Allah'a (cc) itaatte öncelikli olan Kur'an'a uymaktır. Kur'an'ı bize öğreten ve benimseten Hz. Peygamber'in sünnetine tabi olmak da Allah'a (cc) itaat etmek anlamına gelir. Sünnet aynı zamanda dinde hüküm koyucu olan Hz. Peygamber'in bizlere anlatıp öğrettiği esaslardır.[98] Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e uymaya ve onu örnek almaya dikkat çekerek peygamberi hüküm koyucu kılmıştır: **"...Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının..."**[99]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Hz. Peygamber'in ve sünnetinin önemi ile ilgili ayet ve hadislerden bazıları şöyle sıralanabilir:

- **"Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."** (Enbiya suresi, 107. ayet.)
- **"(Peygamber) kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O (size okuduğu), kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir."** (Necm suresi, 3-4. ayetler.)
- **"Resulullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, yüz çevirenlere gelince seni onlara bekçi olarak göndermedik."** (Nisa suresi, 80. ayet.)
- **"İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır."** (Ahzap suresi, 21. ayet.)
- **"Hayır, Rabbine ant olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."** (Nisa suresi, 65. ayet.)
- **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülülemre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzelidir."** (Nisa suresi, 59. ayet.)
- *"En güzel söz Kur'an-ı Kerim, en güzel yol Muhammed'in yoludur."* (Buhari, "Edeb", 70.)
- *"Her kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur."* (Buhari, "Ahkâm", 1.)
- *"Ümmetimin fesada gittiği zamanda kim benim sünnetime sarılırsa (Peygamberimizin İslam'ı yaşadığı gibi yaşarsa) ona yüz şehit sevabı vardır." (Taberani, Ebu'l-Kasım Müsnidüd-dünya Süleyman, el-Mecmeu'l-Kebir, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi , (Kahire: Mektebetü İbni Teymiye, 1983),1394; Heysemi, Mecmeu'z-Zevaid, 282.)*
- *"İçinizden hiçbirinizi benim bir emrim veya yasağımı duyduğu vakit 'biz anlamayız, bize Kur'an'daki helal ve haramlar yeter.' derken görmeyeyim!"* (Ebu Davud, "Sünnet", 5.)

98 bk. Murteza Bedir, "Sünnet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010). 38/150-153.
99 Haşr suresi, 7. ayet.

Allah (cc) kendisiyle birlikte Hz. Peygamber'e itaati de emretmiştir: **"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."**[100] Bu ayete göre Allah'ı (cc) seven herkesin Hz. Peygamber'e tabi olması gerekir. Bağışlanmak isteyenler söz ve davranışlarında onu örnek almalıdır.

"*Size iki emanet bırakıyorum. Onlara sımsıkı sarıldığınız sürece yolunuzu asla şaşırmazsınız*: *Onlardan biri Allah'ın kitabı Kur'an- ı Kerim diğeri de Peygamberinin sünnetidir."*

(İmam Malik, Muvatta, Kader, 3.)

Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi ve nasıl uygulacağının bilinebilmesi için sünnete ihtiyaç vardır. Allah (cc), İslam'ın hayali olmayıp uygulanabilir olduğunu bizzat Resulü'nün uygulamalarıyla bize örnek göstermiştir.

Yüce Yaradan'ın rızasını kazanacak bir hayat sürmek isteyenlerin Resulü'nün yaşantısına bakıp örnek alması gerekir: **"Ant olsun, Allah'ın Resulü'nde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."**[101]

Peygamberimizin birçok görevi vardır ki bunların başında tebliğ ve irşat gelir. O, Kur'an'ı açıklayan ve yaşantısıyla Müslümanlara örnek olandır. Kendisine verilen hikmet sayesinde Kur'an'ın bütün inceliklerine vâkıf olmuş ve bunları bize öğretmiştir. Hz. Peygamber olmadan Kur'an doğru anlaşılamaz. Hadislerden öğrenilen sünnete uymakla Allah'ın (cc) istediği şekilde İslam öğrenilmiş ve yaşanmış olur.

100 Al-i İmran suresi, 31. ayet.
101 Ahzab suresi, 21. ayet.

ŞİİR

YAĞMUR

Var edenin adıyla insanlığa inen nur
Bir gece yansıyınca kente Sibir Dağ'ından
Toprağı kirlerinden arındırır bir yağmur
Kutlu bir zaferdir bu ebabil dudağından
Rahmet vadilerinden boşanır abıhayat
En müstesna doğuşa hamiledir kâinat.

Yıllardır boz bulanık suları yudumladım,
Bir pelikan hüznüyle yürüdüm kumsalları,
Yağmur, seni bekleyen bir taş da ben olsaydım.

Hasretin alev alev içime bir an düştü,
Değişti hayal köşküm, gözümde viran düştü,
Sonsuzluk çiçeklerle donandı yüreğimde,
Yağmalanmış ruhuma yeni bir devran düştü.

(...)
Yağmur, duysam içimin göklerinden sesini,
Yağarsın; taşlar bile yemyeşil filizlenir,
Yıldırımlar parçalar çirkefin gövdesini,
Sel gider ve zulmetin çöplüğü temizlenir,
Yağmur, bir gün kurtulup çağın kundaklarından,
Alsam, ölümsüzlüğü billur dudaklarından.

(...)
Yağmur, seni bekleyen bir taş da ben olsaydım,
Çölde seni özleyen bir kuş da ben olsaydım,
Dokunduğun küçük bir nakış da ben olsaydım,
Sana sırılsıklam bir bakış da ben olsaydım,
Uğrunda koparılan bir baş da ben olsaydım,
Bahira'dan süzülen bir yaş da ben olsaydım,
Okşadığın bir parça kumaş da ben olsaydım,
Senin için görülen bir düş de ben olsaydım,
Yeryüzünde seni bir görmüş de ben olsaydım,
Sana hicret eden bir Kureyş de ben olsaydım,
Damar damar seninle, hep seninle dolsaydım,
Batılı yıkmak için kuşandığın kılıcın,
Kabzasında bir dirhem gümüş de ben olsaydım...

(Nurullah Genç, Yağmur, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2022), 11)

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

1. Kur'an'ı anlamada Peygamberin rolünü ve sünnetin gerekliliğini maddeler hâlinde yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Müttaki bir insanda bulunması gereken özellikleri sıralayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen sözcüklerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(havf - marifetullah - reca - takva - Vedud)

1. Allah'ın (cc) zatı, sıfatları, fiilleri ve isimleri hakkındaki bilgiye ..... denir.

2. Allah Teala'nın "çok seven, çok sevilen" anlamına gelen ismine ..... denir.

3. Allah Teala'nın rızasını, hoşnutluğunu kaybetmekten korkmaya ..... denir.

4. Allah Teala'nın merhametini ve affediciliğini bilerek O'ndan ümit kesmemeye ..... denir.

C. Aşağıda verilen cümlelerden doğru olanlara D, yanlış olanlara Y yazınız.

1. ( ) Allah Teala'yı zatı ve sıfatları ile tanıyan şuurlu insana arif denir.

2. ( ) Şirk koşmak ve kul hakkı yemek Allah'ın (cc) affetmeyeceği iki günahtır.

3. ( ) Kur'an'ı anlamak için peygambere gerek yoktur.

4 ( ) Marifet kulun Rabb'ine karşı saygılı olması ve O'ndan sakınmasıdır.

5. ( ) Takva sahibi Müslümanlara "müttaki" denir.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi kulun Rabb'ine duyduğu ilahi aşkı ifade eden kavramdır?

A) Marifet
B) Muhabbet
C) Rahmet
D) Tazim
E) Ubudiyet

2. "…Kim Allah'ın koyduğu yasaklara saygı gösterirse bu, Rabb'i katında kendisi için çok hayırlı olur…**"** (Hac suresi, 30. ayet.)

Verilen ayette aşağıdakilerden hangisi vurgulanmaktadır?

A) Marifetullah
B) Muhabbet
C) Tazim
D) Teslimiyet
E) Ubudiyet

3. "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Al-i İmran suresi, 31. ayet.)

Verilen ayetikerimede aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

A) Allah'ı (cc) sevmek ve O'na itaat etmek gerektiğine
B) Hz. Peygamber'e itaat etmek gerektiğine
C) Allah'ın (cc) bağışlayıcı olduğuna
D) Hz. Peygamber'e itaatin bağışlanma için gerekli olduğuna
E) Sadece Allah'ı (cc) sevmenin yeterli olduğuna

4. Kur'an'da tövbe etmeleriyle örnek gösterilen peygamberler aşağıdaki hangi seçenekte bir arada verilmiştir?

A) Hz. Âdem (as) ve Hz. Yunus
B) Hz. Musa (as) ve Hz. Harun
C) Hz. Yakub (as) ve Hz. Yusuf
D) Hz. Süleyman (as) ve Hz. Davud
E) Hz. Lokman (as) ve Hz. Muhammed

5. "De ki (Allah şöyle buyuruyor): Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." (Zümer suresi, 53. ayet.)

Verilen ayetikerime ile ilgili aşağıdaki yorumlardan hangisi yanlıştır?

A) İnsanlar günah işlemekte ısrar ederlerse kendi zararlarına davranmış olurlar.
B) Allah'ın (cc) bağışlayıcı ve merhametli olmasından ümit kesmemek gerekir.
C) Allah'ın (cc) merhametine sınır konulamaz.
D) Küçük günahlar mutlaka affedilir.
E) Kul ile Allah (cc) arasındaki ilişkinin bir türü de tövbedir.

Diğer sorulara karekod ile ulaşabilirsiniz.

6. ÜNİTE ADABIMUAŞERET

ÜNİTEYE HAZIRLIK SORULARI

1. Sosyal medya araçlarının yararları ve zararları nelerdir? Arkadaşlarınızla tartışınız.
2. Toplumumuzda yaygın olan dinî ve geleneksel selamlaşma şekillerine örnekler veriniz.
3. İslam'ın temizliğe verdiği öneme günlük hayattan örnekler veriniz.
4. Çanakkale Zaferi'yle ilgili yapılacak okul programı için bir organizasyon planı hazırlayıp arkadaşlarınızla paylaşınız.
5. Konuşma üslubunun insan ilişkilerini nasıl etkilediğini arkadaşlarınızla tartışınız.

NELERİ ÖĞRENECEKSİNİZ?

Bu ünitede;

- Selamlaşma Adabını,
- Yeme İçme Adabını,
- Giyim Kuşam Adabını,
- Temizlik Adabını,
- Söz Söyleme Adabını,
- Yolculuk Adabını,
- Ziyaret Adabını,
- Medya ve Bilişim Adabını,
- Özel ve Resmî Toplantı Adabını

öğreneceksiniz.

KAVRAMLAR

- Adap
- Helal
- Medya
- Nezaket
- Selam
- Ziyaret

Ünite pdf burada

Ünite özet sunusu burada

1. Selamlaşma Adabı

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İslam, toplumsal hayatı düzenlemeyi amaçlayan bir dindir. Bu kurallardan biri de selamlaşma adabıdır. Selamlaşma İslam toplumu için olmazsa olmaz bir iletişim yoludur.

Selam kelime olarak "barış, esenlik, kurtuluş, doğruyu bulma"[1] veya "bedensel ve ruhsal eksiklik ve kusurlardan uzak olma"[2] gibi anlamlara gelir. Selamlaşma ise Müslümanların birbirlerine iyi niyet, saygı ve sevgi dileklerini bildirmeleri ve bu anlamda dua etmeleridir.[3] Ayrıca "Selam" Allah Teala'nın esmayıhüsnasından biridir ve "her türlü eksiklikten, noksanlıktan uzak olan, yaratmasında kusursuz olan; kullarına güvenlik, barış, esenlik ve sağlık veren"[4] demektir.

İnsanların birbiriyle sağlıklı iletişim kurabilmeleri için atılan ilk adım selamlaşmadır. Çünkü selam ile söze başlayan bir kişi öncelikle muhatabına kendisinden bir zarar gelmeyeceğini ifade etmiş olur. Karşılıklı güven duygusu insanlar için önemlidir. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır. **"...Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek 'Sen mümin değilsin.' demeyin çünkü Allah katında sayısız ganimetler vardır…"**[5] Ayete göre kim olduğuna bakılmaksızın selam veren kişiye -suizanda bulunup- zarar verilmemeli ve onun güvende olması sağlanmalıdır. Hz. Peygamber bu hususu *"İman etmedikçe cennete giremezsiniz birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir işi size haber vereyim mi: Aranızda selamı yayınız."*[6] şeklinde açıklar.

Görsel 6. 1: Selamlaşma kültürden kültüre farklılık gösterebilir.

Selamlaşma, birçok ayette peygamberler için de kullanılır. Yüce Allah peygamberlere selam eder: **"İbrahim'e selam olsun!"**, **"Musa ve Harun'a selam olsun!"**[7], "**İlyas'a selam olsun!"** Hz. Muhammed (sav) ile ilgili de **"Allah ve melekler peygambere salat ediyorlar; Ey İman Edenler, siz de ona salat ve selam okuyun."**[8] buyurarak Müslümanların Resulullah'a salatüselam getirmelerini emreder.

Toplumsal bir nezaket ifadesi olarak evlere girişte selam verilmesi tavsiye edilir. Bu konuda Yüce Allah **"… Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak selam verin…"**[9] buyurmaktadır.

Hz. Muhammed (sav) de Enes'e (ra), *"Yavrucuğum! Ailenin yanına gittiğinde onlara selam ver, sana ve ev halkına bereket olsun."*[10] buyurarak selamlaşmayı tavsiye etmiştir. Hz. Muhammed'in (sav) *"Sizden*

1 bk. "Selam" TDK Sözlük.
2 İsfahani, Müfredat, "slm", 239; Ebu'l-Fazl Cemaluddin İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, (İran. Edebü'l-Havze Yayınları. 1988), "slm", 12/289.
3 bk. Serinsu vd, "selam", 326-327.
4 İsfahani, Müfradat, "slm", 240; İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, "slm", 12/290.
5 Nisa suresi, 94. ayet.
6 Müslim, "İman", 93.
7 Saffat suresi, 120. ayet.
8 Ahzab suresi, 56. ayet.
9 Nur suresi, 61. ayet.
10 Tirmizi, "İstizan", 10.

biriniz bir meclise vardığında selam versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selam versin. Önce verdiği selam, sonraki selamından daha üstün değildir."[11] Hadisi bu usule güzel bir örnektir. Selam kişinin niyetinin iyi olduğunu ifade eden bir işaret gibidir. Ayet ve hadislerde selamlaşma teşvik edilmiştir. Bu nedenle İslam âlimleri selam vermenin sünnet, almanın ise topluluğa farzıkifaye, tek kişiye farzıayn olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.[12] Resulullah amellerin en hayırlısının selamlaşma olduğunu belirtir,[13] Müslümanların; tanıdığı, tanımadığı herkese selam vermesini tavsiye eder.[14] Ayrıca birçok rivayette, Hz. Muhammed'in (sav) selamlaşmada büyük küçük ayrımı yapmadığı, çocuklara da selam verdiği söylenir.[15]

BİLGİ DAĞARCIĞI

Müslümanların Birbirleri Üzerindeki Hakları

Müslümanın müslüman üzerinde hakkı beştir. Karşılaştığında ona selam verir. Aksırdığında (yerhamukellah) diyerek ona hayır duada bulunur. Hasta olduğunda onu ziyaret eder. Vefatında cenaze törenine katılıp namazını kılar. Davet ettiğinde davetine icabet eder."

(İbn Hanbel, Müsned, 2/540.)

Selamlaşmada selamın nasıl verilip alınacağı da önemlidir. Yüce Allah, Hz. Peygamber **"Size bir selam verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengi ile cevap verin. Allah her şeyin hesabını eksiksiz bilmektedir."**[16] buyurmaktadır. İslam; kimin, hangi durumda, nasıl selam vereceğini belirlemiştir. Bu konuda Hz. Muhammed (sav) *"Küçük olan büyüğe, binitli olan yaya yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olanlar da çok olanlara selam vermelidir."*[17] buyurmuştur.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İslam ahlakına göre selam verilmeyecek yerler ve durumlar da vardır. Selam aynı zamanda Allah'ın (cc) isimlerinden biri olduğu için uygun olmayan yerlerde ve uygun olmayan kişilere verilmez. Tuvalet gibi temiz olmayan yerlerde selam verilmez. Allah'ın (cc) haram kıldığı bir şeyi yapmakta olan kimseye de selam verilmez. Namaz kılarken, Kur'an veya ezan okurken selama karşılık veremeyeceği için bu durumdaki kişilere de selam verilmez.[18] İslam ahlakına göre bir Müslüman selamlaşma adabının bu yönlerine de dikkat etmelidir.

BİLGİ DAĞARCIĞI

●**Farzıayn:** Bütün Müslümanların bireysel olarak yapmakla sorumlu oldukları ibadet ve hükümlerdir.

●**Farzıkifâye:** Müslümanlardan bir kısmının yapması halinde diğer Müslümanlardan sorumluluğun kaldırıldığı ibadetler ve hükümlerdir. Örneğin beş vakit namaz farzıayn, cenaze namazı ise farzıkifayedir.

(bk. Vehbe Zuhaylî, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1994) 4/379-380.)

Müslüman, çevresiyle olumlu ilişkiler kurar. Yalnızlık ve onun getirdiği olumsuz duygulardan uzaklaşır. Selam, tıpkı kelime anlamında olduğu gibi toplumun barış ve esenliğine katkıda bulunur.

11 Ebu Davud, "Edeb", 139.
12 bk. Abdullah bin Mahmud bin Mevdud el-Mevsılî, el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtar, thk. Abdullatif Muhammed Abdurrahman, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 4/174
13 bk. Buhari, "İman", 20; Müslim, "İman", 63.
14 bk. Ebu Davud, "Edeb", 142; Buhari, "İstizan", 10.
15 bk. Buhari, "İstizan", 8; Müslim, "Selam", 24; Tirmizi, "İstizan", 8.
16 Nisa suresi, 86. ayet.
17 Buhari, "İstizan", 6; Müslim, "Selam", 1; Ebu Davud, "Edeb", 145.
18 bk. Müslim, "Mesacid", 34

2. Yeme İçme Adabı

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İslam sadece kuramsal bilgilerden ibaret olmayıp bu bilgiyle de desteklenen bir inanç ve yaşam biçimini ifade eder. Bu yaşamın vazgeçilmez bir parçası da yeme içmedir. Dinimizin isteklerini en güzel şekilde yaşayan Hz. Muhammed'in (sav) örnek oluşu, emir ve tavsiyeleri Müslümanlar için son derece önemlidir. Müslüman, hayatının her aşamasında olduğu gibi yeme içme konusunda da sünnete uygun yaşamalıdır. Müslüman için yeme içme bir amaç değil hayatı devam ettirebilmek için araçtır. Yemek için yaşanmaz, yaşamak için yenir. Araç amaca dönüşmemeli yani yemek-içmek hayatın tek gayesi olmamalıdır.

Haramların her türünden kaçınmak gerekir. Haram olma yönüyle haramlar arasında bir fark yoktur. İslam kültüründe yiyecek ve içeceklerdeki haram konusuna daha fazla dikkat edilmiştir. Dinimizde helal yemek-içmek farz olduğundan kültürümüzde "helal lokma" kavramı daha da önem kazanmıştır. Bu açıdan harama bulaşmamış bir bedenle ibadet etmek de aynı oranda önemlidir. Yalnız buradaki haramlık içki, domuz eti, çalıntı yiyecek ve içecekler ile sınırlı olmayıp haksız şekilde elde edilen tüm kazançları kapsar.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Yeme içme adabı açısından;
- Yenilip içilen şeylerin dinimizce temiz kabul edilenlerden olması,
- Helal yolla kazanılmış (manen temiz) olması,
- Hijyenik olması,
- Yiyecek ve içeceklerin israf edilmemesi gerekir.

Yiyecek ve içeceklerin helal olmasının yanında temiz olmasına, insan sağlığına zararlı kimyasal madde içermemesine ve genetiği değiştirilmiş olmamasına özen gösterilmelidir. Rabbimiz konuyla ilgili isteklerini şu ayetikerimede açıklar: **"Ey İnsanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yiyin, şeytanın peşinden gitmeyin çünkü o apaçık düşmanınızdır."**[19] Yiyeceklerin haram olmamasını yeterli bulmayan dinimiz, haramlarla yan yana bulunmayı bile uygun görmemiştir. Peygamber Efendimiz konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, üzerinde içki bulunan sofraya oturmasın!"*[20]

Tabağımızda ya da soframızda artan yiyecek ve içeceklerin çöpe atılması israftır. Bu durum günümüzde, özellikle de açık büfe uygulayan işletmelerde çok fazla görülür. Hâlbuki Allah (cc) israfı yasaklayarak şöyle buyurur: "… **Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz! Çünkü Allah israf edenleri sevmez.**"[21]

Masa, sini, yaygı gibi şeylerin yemek yemek üzere hazırlanmış durumuna "sofra" denir.[22] İslam kültüründe sofra, aile fertlerinin bir araya geldiği yer olması itibariyle oldukça değerlidir. Sofradaki birliktelikler bireylerin aile içinde sosyalleştiği zamanlardandır. Sofra, çocuklara yeme-içme adabının uygulamalı bir şekilde öğretilip onların eğitildiği yerdir. Kültürümüzde ailedeki sorunların "Ağzımızın tadı bozulmasın." düşüncesiyle sofrada konuşulmaması sofra adabındandır. Yemek yerken olumlu, güzel ve hayırlı şeylerin konuşulması gerekir.

Sofra,İslam kültüründeki yeme içme adabının sonraki nesillere aktarıldığı zaman dilimlerindendir. Sofra adabının aile içinde, birlik beraberlik ve sevgi bağının canlı kalmasına katkısı sebebiyle korunması gerekir. Bu adaba uyulmaması, aile içi bağların zayıflamasına sebep olabilir. Aile bağlarını güçlendirmek için aile fertleri yemeklerini farklı zaman ve mekânlarda değil, mümkün olduğu kadar birlikte yemelidir. Bu davranış aile olmanın hazzını yaşamak ve bunu içselleştirmek için önemlidir.

19 Bakara suresi, 168. ayet.
20 Tirmizi, "Edeb", 43.
21 Araf suresi, 31. ayet.
22 bk. "Sofra", TDK Sözlük.

Görsel 6. 2: Sofra, ailenin kaynaştığı bir yerdir.

Her milletin büyük oranda kendi inançlarının da etkisiyle oluşarak örf hâline gelmiş bir sofra kültürü vardır. Kültürümüzde sofraya oturmadan önce eller yıkanır. Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurur: *"Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra elleri yıkamaktadır."*[23] Sofrada yemek yemeye önce aile büyüğü başlar. Sahabeden Ebu Huzeyfe (ra) şöyle anlatır: "Birlikte yemek yiyeceğimiz zaman, Peygamberimiz başlamadan biz elimizi yemeğe sürmezdik."[24] Yine Peygamberimizin emri olduğu için yemeğe besmele ile başlanıp sağ elle yenmesi gerekir: *"Sizden kimse sakın sol eliyle yiyip içmesin."*[25] Bir başka hadiste de *"Yavrum, besmele çek, sağ elinle ve hep önünden ye!"*[26] buyrulur. İhtiyaçtan fazla yemek dinî açıdan olduğu gibi sağlık açısından da doğru değildir. Bu konuda Hz. Peygamber ölçüyü şöyle koymuştur: *"İnsanoğlu karnından daha kötü bir kap doldurmamıştır. Aslında insanoğluna, onun sırtını dik tutan birkaç lokma yeterlidir. Mutlaka daha fazlasına ihtiyacı olursa hiç olmazsa; midenin üçte birini yemeye, üçte birini içmeye, üçte birini de nefes almaya ayırsın."*[27]

İSLAM KÜLTÜRÜNDE SOFRA ADABI

- Ailenin tüm fertleri buluşur.
- Öncesinde eller yıkanır.
- Euzübesmele çekilerek yemeğe birlikte başlanır ve sağ elle yenir.
- Sofrada ailenin huzurunu kaçıracak konular konuşulmaz.
- Ortak tabaktan yeniyorsa kendi önünden yenir.
- Tabağa yenilecek kadar yemek alınır. Artırılarak israf edilmez.
- Sağlığa zarar verecek kadar tıka basa yenilmez.
- Küçük lokmalar alınıp çok çiğnenir, acele edilmez.
- Doyunca "elhamdülillah" diyerek rızkı veren hatırlanır ve yemek duası edilir.
- Sofrayı hazırlayanlara teşekkür edilir.
- Aile bireyleri sofranın kurulmasına ve kaldırılmasına yardım eder.
- Yemekten sonra eller ve ağız yıkanıp dişler misvaklanır ya da fırçalanır.

Su, insanın yaratılışında[28] ve hayatını devam ettirmesinde son derece önemli bir yere sahiptir. Bunun için insan, yiyecekten daha çok suya ihtiyaç duyar. Bu gerçekten hareketle dinimiz, sadece içecek kadar su olduğu durumlarda abdest için su kullanmayıp teyemmüme izin vermiştir. Bu kadar büyük öneme sahip olan sular kirletilmemeli, israf edilmemeli ve insanın temiz içme suyuna ulaşması engellenmemelidir.

Dinimiz, suyun insan sağlığına faydalı olacak şekilde içilmesini ister. Bunu Peygamberimiz şöyle açıklamaktadır: *"Biriniz su içeceği zaman kabın içine solumasın. Tekrar su içmek istediği takdirde kabı*

23 Tirmizi, "Etime", 39.
24 Müslim, "Eşribe", 102.
25 Müslim, "Eşribe", 106.
26 bk. Buhari, "Etime", 2.
27 Tirmizi, "Zühd", 47; İbni Mace, "Etime", 50.
28 bk. Nahl suresi, 4. ayet; Furkan suresi, 14. ayet.

ağzından uzaklaştırıp (soluk alsın) ardından içmeye devam etsin."[29]
Yeme içme adabı ile ilgili İslam'ın koyduğu kurallara her Müslümanın uyması gerekir. Bir Müslüman bunu yaptığında dinî bir görevini yerine getirmiş, sofra kültürüne sahip çıkmış ve sağlığını korumuş olacağından çok yönlü kazanç elde eder.

İSLAM KÜLTÜRÜNDE SU İÇME ADABI

- Su üç nefeste aralıklı olarak ve yavaş içilir.
- Mümkün olduğunca oturarak içmek tercih edilir.
- Sağ elle içilir.
- Su kabının içine solunmaz veya üflenmez.

3. Giyim Kuşam Adabı

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

İslam Müslümanların hayatında belirleyicidir. Nesiller boyu yaşamını İslam'a göre devam ettiren Müslümanlar, kendilerine ait yaşam kültürlerini oluşturmuşlardır. Yani kültürümüzün oluşmasında farklı pek çok etkenin yanında özellikle İslam'ın ağırlıklı bir etkisi vardır. Dolayısıyla kültür dinden bağımsız düşünülemez.

Kültür bir milletin diğerlerinden farklılığını ortaya koyar. Kültür, asimile olmayı engelleyerek milletin geleceğini güvence altına almasını sağlar. Geleceğimiz için bize ait olan kültürün korunması önemlidir. Giyim kuşamla ilgili örfümüz de korunması gereken bu kültürün bir parçasıdır.

Bireyler daha çok kendine eşit veya daha aşağıda gördüklerine değil üstün gördükleri kişi veya topluma özenirler. Kılık kıyafetteki özentide de böyle bir etkinin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'de inananların üstün olduğunu belirterek aslında bu duygudan kurtulmamızı istemiştir: **"…Eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz."**[30]

"Giyim kuşama hem insanın kişiliğini yansıtması hem de geleneğin takip edildiğini göstermesi açısından kıyafet denilmiştir."[31] Kıyafetler ile ona bağlı oluşan âdetler iç içedir. Tarih boyunca kıyafetlerin değişmesi ile âdetlerin değişmesi birbirine paraleldir.[32]

Görsel 6. 3: Giyim kuşamda geleneksel unsurların korunması önemlidir.

Allah'ın (cc) elbiseleri insanlar için var etme amacı Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanır: "**…size sıcağa karşı kendinizi koruyacak elbiseler… bahşetti...**"[33] Diğer bir ayette de konu hakkında şu bilgi verilir: **"Ey Âdemoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır…"**[34] Bu iki ayetten elbiselerin üç amacının olduğu sonucu çıkmaktadır. Bunlar;

- İklim şartlarının etkilerinden korunma,
- Süslenme, güzel ve temiz giyinme,
- Örtünmedir.

29 bk. İbni Mace, "Eşribe", 23.
30 Al-i İmran suresi, 139. ayet.
31 Nebi Bozkurt, "Kıyafet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/508.
32 Asaf Ataseven vd., İslam'da Kılık Kıyafet ve Örtünme, (İstanbul. İstanbul İslami Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1991), 31.
33 Nahl suresi, 81. ayet.
34 Araf suresi, 26. ayet.

Kış şartlarında veya yaz güneşinin altında elbisesiz bir yaşam olamayacağı için elbisenin insanı soğuk, sıcak gibi her türlü iklim şartlarından koruma işlevi vardır. Bu faydasının yanında kişinin görüntüsünü tek düzelikten çıkararak onu güzelleştirmektedir. Örtünme ise İslam'ın bir emri olduğu gibi aynı zamanda örtüleri ile başkalarından ayırt edilen[35] veya onun görünüşüne Müslüman'da olması gereken ağırbaşlılığı katan bir özelliğe sahiptir. Modayı takip etme anlayışıyla değil dinin bir emri olduğu için tesettüre sahip olmak gerekir. Dinî bir görev olan tesettürün modalaştırılarak içinin boşaltılmasına fırsat verilmemelidir.

GİYİM KUŞAMDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

- Elbise İslam'ın öngördüğü şekilde vücudu örtmek için giyilmelidir.
- Giyim-kuşam, modanın etkisiyle oluşan lüksü ve gösterişi değil İslam kültürünü yansıtmalıdır.
- Kıyafetler, kadın ve erkek için özendirici nitelikte değil İslam kültürünün cinsiyetlere belirlediği farklılıklara uygun olarak seçilmelidir.
- Markalarda kişiliğini bulmak veya markalarla övünmek için kıyafet tercihi yapılmamalıdır.
- Elbise kibrin ve gösterişin aracı olmamalıdır.
- Yürürken başkalarını rahatsız etmeyecek ayakkabılar tercih edilmelidir.

İlk insanlar olan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak ağaçtan tatmalarıyla birlikte edep yerleri açılınca Allah'tan (cc) henüz hiçbir emir olmamasına rağmen hemen örtmeye çalışmışlardır.[36] Bu, örtünmenin fıtri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Tersi durumda ise fıtri olarak değil şeytanın kandırmasıyla olduğu ayetikerimede şöyle açıklanır: **"Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın..."**[37]

Kıyafette asıl olan elbisenin vücudu kapatması ve temiz olmasıdır. İslam'ın ilk yıllarında ikinci gelen ayet grubunda Allah (cc) elbise temizliğine dikkat çekmiştir: **"Elbiseni tertemiz tut."**[38] Ayrıca elbise temizliği pek çok ibadet için ön şarttır. Müslüman; dağınık ve itici olmamalı, tertip ve düzeniyle ayırt edici bir görüntüye sahip olmalıdır.

İslam, tesettürü emreder. Örtünmede önemli bir nokta da giyim kuşamın dikkatleri üzerine toplamak amaçlı olmamasıdır. Elbisenin aşırı dar veya şeffaf olmayıp vücudu kapatacak şekilde olması ve toplumun örf ve adetlerine uygun olması gerekir. Burada temel yaklaşım noktası toplumda kullanım olarak ve cinsiyete uygunluk açısından kıyafetin örfümüze uygun olmasıdır. Örf hâline gelen değerlere saygılı olmak gerekir. Kıyafet tercihinde ölçünün nasıl olması gerektiği konusunda sahabeden Abdullah bin Ömer'in yaklaşımı çok anlamlıdır. Kendisine bir adam "Nasıl bir elbise alayım?" diye sorunca günümüze de ışık tutacak şu cevabı verir: "Sefihlerin seni horlamayacağı, akıllıların ayıplamayacağı bir elbise al."[39]

Modayı takip etme kaygısıyla eskimemiş elbiselerin atılıp sürekli yenilerini alma isteği İslam'ın karşı çıktığı israf kapsamına girer. Harcama bağımlısı olmak, aile ekonomisine zarar verir.

Çağlar değiştikçe kibir ve büyüklük göstergesi olarak tercih edilen kıyafetler farklılaşabilir. İslam'ın geldiği yıllarda kıyafetin yerlerde sürünen uzunlukta olması gurur ve kibir göstergesidir. Bu amaçla yapılan

35 bk. Ahzab suresi, 59. ayet.
36 bk. Araf suresi, 22. ayet.
37 Araf suresi, 27. ayet.
38 Müddessir suresi, 4. ayet.
39 bk. Ataseven vd., *İslam'da Kılık Kıyafet ve Örtünme*, 56.

kıyafet tercihinin yanlışlığını Peygamberimizin şu hadisişerifi bize bildirir: *"Böbürlenerek elbisesini yerde sürüyen kimsenin suratına, Allah Teala kıyamet gününde bakmaz."*[40]

İslam, Müslümanları iç ve dış dünyasıyla bir bütün olarak ele alır. Dış görünüşüne yönelik elbisenin nasıl olması gerektiğini düzenlerken iç dünyasına yönelik olarak da takva elbisesine sahip olmasını ister. İnsan bu iki açıdan da İslam'ın isteklerini yerine getirerek günahlardan korunabilir. Bunlardan sadece birine özen göstermek Allah'ın (cc) istediği amaca ulaşmayı zorlaştırır. Edep ve hayâ olmadan kıyafet, tesettür olmadan hayâ yeterli değildir. Bunlar birbirinin alternatifi değil birbirini tamamlayan, biri olmadan diğerinin eksik kalacağı unsurlardır. Davranışında yanlışlık olan birine tesettürünün anlamsız olduğunu söylemek yerine tesettürünün güzelliğinden hareketle davranışını da düzeltmesi önerilmelidir. Bir başka ifadeyle eksik olanı tamamlamak gerekirken eksiklikten hareketle tam olan değersizleştirilmemelidir.

Yüce Allah; Müslümanların bakışlarını haramdan korumasını, edep yerlerini kapatmasını,[41] hanımefendilerin dışarı çıkarken ev ortamında giydikleri kıyafetin üzerine ikinci bir kıyafet daha (cilbab) giymelerini[42] ister. Özetle İslam, erkek ve kadının birbirine farklı mesajlar verecek davranışlardan kaçınmasını emreder.

Kıyafet İslam'ın etkisiyle oluşan ahlaki değerlerin ve kültürün bir yansımasıdır. İslam'da kıyafetin amacı gösteriş ve dikkat çekmek değil örtünmek ve mahremiyeti korumaktır. Tercihini bu amaca uygun yapan Müslüman, Rabbine itaat etmenin mükâfatını alacaktır.

4. Temizlik Adabı

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Maddi veya manevi yönden pisliklerden arınmaya "temizlik" denir. Kur'an-ı Kerim'de temizlik karşılığında en sık kullanılan kavram taharettir.[43] Taharet; bedenin, elbiselerin ve çevrenin pisliklerden arındırılmasına denir.

İslam'a giriş için ön şart iman, imanın yarısı da temizliktir. Peygamberimiz temizliğin önemini *"Temizlik imanın yarısıdır."*[44] hadisiyle açıklar. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala, temizliği bizlere şöyle över: **"...Orada (Kuba'da) temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz onları sever."**[45] Bu ayetikerime inince Hz. Peygamber Müslümanlara, *"Ey Ensar Topluluğu! Allah sizi temizlik konusunda övüyor. Övgüye layık olan bu temizliğiniz nedir?"* diye sordu. Ensar da Resulullah'a, Biz namaz için abdest alırız, cünüplükten guslederiz, su ile istinca ederiz yani büyük ve küçük abdesti bozduğumuzda o mahalli güzelce temizleriz.[46] şeklinde cevap vermiştir.

"Temizlik imanın yarısıdır."

(Müslim, "Taharet" 1; Darimi, "Vudu", 2.)

Bir çeşit temizlik anlamına gelen abdest, birçok ibadetin ön şartıdır. Namaza hazırlık şartları içerisinde hadesten ve necasetten taharet vardır. Hadesten taharet; namaz öncesinde gerekli ise boy abdesti almak, eğer gerekli değilse sadece abdest almak demektir. Necasetten taharet ise tuvalet temizliğinden başlayan, namaz kılınacak yerin ve elbiselerin temiz olmasına kadar uzanan geniş bir anlamı içerir. Ayrıca İslam'a yeni giren kişinin gusül abdesti alması ve ölen kişinin yıkanması doğumdan ölüme kadar hayatın her aşamasında temizliğe verilen önemi gösterir. İslam'da temizlik sadece ibadetlerle sınırlı

40 Buhari, "Libas", 1, 2; Tirmizi, "Libas", 8, 9; İbni Mace, "Libas", 6, 9.
41 bk. Nur suresi, 30. ayet.
42 bk. Nur suresi, 31. ayet.
43 bk. Çağrıcı, "Temizlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/427-428.
44 Müslim, "Taharet", 1.
45 Tevbe suresi, 108. ayet.
46 bk. İbni Mace, "Taharet", 28.

olmayıp kişisel bakımı da kapsar. Çünkü Resulullah dış görünüşe de önem verir, bu bağlamda saçların temiz ve bakımlı olmasını tavsiye eder.[47] Bireysel temizlik açısından ağız ve diş temizliğine özen gösterilmesi gerektiğini Peygamberimiz şöyle açıklamaktadır: *"Ümmetime ağır gelmesinden (meşakkat) endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde dişlerini misvakla temizlemelerini emrederdim."*[48] Temiz olmak dinimizin bir emri iken aynı zamanda insanın sağlıklı kalabilmesinin de bir gereğidir. Yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması hem temizlik hem de sağlık için çok önemlidir. Salgın hastalık dönemlerinde hastalığın yayılmasını önlemek için ellerin yıkanmasının önemi büyüktür. Bireysel temizliğin yanı sıra evler, ibadet yerleri, okullar ve parklar gibi sosyal alanların temiz tutulmasına çok önem verilmelidir. Rabbimiz şöyle buyurur: **"...İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "...Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rukû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun."**[49] Ortak alanların temiz tutulması bu ayetten anlaşılacağı gibi Müslümanlardan istenen bir görevdir. Kişinin yaşadığı evin, kullandığı yolların veya parkların temizliğine dikkat edip buraları kirletmemesi mümin olmanın gereklerindendir. Yollara, parklara ve piknik alanlarına çöp atmamak konusunda hassas olunmalıdır. Ortak alanların temizliği bir toplumun medeniyet seviyesinin göstergelerindendir.

Görsel 6. 4: Temizlik alışkanlığı aile içerisinde kazanılır.

Küresel ısınma, temiz su kaynaklarının yok olması vb. sorunlar insanların çevreyi kirletmesinin ve doğal kaynakları israf etmesinin sonucudur. Ormanlar ve denizler kirletilmemeli, gelecek nesillerin sağlıklı yaşamaları için korunmalıdır. Dinimiz temizlik amacıyla da olsa doğal kaynakları hor kullanmamızı istemez. Bu konuda, *"Akarsuyun kenarında abdest alırken dahi suyu israf etmeyin."*[50] diyen Peygamber Efendimiz'in sünnetine uyulmalı, temizlik yaparken bile aşırılıktan kaçınılmalıdır.

Temizlik bireyin toplumsal yaşantısını da olumlu yönde etkiler. Temiz insanlar toplumda değer görürler. Örneğin şirketler işe alacağı insanların mesleki yeterliliklerinin yanı sıra kişisel bakımlarına ne kadar özen gösterdiklerine de dikkat ederler. Çünkü temiz olmayan bir insan çalışma arkadaşlarına rahatsızlık verebilir. Temizlik küçük yaşlarda verilen eğitimle kalıcı olur.

Temizlik sadece görünen kirlerden arınmak (maddi temizlik) değildir. Kişinin kalbini kötü duygu ve düşüncelerden arındırması da temizlik kabul edilir. Buna manevi temizlik denir. Yüce Allah bir ayetinde kalp temizliğinin önemine şöyle vurgu yapar: **"...O gün ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah'a kalbiselim (tertemiz bir kalp) ile gelenler müstesna."**[51] Kalbi kirleten kin ve haset gibi kötü duygulardan arınmak manevi temizliktir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: **"...Şüphesiz Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever."**[52]

İyi bir Müslüman; ağız, diş, tırnak, saç, sakal ve kıyafet temizliğiyle çevre temizliğine de önem verir. Bütün bunların yanı sıra manevi temizliğe de azami gayret gösterir. Maddi ve manevi temizliğe dikkat eden insanlar hem Allah (cc) katında hem de toplumda sevilir.

47 bk. İsmail Yalçın, "Saç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/367-368.
48 İbni Mace, "Taharet", 7.
49 Bakara suresi, 125. ayet.
50 İbni Mace, "Taharet", 48.
51 Şuara suresi, 88-89. ayetler.
52 Bakara suresi, 222. ayet.

5. Söz Söyleme Adabı

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Kur'an-ı Kerim'de geçen kelam kavramı sözlükte "söz, söyleyiş biçimi, söz söyleme, söyleneni algılama" manalarında kullanılır. Ağızdan çıkan anlaşılır söze de "kelam" denir.[53] Kavl kelimesi de Kur'an-ı Kerim'de söz ve onu söyleme anlamlarında sıkça kullanılır.[54]

İnsanı diğer canlılardan ayırt eden unsurlardan biri konuşabilmesidir. İnsanın diğer canlılardan farkı ürettiği bilgiyi konuşarak aktarabilmesidir. Ancak insana değer katan özellik sadece konuşmak değildir. İnsana ve konuşmasına değer katan şey neyi, nasıl konuştuğudur. Bu sebeple İslam; Müslümanların nasıl konuşması gerektiğini, konuşurken dikkat etmesi gereken hususları ayetikerimelerle ve Hz. Muhammed'in (sav) uygulamaları ve hadisleri ile belirlemiştir.

"…Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ede bir söz…"

(Yunus Emre, Divan, 345.)

Peygamberler, Allah'ın (cc) dinine davet ederken kullandıkları dil ve hitabetleriyle örnek olmuşlardır. Çünkü tebliğ yapılırken kullanılan dil önemlidir. Bu sebeple Allah Teala; peygamberlere muhatapları ile yumuşak ve güzel bir üslup ile konuşmalarını, sert ve katı olmamalarını tavsiye eder. Hz. Musa ve Hz. Harun'a hitaben, **"Firavun'a gidin. Çünkü o iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar."**[55] buyurur. Bu ayet tebliğ esnasında gereken nezaketin muahatabın durumuna göre değişmemesi gerektiğini vurgular. Bir başka ayette de Hz. Muhammed'e (sav) hitaben, **"Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi…"**[56] buyrulur. Hz. Peygamber'in de konuşurken nezaketi elden bırakmadığı ve muhatabına kırıcı ve incitici bir tarzda hitap etmediği bilinir.[57] Tüm bunlardan hareketle hitabette tercih edilen üslubun belirleyici olduğu söylenebilir.

İslam konuşma adabına çok önem verir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de doğru sözlü ve güvenilir olmak emredilerek **"Ey İman Edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah sizin işlerinizi düzeltsin, günahlarınızı bağışlasın..."**[58] buyrulur. Topluma güven vermek; kimsenin dilimizden incinmemesi, sözlerimizden zarar görmemesi ile mümkün olur. Bu konuda Hz. Muhammed (sav) de *"Müslüman dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir."*[59] buyurur.

Kur'an-ı Kerim insanlara karşı güzel sözlü olmayı,[60] özellikle ana babaya "öf!" bile demeden güzel cümleler kurmayı,[61] muhataplarına etkili,[62] rahatlatıcı, gönül alıcı[63] sözler söylemeyi tavsiye eder. İnsanlar hakkında zan ile konuşmamayı, alay etmemeyi, dedikodu, iftira gibi kötü sözleri de yasaklar.[64] Bu konuda Hz. Muhammed'in (sav) *"Kim ki Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa ya hayır söylesin ya da sussun."*[65] hadisişerifi konuşmada dikkat edilmesi gereken ölçüyü açıklamaktadır. İslam ahlakında güzel söz sadaka değerindedir. Hz. Peygamber bu konuyu, *"Yarım hurma vermek suretiyle de olsa kendinizi cehennem ateşinden koruyun. O kadarını da bulamayanlar, güzel bir sözle olsun kendilerini korusunlar."*[66] diyerek açıklamıştır.

53 bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Kelâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/194.
54 bk. Bakara suresi, 83, 263. ayetler; Nisa suresi, 8, 9, 63. ayetler; İsra suresi, 23, 28, 40, 53. ayetler.
55 Taha suresi, 43-44. ayetler.
56 Al-i İmran suresi, 159. ayet.
57 bk. Tirmizi, "Şemail", 97.
58 Ahzab suresi, 70-71. ayet.
59 Müslim, "İman", 64; Buhari, "İman", 4; Ebu Davud, "Cihad", 2; Tirmizi, "İman", 12; Nesai, "İman", 8.
60 bk. Nisa suresi, 8. ayet; Bakara suresi, 83, 235, 263. ayetler.
61 bk. İsra suresi, 23. ayet.
62 bk. Nisa suresi, 63. ayet.
63 bk. İsra suresi, 28. ayet.
64 bk. Hucurat suresi, 11, 12. ayetler.
65 Buhari, "Rikak", 23.
66 Buhari, "Zekât", 10; Müslim, "Zekât", 66.

Konuşmada üslup, ne söylenildiğinden çok nasıl söylenildiği ile ilgilidir. Sünnete göre bağırmadan tane tane ve muhatabın anlayacağı tarzda az, öz ve nazik konuşmak konuşma adabının önemli kurallarıdır.[67] Nitekim Allah Teala Hz. Lokman'ın ağzından şöyle buyurur: **"(Yavrum!) Yürüyüşünde tabii ol ve sesini alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir."**[68] Sözün anlaşılabilmesı için muhatabın eğitimine, yaşına ve bilgisine uygun cümleler kurulmalıdır. Hz. Peygamber bir hadisinde, *"İnsanlara anlayabilecekleri şekilde konuşunuz."*[69] buyurarak bu konuya dikkat çeker. Bir başka hadisinde de gereksiz ve çok konuşmanın iyi bir şey olmadığını ifade ederek şöyle buyurur: *"… Kıyamet günü bana en sevimsiz ve makam bakımından en uzak olanlarınız ise gevezeler, avurtlarını şişirip küstahça konuşanlar ve kibirli davrananlardır."*[70]

Görsel 6. 5: Söz söyleme adabına dikkat etmek sağlıklı iletişimin temelidir.

Müslümanlar boş sözlerden uzak durmalı, yersiz ve çok konuşmaktan kaçınmalı, sözlerini yalandan, dedikodudan arındırmalıdır. İman insanı her konuda olduğu gibi konuşmalarda da doğruya götürmelidir.[71] Sonunda pişman olacağı sözleri de söylememelidir.

6. Yolculuk Adabı

İnsanın hayatını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için birtakım temel ihtiyaçları vardır. İster ziyaret ister ticaret amacıyla olsun yolculuk insanın temel ihtiyaçlarındandır. Yolculuk yaya yapılabileceği gibi özel ya da kamuya ait farklı ulaşım araçlarıyla da yapılabilir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Sosyal bir varlık olan insan yolculuk boyunca diğer insanlarla etkileşim hâlinde olur. Bu durumun birtakım yazılı ya da yazılı olmayan kuralları oluşmuştur ki buna yolculuk adabı denir. Seyahat esnasında diğer insanlara saygılı ve onlarla uyum içinde olmayı, bunların kul hakkı kapsamında dinî ve insani bir görev olduğu unutulmamalıdır.

Yolculuk esnasında birçok zorluk ile karşılaşılabilir. Bundan dolayı Yüce Allah yolculukta iken ibadetlere birtakım kolaylıklar getirmiştir. Mesela dört rekâtlık farz namazların iki rekât kılınması,[72] mesh etmek[73] orucun kazaya bırakılması[74] gibi savaş hâlinde gösterilen kolaylıkların yolculuk hâlinde de geçerli olduğu bizzat Peygamber Efendimiz'in uygulamalarında görülmüştür.

Yolculuk adabında, yol arkadaşı seçimi ve yol arkadaşlığının nasıl olması gerektiği de oldukça önemlidir. Halk arasında, "İnsan yolculukta tanınır." sözü yol arkadaşı olarak doğru kişiyi seçmenin önemini vurgular. Bunun en güzel örneği Sevgili Peygamberimize hicret yolculuğunda yârenlik eden sadık dostu Hz. Ebu Bekir'dir.

67 bk. Buhari, "Menakıb", 23; Ebu Davud, "Edeb", 18.
68 Lokman suresi, 19. ayet.
69 Buhari, "İlim", 49.
70 Tirmizi, "Birr", 71.
71 bk. Gazali, İhya, 3/236.
72 bk. Nisa suresi, 101. ayet.
73 bk. Maide suresi, 6. ayet.
74 bk. Buhari, "Savm", 38.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Yolculukta iken ibadetlerde sağlanan bazı kolaylıklara ilişkin hadis ve ayetler:

- **"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından endişe edersenız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır."**

(Nisa suresi, 101.ayet.)

- **"...Şayet hasta veya yolculuk hâlinde ise…bu hâllerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin."**

(Maide suresi, 6. ayet.)

- "*Peygamberimiz Mekke'nin fethi için sefere çıktığında oruçlu iken, Kadid denilen yere varınca orucunu bozmuştur."*

(Buhari, Savm, 38.)

Görsel 6. 6: Toplu taşıma araçlarında yaşlılara, engellillere, çocuklu ve hamile kadınlara yer vermek vicdani ve insani görevimizdir.

Karşılaşılan güçlüklere karşı yol arkadaşları birbirine yardım etmeli ve destek olmalıdır. Bu durum bir hadiste şöyle anlatılır: "Allah Resulü ile bir yolculukta beraber iken devesi üzerinde bir adam çıkageldi. (Yardım talebiyle) sağına soluna bakmaya başladı. Bunun üzerine Resulullah; *'Yanında fazla binek hayvanı olan olmayana versin, fazla azığı olan da olmayana versin!'* diye hemen hemen her çeşit malı saydı. Öyle ki biz, hiçbir malın fazlasında hiçbirimizin hakkı olmadığı düşüncesine kapıldık."[75]

Geride merakla bekleyenler olacağından yolculuk gereksiz uzatılmamalıdır. Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurur: *"Yolculuğa çıkan biri işi bitince evine* dönmekte acele etsin."[76]

BİLGİ DAĞARCIĞI

"*Üç dua şüphesiz kabul edilir: Babanın duası, yolcunun duası, mazlumun duası."*

(Tirmizi, "Birr", 7.)

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Günümüz koşullarında çok uzun mesafelere çok kısa zamanda konforlu bir şekilde ulaşılabilir. Buna karşın coğrafi ve ekonomik koşullardan kaynaklanan imkânsızlıklar nedeniyle güçlükle yapılan yolculuklar da vardır. Dinimiz, hükümleri belirlerken tüm şartları göz önünde bulundurarak kurallar koymuştur. Bu kuralların insan hayatında olası durumların dikkate alınarak belirlenmesi onun evrenselliğinin göstergesidir. Dinimizin bu kurallarının hayatı kolaylaştırmak için konduğu bilinmelidir.

75 Müslim, Lukata, 18.
76 Buhari, Umre, 19.

MÜSLÜMAN'IN YOLCULUK ADABI

- Yolculuğa abdestli ve besmele ile çıkılmalı.
- Yolculuk esnasında, namazlar aksatılmadan kılınmalı.
- Yolculukta geçen zaman hayırlı meşguliyetlerle değerlendirilmeli.
- Diğer yolcuların rahatsız olmamaları için acil durumlar dışında telefon kullanılmamalı.
- Yüksek sesle konuşmaktan kaçınılmalı.
- Yolculuk esnasında oturuş şekliyle çevre rahatsız edilmemeli.
- Yiyecek ve içecek tüketirken kokusuz olmasına özen gösterilmeli.
- Kısaca her yerde olduğu gibi yolculuk esnasında da kul hakkı bilinciyle davranmalı.

7. Ziyaret Adabı

Ziyaret sözlükte, değer verilen bir kişiyi veya bir yeri görmeye gitmek[77] anlamına gelir. İbret almak veya sevap kazanmak için kutsal kabul edilen yerleri, akrabaları ve hastaları görmek gibi amaçlarla da gerçekleştirilebilir. Kur'an'da üç mescidin mübarekliğinden bahsedilir. Bunlar yeryüzünde inşa edilen ilk mescit ve aynı zamanda Müslümanların kıblesi olan Kâbe,[78] çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksa[79] ve takva üzere kurulan Mescid-i Nebevi'dir.[80] Bu mescitler saygılı bir tutum içinde ziyaret edilmelidir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Yaratılış itibariyle sosyal bir varlık olan insan; ailesi başta olmak üzere komşu, dost, iş ve okul arkadaşları gibi tüm çevresiyle iletişim hâlindedir. Sosyal çevreyi oluşturan bu insanlara yapılacak ziyaretler, aralarındaki bağı güçlendirerek toplumsal birlik ve beraberliğin oluşmasına katkıda bulunur.

"Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selam vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur, umulur ki düşünüp anlarsınız."

(Nur suresi, 27. ayet.)

Dinimizde ziyaretleşmelere çok önem verilir. Her Müslümanın ana babasından başlayarak akrabalarını ve çevresini ziyaret etmesi teşvik edilir. Sılayırahim kavramı bu anlamda önemlidir. Sılayırahim ihtiyaç hâlinde iyilik ve yardım ederek onları belli aralıklarla ziyaret etmek ve akrabalarla iletişimi canlı tutmaktır.

77 bk. M. Yaşar Kandemir, "Ziyaret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/496-498.
78 bk. Bakara suresi, 144. ayet; Al-i İmran suresi, 96. ayet.
79 bk. İsra suresi, 1. ayet.
80 bk. Tevbe suresi, 108. ayet.

Görsel 6. 7: Sılayırahim birlikteliğimizi güçlendirir.

İslam'da akrabaları ziyaret etmek, karşılıklı hak olarak görülür. Hakka riayet konusunda Rabbimiz şöyle buyurur: **"...Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının..."**[81] İslam âlimleri bu ayet ve benzerlerinden hareketle sılayırahmi gözetmenin farz, terk etmenin ise haram olduğu kanaatine varmışlardır.[82] Peygamberimiz de karşılık beklenmeden sılayırahim yapılmasını, ilişkiyi kesmek isteyenlere de fırsat verilmeyerek akrabalık bağlarının sürdürülmesi gerektiğini beyan eder.[83] Peygamberimiz akrabalık bağının ziyaretlerle güçlü tutulmasının önemini şöyle açıklar: "Bir adam 'Ya Resulullah, beni cennete sokacak bir ibadet söyler misiniz?' dedi... Resulullah şu cevabı verdi: *'Allah'a ibadet eder ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namaz kılar, zekât verir ve sılayırahim edersin'."*[84] Akraba ziyaretleri, yeni nesillerin de birbirleriyle bağ kurup bunu güçlendirmelerine ortam hazırlar.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Ziyeret edilen yerlerden biri de kabirlerdir. Kabir ziyaretleri, ibret alınması amacıyla Peygamberimizin son dönemlerinde yapılmasını serbest bıraktığı ziyaretlerdendir. Bu ziyaretlerde de dikkat edilmesi gereken bazı kurallar vardır: Mezarlığa girerken tevazu içinde bulunulmalı, kabirdekiler selamlanmalı, kabirlerin üzerine basılmamalı ve oturulmamalıdır.[85] Kabrin yanında yüksek sesle konuşulmamalı, insanları rahatsız eden ve hoş görülmeyen davranışlardan kaçınılmalıdır.

Ziyaret sırasında dikkat edilecek hususlar şöyle sıralanabilir:

- Önceden bildirilmeli ve uygun zaman belirlenmeli,
- Ziyarete giderken temizliğe özen gösterilmeli,
- Söz verilen saatte ziyaret yerinde olunmalı,
- Kapı açıldığında içeriyi görmeyecek şekilde kapının yanında beklenmeli,
- Selam verilmeli,
- İzin verilince içeri girilmeli,
- Hâl hatır sorulmalı, sevinç veya üzüntüye ortak olunmalı,
- Ziyaret kısa tutulmalı,
- Ziyaret edilen kişiler yaşlı veya hasta ise üzmemek için onların hassasiyetleri dikkate alınmalıdır.

81 Nisa suresi, 1. ayet.
82 bk. Kandemir, "Ziyaret", 44/497.
83 bk. Buhari, "Edeb", 15.
84 Buhari, "Zekât", 1.
85 bk. Müslim, "Cenaiz", 96.

OKUMA PARÇASI

ALLAH'I (cc) ZİYARET

Bir kimse hastalanınca kalbi kırık ve aciz olur. Allah (cc) bu durumdaki insanlara daha yakın olur. Allah (cc) hastaların ziyaret edilmesine kendini ziyaret edilmiş gibi değer verir. Bunu Peygamberimiz şöyle açıklar:

"Allah kıyamet gününde şöyle buyurur: 'Ey Âdemoğlu! Hastalandım, beni ziyaret etmedin.' Âdemoğlu:

- Sen âlemlerin Rabbi iken ben seni nasıl ziyaret edebilirdim, der. Allah Teala: 'Falan kulum hastalandı, ziyaretine gitmedin. Onu ziyaret etseydin, beni onun yanında bulurdun. Bunu bilmiyor musun? Ey Âdemoğlu! Beni doyurmanı istedim, doyurmadın.' buyurur. Âdemoğlu:

- Sen âlemlerin Rabbi iken ben seni nasıl doyurabilirdim, der. Allah Teala: 'Falan kulum senden yiyecek istedi, vermedin. Eğer ona yiyecek verseydin, verdiğini benim katımda mutlaka bulacağını bilmez misin? Ey Âdemoğlu! Senden su istedim, vermedin.' buyurur. Âdemoğlu:

- Ey Rabbim! Sen âlemlerin Rabbi iken ben sana nasıl su verebilirdim, der. Allah Teala: 'Falan kulum senden su istedi, vermedin. Eğer ona istediğini verseydin, verdiğinin sevabını katımda bulurdun. Bunu bilmez misin?' buyurur."

(Müslim, "Birr", 43.)

8.Medya ve Bilişim Adabı

İnsanlar arasındaki "duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması"[85] anlamına gelen iletişim, oldukça önemlidir. Sosyal bir varlık olarak insan, temel gereksinimlerini karşılamak ve diğer insanlarla anlaşabilmek için iletişime ihtiyaç duyar. Toplumsal ilişkilerin varlığı ve sürekliliği iletişimin sağlıklı biçimde yürütülmesine bağlıdır. İletişim sürecinde kullanılan 'bilginin teknolojinin yardımıyla işlenmesi' bilişim kavramı ile anlatılır. "Mesajın medya ve iletişim araçları ile daha büyük bir topluluğa aktarılması" ise kitle iletişimi kavramı ile ifade edilir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Din ve ahlak eğitiminde bilişim araçları, medya ve sosyal medyadan faydalanılması oldukça önemlidir. Medya ve kitle iletişim araçlarının kullanımında ahlaki hassasiyetlere dikkat edilmesi, birtakım kötü paylaşımların veya diğer insanların zarar görebileceği yanlış bilgilerin aktarımının önüne geçer. Kuran'ın bu konudaki yaklaşımı şu şekildedir: **"Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur."**[86]

Görsel 6. 8: Ahlak kuralları sosyal medyada da uygulanmalıdır.

Günümüzde bilgi aktarım araçlarına ve bilgiye erişimin kolay ve hızlı olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte bilginin kaynağı, doğruluğu ve güvenilirliği ile ilgili birtakım problemler yaşanmaktadır. Bu problemlerin iletişim süreçlerine olumsuz yansımasının yanı sıra gıybet, dedikodu, yalan, iftira gibi İslam ahlakınca hoş görülmeyen davranışlara da sebep olmaktadır.

86 bk. "İletişim", TDK. Türkçe Sözlük.
87 İsra suresi, 36. ayet.

Bu noktada İslam dininin ahlaki konulardaki tavsiyelerine dikkat etmek sorunun çözümüne katkıda bulunur. Peygamberimiz bir hadisişerifinde şöyle buyurur: *"Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların emin ve selamette bulunduğu kimsedir…"*[87]

Görsel 6. 9: Bilişim ve sosyal medya platformlarında uzun zaman geçirmek bireyi yalnızlaştırır.

Zaman israfı, sosyal medya kullanımında karşımıza çıkan ve dikkat edilmesi gereken noktalardan bir başkasıdır. Telefon, bilgisayar veya internette uzun süre zaman geçirmek yerine ailemize, yakın çevremize, arkadaşlarımıza yeterince zaman ayırmak birey ve toplum için daha faydalıdır. Vaktimizi iyi değerlendirmenin önemi konusunda Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurur: *"İki nimet vardır ki insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit."*[88] Aynı şekilde insanları rahatsız edecek ve kişinin toplumdaki saygınlığına zarar verecek içerikte mesajların paylaşılmaması gerekir. Sosyal medyayı bağımlılık derecesinde kullanmanın iletişim sürecini ve insan ilişkilerini sekteye uğrattığı ve bireyi yalnızlaştırdığı gözlemlenmektedir. Yalnızlaşan birey kendini ifade edememe sorunuyla karşı karşıya kalabilir. İslam benden çok biz duygusunu öne çıkararak bu tür sorunlara çözümler üretir. Paylaşılan bilginin doğruluğu ve güvenilirliği kadar bu bilgiye izin alarak erişmek de ahlaken dikkat edilmesi gereken bir konudur. Başkasına ait olan bilgiye izinsiz erişmek ve bu bilgiyi izinsiz paylaşmak aynı zamanda kul hakkının ihlali olarak değerlendirilir.

ETKİNLİK

Sosyal medya uygulamaları kullanılırken nelere dikkat edilmelidir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Telefonla konuşurken ya da internetten video izlerken sesin çevreyi rahatsız etmeyecek seviyede olmasına özen gösterilmelidir. İbadethane, hastane, kütüphane vb. kamusal alanlarda ise buna daha çok dikkat edilmelidir. İnsanlar arasındaki iletişim ve bilgi aktarım araçlarının şekli, niteliği zaman içerisinde değişiklik gösterse de bunların kullanımına dikkat edilmelidir. Duygu, düşünce ve davranışlarını kontrol edebilmek güzel ahlakın gereğidir. Medya ve bilişim araçlarını kaba ve kırıcı olmadan insanların kişilik haklarına saygılı bir şekilde kullanmak ahlaklı insanın davranışıdır.

9. Özel ve Resmî Toplantı Adabı

İslam'ın öngördüğü nezaket kuralları zaman içerisinde kültürlere göre kısmi değişiklere uğrasa da büyük oranda varlığını devam ettirmektedir. Özel ve resmî toplantı adabında da uyulması gereken nezaket kuralları vardır. Toplantı; ilgili kişilerle, belirlenen bir vakitte; özel ya da resmî, bireysel ya da sosyal, iş ya da mesleki amaçla yapılan görüşme ve bilgi aktarımıdır. Hayatın her alanında olduğu gibi toplantılarda da uyulması gereken kurallar vardır. Buna toplantı adabı denir.

Kazanımla ilgili içeriğe bu karekod ile ulaşabilirsiniz.

Toplantılarda yapılan görüşme ve bilgi aktarımının adap kurallarına uygun olması önemlidir. Ayrıca bu adap kurallarına uymak iş veriminin artmasına ve insani ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunur. Toplantı türlerine göre her toplantının farklı kuralları olabilir. Mesela bürokratik toplantılarda hiyerarşik düzen ön planda iken özel toplantılarda ise bu hiyeyarşi dikkate alınmayabilir. Toplantı zamanı, yeri ve içeriği hakkında katılımcılara net bilgiler verilmesi, toplantıya zamanında gelinmesi, toplantı salonunda kimseyi rahatsız etmeden uygun bir yere

88 Müslim, "İman", 64; Buhari, "İman", 4; Ebu Davud, "Cihad", 2; Tirmizi, "İman", 12; Nesai, "İman", 8.
89 Buhari, "Rikak", 1.

oturulması, toplantı alanında telefon veya benzeri başka şeylerle meşgul olmadan konuya odaklanılması, toplantı düzenine dikkat edilmesi gibi kurallar toplantı adabındandır.Tolantıyı zamanında başlatmak ve belirlenen sürede bitirmek de bu kurallardandır. Bu kurallara uymak bireyin sorumluluk sahibi olmasına ve toplantının verimli geçmesine katkıda bulunur. Toplantıya sonradan gelenlerin oturmak için önceden gelenleri kaldırmasının yanlış olduğunu Peygamberimiz şöyle ifade eder: *"Sizden biriniz bir kimseyi oturduğu yerden kaldırıp yerine kendisi oturmasın. Fakat açılarak halkayı genişletiniz."*[89] Bir başka hadisişerifinde de bir mecliste oturduğu yerden kalkan birinin geri döndüğünde, aynı yere oturmaya hakkının olduğunu beyan etmiştir.[90] Bu nebevi terbiyeyi alan sahabiler Peygamberimizin yanına geldiklerinde adaba dikkat ederek gösterilen boş yere oturmuşlardır.[91]

Görsel 6.10: Toplantı kurallarına uygun davranmak gerekir.

Bir toplantı meclisinde izin almadan iki kişinin arasına sıkışarak oturmak da dinimizce uygun görülmemiştir. Bu konuda Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Kendileri müsaade etmedikçe iki kişinin arasına oturmak bir kimseye helal olmaz."*[92] Sevgili Peygamberimiz bir meclise girdiğinde kendisi için ayağa kalkılmasını hoş görmemiştir. *"Acemlerin (Arap olmayanların) birbirine karşı saygı göstermek için kalktıkları gibi ayağa kalkmayın."* buyurmuştur.[93] Ancak sevgi, şefkat ve hürmetten dolayı gösterilen nezaket bu kapsamda sayılmamıştır.

Örneğin Hz. Peygamber, kızı Hz. Fatıma'nın geldiğini gördüğü zaman, 'Hoş geldin!' der ve hemen yerinden kalkar, onu öper, kendi yerine oturturdu.[94] Bu aynı zamanda Peygamberimizin kız çocuklarına verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir. Konuşmacının yönü muhataplarına dönük, sesi rahatsız etmeyecek ve tüm katılımcıların duyabileceği seviyede, kuşatıcı üslupta olmalıdır. Konuşma; muhataplarının kavrayış düzeyine göre ayarlanmalı, herkesçe bilinen noktaların ayrıntısına uzun uzun girilmemelidir. Konuşmacılar tatlı dilli ve güler yüzlü olmalıdır. Bu konuda Allah (cc) şöyle buyurur: **"…İnsanlara güzel söz söyleyin…"**[95]

Toplantı devam ederken katılımcıların kendi aralarında konuşmaları veya söz almadan konuşmacının sözünü bölmeleri yanlış davranışlardır. Bu davranışlar konuşmacıya ve diğer katılımcılara saygısızlık anlamına gelir. Ayrıca Peygamberimiz mahremiyete dikkat etmiş, bir mecliste konuşulan özel şeyleri başka bir yerde anlatmamıştır.[96] İnsani ilişkilerin tamamında olduğu gibi toplantılarda da uyulması gereken nezaket kurallarına riayet etmek bireysel ve toplumsal açıdan Müslümana değer katar. Müslümanda bulunması gereken ahlaki olgunluk, hayatının her aşamasında kendini gösterir.

BİLGİ DAĞARCIĞI

Toplantılarda ve etkinliklerde dikkat edilmesi gereken hususlar şöyle sıralanabilir:

- Temiz kıyafetler tercih edilmeli,
- Toplantıya zamanında gelinmeli, mümkün olduğunca sonuna kadar kalınmalı,
- Katılımcılar konumuna uygun yere oturmalı,
- Uygun zamanda ve yeterince konuşulmalı,
- Dikkat dağıtacak ses ve davranışlardan uzak durulmalı.

90 Buhari, "Cum'a", 20.
91 bk. Müslim, "Selam", 31.
92 bk. Ebu Davud, "Edeb", 14.
93 Ebu Davud, "Edeb", 21
94 bk. Ebu Davud, "Edeb", 165.
95 bk. Ebu Davud, "Edeb", 143-144.
96 Bakara suresi, 83. ayet.
97 bk. Ebu Davud, "Edeb", 29, 40.

ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında bırakılan boşluklara yazınız.

1. Selamlaşma adabına dikkat etmenin iletişimdeki önemini açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Toplantı adabının kurallarından üç tanesini sıralayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen sözcüklerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(adap, kalbiselim, selam, sorumluluk)

1. Müslüman, sosyal medyayı kullanırken ..... bilinci ile hareket etmelidir.

2. ....., Allah Teala'nın "her türlü eksiklikten, noksanlıktan uzak olan, yaratmasında kusursuz olan, kullarına güvenlik, barış, esenlik ve sağlık veren" anlamındaki ismidir.

3. "O gün ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah'a ..... ile gelenler müstesna." (Şuara suresi, 88-89. ayetler.)

C. Aşağıda verilen cümlelerden doğru olanlara (D), yanlış olanlara (Y) yazınız.

1. ( ) Telefonla konuşma adabı, medya ve bilişim adabının bir parçasıdır.

2. ( ) İslam'a göre maddi ve manevi temizliğe tefekkür denir.

3. ( ) Hasta ziyaretlerinde hastaya moral vermek için uzun sohbetler yapılabilir.

4. ( ) Toplantılarda protokol kurallarına uymak hem adabımuaşeret hem de bir devlet geleneğidir.

5 ( ) Toplantı yapılırken başkalarını rahatsız etmeyecek şekilde fısıldaşarak sohbet edilebilir.

6. ( ) Verilen sözler ancak hastalık ve ölüm gibi durumlarda tutulmaz ise mazur görülebilir.

7. ( ) Peygamberimizin Hicret'i arkadaşlarının ne kadar vefasız olduğunu göstermiştir.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi medya ve bilişim adabı açısından yanlış bir davranıştır?

A) İbadethane, hastane, kütüphane, okul gibi kamusal alanların imkânlarını özel işlerde kullanmak.
B) Kitle iletişim araçlarını toplumun faydası için kullanmak.
C) Sanal ortamlarda sorumluluk bilinci ile hareket etmek.
D) Sosyal medya araçlarını bilinçli kullanmak.
E) Teknolojiyi doğru ve ölçülü kullanmak.

2. Hz. Muhammed (sav) *"Müslüman dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir." buyurur.*

Aşağıdaki ayet meallerinden hangisi verilen hadisin mesajı ile ilgili değildir?

A) "Ey İman Edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının ve doğru söz söyleyin…"(Ahzab suresi, 70-71. ayet.)
B) "Yürüyüşünde tabii (doğal) ol ve sesini alçalt…" (Lokman suresi, 19. ayet.)
C) "Ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi?" (Beled suresi, 8-9. ayetler.)
D) "...İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin..." (Bakara suresi, 83. ayet.)
E) "Ağzınıza geldiği gibi yalan yanlış konuşarak, 'Bu helaldir, bu haramdır.' demeyin…" (Nahl suresi, 116. ayet.)

3. Aşağıdakilerden hangisi selamlaşma ile ilgili yanlış bir bilgidir?

A) Selama daha güzel bir şekilde karşılık verilmeli.
B) Bir ortama girerken de oradan ayrılırken de selam verilmeli.
C) İnsanlarla karşılaşıldığında önce selam vermeye çalışılmalı.
D) Sadece büyüklere selam verilmeli.
E) Selamın yaygınlaşmasına çalışılmalı.

4. Aşağıdakilerden hangisi toplantı adabı ile ilgili yanlış bir bilgidir?

A) Davete icabet edilmeli.
B) Akla takılan sorular hemen sorulmalıdır.
C) Giyim kuşam adabına dikkat edilmeli.
D) Toplantı salonuna girerken selamlaşma adabına dikkat edilmeli.
E) Kimseyi rahatsız etmeyecek şekilde uygun yere oturulmalı.

5. Aşağıdakilerden hangisi giyim-kuşam adabı ile ilgili bir davranıştır?

A) Her türlü modayı takip etmek.
B) Lüks giyinmeye özen göstermek.
C) Sadece uyum ve estetiğe dikkat etmek.
D) Tevazu gösterip israf etmemek.
E) Üstünlük sağlamak için sosyal statüyü yansıtmasına dikkat etmek.

Diğer sorulara karekod ile ulaşabilirsiniz.

SÖZLÜK

A

Adalet : Hak ve hukuka uygunluk. Haklıya hakkını vermek, suçluyu da gereken cezaya denk bir ceza ile cezalandırmak.

Alçak gönüllülük : Kendini diğer insanlardan üstün görmemek, kibirli olmamak.

Arif : Çok anlayışlı ve sezgili (kimse).

Asrısaadet : Hz. Muhammed'in (sav) yaşadığı zaman, saadet asrı, devrisaadet.

Azamet : Ululuk, büyüklük, görkem, gösteriş, heybet.

B

Bencillik : Yalnızca kendisini düşünme, başkalarını önemsememe durumu.

Benlik. : Kendilik, kişilik, şahsiyet.

C-Ç

Cilbab : Ev dışında giyilen dış elbise. Hanımların dış giysisi.

D

Dedikodu : Başkalarını çekiştirme, gıybet.

Değer : Gereklilik ve önem düzeyini belirlemeye yarayan ölçü.

Denge : Duygu, düşünce ve davranışlarda uyumlu ve ölçülü olma durumu.

Diğerkâmlık : Başkaları için faydalı olma eğilimi.

Duygudaş: Başkalarının sevinç ve üzüntülerine karşı duygu birlikteliği içinde olma.

E

Ebeveyn : Ana baba.

Ecdat : Geçmişimizdeki büyükler, atalar.

Edep : Toplumdaki ahlak, terbiye ve nezaket kuralları.

Emin : Güvenilir, inanılır.

Enaniyet : Bencillik.

Erdem : Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı.

F

Fedakârlık : Başkalarının faydası için özverili olma eğilimi.

Fıtrat : Yaradılış, hilkat.

Furkan : Hakla bâtılı, imanla küfrü, helal ile haramı ayırıp belirlemek.

G-Ğ

Gıybet : Başkalarının arkasından konuşma, çekiştirme.

Görgü : Bir toplumda uyulması gereken nezaket kuralları.

H

Hakim : Hüküm ve hikmet sahibi anlamına gelen Allah'ın (cc) isimlerinden (esmayı-hüsna) biridir.

Hassasiyet : Bir konuda duyarlı olma durumu.

Hayırlı : İyi, güzel ve yararlı olan.

Hikmet : Bilgelik, ilim ve anlayış sahibi olma.

Hoşgörü : Diğer insanlara karşı saygılı ve anlayışlı olma durumu.

Huzur : Gönül rahatlığı.

I

Islah : İyileştirme.

Izdırap : Ağrı ve acı içinde olma durumu.

İ-J

İdeal : Zihinsel anlamda üstün nitelikleri taşıyan.

İffet : Ahlaka aykırı davranışlardan uzak durma, edepli olma durumu.

İhlas : İbadet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp sadece Allah (cc) için yapmak.

İletişim : İnsanlar arasında duygu, düşünce ve bilginin karşılıklı aktarılma süreci.

İnfak : İhtiyaç sahibi insanlara yardım amacı ile hayırda bulunma.

İrfan : Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında manevi tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi anlamında bir tasavvuf terimi.

İsraf etmek : Gereksiz yere harcamak, savurganlık etmek, tutumsuzluk etmek.

İstiğfar : Allah'ın (cc) merhametine sığınmak ve tövbe etmek.

İtibar : Saygınlık ve değerlilik durumu.

İtidal : Aşırılığa kaçmama, ölçülü ve dengeli olma.

İtimat : Güven, emniyet.

K

Kâmil : Yetkin, erişkin, eksiksiz, ağırbaşlı, mükemmel, olgun.

Kanaat : Sahip olduğu imkân ile yetinme, bunlardan hoşnut olma durumu.

Kaygı : Huzursuzluk ve tedirginlik hâli.

Kibarlık : Duygu, düşünce ve davranış bakımından nezaket sahibi olma, incelik.

Kibir : Büyüklenme, kendini diğer insanlardan üstün görme durumu.

Kutsal : Manevi yönden üstün ve değerli görülen.

L

Lahit : Duvarları taş veya tuğladan, üstü taş bir kapakla örtülü mezar.

Liyakat : Yeterlilik, layık olma.

M

Metanet : Metin olma, dayanma, dayanıklılık, sağlamlık.

Mihnet : Sıkıntı

Mükellef : Yükümlü, sorumlu, dinin emir ve yasaklarına uyma sorumluluğu.

Münafık : Dinî kurallara inanmadığı hâlde inanmış gibi görünen.

Mütevazı : Alçak gönüllü.

N

Nedamet : Pişmanlık.

O

Onur : İnsanın kendine karşı duyduğu saygı; alicenaplık, şeref.

Ö

Ön yargı : Bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı; peşin yargı, peşin fikir, peşin hüküm.

Özveri : Kişisel menfaatlerinden vazgeçebilme, fedakârlık.

P

Putperest : Putlara tapan.

R

Rahim : Lütfu ve ihsanı gibi merhameti de sınırsız olan anlamına gelen Allah'ın (cc) isimlerinden (esmayıhüsna) biri.

Rehavet : Vücutta görülen gevşeklik, ağırlık, tembellik.

S-Ş

Şecaat : Kahramanlık, yüreklilik, cesaret sergileme durumu.

Şefkat : Merhamet etmek, acımak, koruyarak sevmek.

T

Tahammül : Olumsuz ve zor durumlara karşı dayanabilme eğilimi.

Takdir : Bir iş ve davranışın değerliliğini, önemini anlama ve belirtme.

Takva : Korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek; dinin emir ve tavsiyelerine uyma, haram ve günahlardan kaçınma hususunda gösterilen titizlik.

Tamah : Açgözlülük.

Tasavvufi : Tasavvufla ilgili, tasavvufa ait.

Tecelli : Belirme, görünme, ortaya çıkma, zuhur etme, meydana çıkma, Tanrı'nın insanlarda ve doğada görünmesi.

Terbiye : İnsan tabiatının korunmasına yönelik eğitim.

Tevekkül : Allah'a (cc) güvenip dayanma anlamında terim.

Tutarlılık : Uyumlu olma ve ögelerin birbiri ile çelişmemesi durumu.

U

Ulu : Erdemleri bakımından çok büyük, yüce olan; azametli.

Ü

Ümmet : Bir peygamberin getirdiklerine inanıp ona tabi olanların oluşturduğu topluluk.

V

Vehim : Kuruntu

Veli : 1. Bir çocuğu koruyan, işlerine bakan ve her türlü davranışından sorumlu kimse, 2. ermiş.

Y

Yeti : İnsanda bulunan, bir şey yapabilme yeteneği; kuvvet, meleke.

Z

Zat : Kişi.

KAYNAKÇA

Abdülbaki, Muhammed Fuad. Mucemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim. Kahire: Darü'l-Hadis Yayınları, 1945.

Acluni, İsmail bin Muhammed. Keşfü'l-Hafa ve Müzilu'l-İlbas. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsi Yayınları, 1932.

Ahmed bin Hanbel. el-Müsned. 6 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.

Akalın, Şükrü Haluk vd. Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Basım, 2005.

Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1993.

Akyüz, Vecdi. "Akraba". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2/ 285-287. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Algül, Hüseyin. "Mescid-i Kuba". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29/279-280. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Ali Bin Ebu Talib. Nehcu'l-Belaga. derl. eş-Şerif Radi. çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Kapı Yayınları, 1997.

Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer. Kur'an-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 12. Basım, 2011.

Arpaguş, Hatice Kelpetin "Teala". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/206-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Ataseven, Asaf vd., İslam'da Kılık Kıyafet ve Örtünme. İstanbul: İstanbul İslami Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1991.

Attar, Feridüddin. Tezkiretü'l-Evliya. çev. Süleyman Uludağ. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1984.

Bakkaloğlu, Abdüssamed. "Tefviz". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Bedir, Murteza. "Sünnet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38/150-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Bozkurt, Nebi. "Kıyafet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 25/508-509. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed. Edebü'l-Müfred, çev. Rauf Pehlivan. İstanbul: Motif Yayınları, 2005.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed. Sahihu'l-Buhari. thk. Komisyon. 2 Cilt. Karaçi: Eltaf ve Oğulları Yayıncılık, 2008.

Çağatay, Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

Çağrıcı, Mustafa. "Adalet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 1/341-343. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Çağrıcı, Mustafa. "Ahlak". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2/1-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Çağrıcı, Mustafa. "İslam Düşüncesinde Ahlak". İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1989.

Çağrıcı, Mustafa. "Gıybet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 14/63-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Çağrıcı, Mustafa. "Haset". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/378-380. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Çağrıcı, Mustafa. "Hayâ". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/554-555. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Çağrıcı, Mustafa. "İffet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 21/ 506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Çağrıcı, Mustafa. "İhsan". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 21/544-546. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Çağrıcı, Mustafa. "İsar". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22/490-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Çağrıcı, Mustafa. "Korkaklık". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 26/203. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Çağrıcı, Mustafa. "Kul Hakkı". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 26/350-351. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Çağrıcı, Mustafa. "Merhamet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29/184-185. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Çağrıcı, Mustafa. "Nemime". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32/553. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Çağrıcı, Mustafa. "Riya". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/137-138. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Çağrıcı, Mustafa. "Sabır". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/337-339. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Çağrıcı, Mustafa. "Saygı". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 36/211-212. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çağrıcı, Mustafa. "Sıla-i Rahim". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 37/112-113. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çağrıcı, Mustafa. "Şecaat". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 38/402-403. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Çağrıcı, Mustafa. "Temizlik". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/427-428. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Çağrıcı, Mustafa. "Tevazu". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 40/583-585. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Çağrıcı, Mustafa. "Tıbbı Ruhani". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 41/88-89. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Çağrıcı, Mustafa. "Yalan". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 43/297-300. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Çağrıcı, Mustafa. "Zan". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44/120-121. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Çağrıcı, Mustafa. "Zillet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44/416-417. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Çağrıcı, Mustafa. “Kibir”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 25/561-562. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Çalışkan, İbrahim. Kur’an’da Din Kavramı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl. Sünenü’d-Darimi. thk. Hüseyin Selim Esed. 4 Cilt. Riyad: Darü’l-Muğni Yayınları, 2000.

Ebu Davud, Süleyman bin el-Eş’as es-Sicistani. Sünenü Ebi Davud. thk. Sıdkı Cemil el-Attar. Beyrut: Darü’l-Fikr Yayınları, 2005.

Erdem, Hüsamettin. “Gıpta”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 14/50-51. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Ersoy, Mehmet Akif. Safahat. haz. Necmettin Turinay. Ankara: TBMM Yayınları, 2021.

Erul, Bünyamin. “Zeyd bin Harise”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44/319-320. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Erzurumi, İbrahim Hakkı. Marifetname. İstanbul: Ahmed Kâmil Matbaası, 1912.

Gazali, Ebu Hamid Muhammed. İhya-u Ulumi’d-Din. çev. Mehmed A. Müftüoğlu, 4 Cilt. İstanbul: Vefa Yayınları, 2007.

Genç, Nurullah. Yağmur. İstanbul: Timaş Yayınları, 2022.

Görmez, Mehmet vd. Hadislerle İslam. ed. Mehmet Emin Özafşar vd. 7 Cilt. Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2020.

Gürlek, Dursun. Karınca Huzura Varınca. İstanbul: Timaş Yayınları. 2020.

Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah. el-Müstedrek ala’s-Sahihayn. thk. Mustafa Abdulkadir Ata. 5 Cilt. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye Yayınları. 1987.

Hamidullah, Muhammed. İslam Peygamberi. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınları, 1991.

Heysemi, Ali bin Ebi Bekir bin Süleyman. Mecmeu’z-Zevaid ve Menba’u’l-Fevaid. thk. Hüseyin Selim ed-Darani. 24 Cilt. Beyrut: Darü’l-Minhac Yayınları, 2015.

İbni Hişam, Ebu Muhammed Cemaluddin Abdulmelik. es-Siretü’n-Nebeviyye. thk: Ömer Abdüsselam Tedmuri. 4 Cilt. Beyrut: Daru’l-Kitab el-Arabi Yayınları, 3. Basım, 1990.

İbni Mace, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid. Sünenü İbn Mace. thk. Sıdkı Cemil Attar. Beyrut: Darü’l-Fikr Yayınları, 2003.

İbni Manzur, Ebu’l-Fazl Cemaluddin. Lisanü’l-ʿArab. 6 Cilt. İran: Edebü’l-Havze Yayınları, 1988.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. el-Muvatta’. thk: Külal Hasan Ali. Beyrut: Müessesetü’r-Risale Yayınları, 2013.

İsfehani, Rağıb. el-Müfredât Fi Garibi’l-Kur’an. thk. Muhammed Seyid Keylani. Mısır: Darü’l Marife Yayınları, 1961.

Kallek, Cengiz “İsraf”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 23/178-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kandemır, M. Yaşar. “Ziyaret”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44/496-498. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kara, Mustafa. “Havf”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/528-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Karagöz, İsmail vd, Dini Kavramlar Sözlüğü. ed. İsmail Karagöz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. basım, 2020.

Kaya, Osman. “Kur’an’a ve Sünnete Göre Çevre Bilinci ve Ahlakı”. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 18/1 (2016), 81-95.

Kazıcı, Ziya. İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar. İstanbul: Marifet Yayınları, 1985.

Kazıcı, Ziya.“Ahilik”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 1/540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kazıcı, Ziya. İslam Müesseseleri Tarihi. İstanbul: Kayıhan Yayınları. 1991.

Kazıcı, Ziya.“Osmanlıda Hayır Müessesi ve Sadaka Taşları”. Tarih Bilinci Dergisi, 8. (İstanbul 2009), 37-38.

Kazıcı, Ziya-Ayhan, Halis. “Talim ve Terbiye”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39/515-523. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Komisyon. Hayat Rehberi Kur’an -Konulu Tefsir. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.

Köksal, Mustafa Asım. İslam Tarihi. 8 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınları, 1987.

Köksal, Mustafa Asım. Peygamberler Tarihi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Kuntay, Mithat Cemal. Türk’ün Şehnamesinden. İstanbul: MEB Yayınları, 1971.

Maverdi, Ali b. Muhammed b. Habib Ebû’l-Hasen el-Basrî. Edebü’d-Dünyâ ve’d-Dîn. çev. Ersan Urcan. İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2018.

Mevlana, Celaleddin Rumi. Mesnevi, İstanbul: MEB Yayınları, 1990.

Mevsılî, Abdullah bin Mahmud bin Mevdud. el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtar. thk. Abdullatif Muhammed Abdurrahman. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. basım, 2005.

Montaigne, Michel de. Denemeler. çev. Kerim Çetinoğlu. İstanbul: İskele Yayıncılık, 2011.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. el-Câmi'u's-sahih. Riyad: Beytu'l-Efkar ed-Devliyye Yayınları, 2. basım, 1998.

Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali. Sünenü'n-Nesai. thk. Sıdkı Cemil el-Attar. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2005.

Önkal, Ahmed. "Akabe Biatları". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2/ 211. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Önkal, Ahmed. "Hicret". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 17/458-462. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Özturan, Hümeyra. Akıl ve Ahlak Aristoteles ve Farabi'de Ahlakın Kaynağı. İstanbul: Klasik Yayınları. 2013.

Serinsu, Ahmet Nedim vd. Dini Terimler Sözlüğü, ed. Ahmet Nedim Serinsu, Ankara: MEB. Yayınları, 2009.

Sinanoğlu, Mustafa. "İman". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22/212-214. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Sinanoğlu, Mustafa. "İslam". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 23/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Sofuoğlu, Mehmed. Sahih-i Müslim ve Tercemesi. 8 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınları, 1988.

Taberani, Ebu'l-Kasım Süleyman bin Ahmed. el-Mu'cemu'l-Kebir. thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbni TeymiyeYayınları, 1983.

Taberani, Ebu'l-Kasım Süleyman bin Ahmed. el-Mu'cemu'l-Evsat. thk. Tarık bin Avdullah bin Ahmed-Abdul-Muhsin bin İbrahim. 10 Cilt. Kahire: Daru'l-Harameyn Yayınları, 1995.

Taberi, İbn Cerir. Taberi Tefsiri, çev. Mehmet Keskin. 6 Cilt. İstanbul. Hikmet Neşriyat, 2006.

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed bin İsa bin Sevre. Sünenü't-Tirmizi. thk. Sıdkı Cemil Attar. Beyrut: Darü'l Fikr Yayınları, 2005.

Topaloğlu, Bekir. "Mekr". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 28/580-581. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Topaloğlu, Bekir."Tövbe". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 41/179-283. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Uludağ, Süleyman. "Marifet".Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 28/54-56. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Uludağ, Süleyman. "Reca", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 32/502. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Uludağ, Süleyman. "Takva". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 39/484-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Uludağ, Süleyman. "Muhabbet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 30/384-386. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Üzümcü, Muzaffer. "İstikamet Neresi?", Diyanet, Aylık Dergi, 331, (İstanbul 2018), 31-33.

Yalçın, İsmail."Saç", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/367-368. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Yaran, Cafer Sadık. " 'Mevlana'nın Yedi Öğüdü': Evrensel Erdemler, Kozmik Temellendirmeler Ve Aidiyet Meselesi". İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 16 (2007), 21-28.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Kelâm". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 25/194-196. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Yılmaz, Hasan Kamil. Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997.

Yılmaz, Ömer. "Zaman ve Mekânı Aşan Söylemleriyle Yunus Emre'de İnsan Anlayışı". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 14 (Özel Sayı) (2013), 153-168.

Yunus Emre. Divan/Yunus Emre Divanı, haz. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943.

Zuhayli, Vehbe. İslam Fıkhı Ansiklopedisi. çev. Ahmet Efe vd. 10 Cilt. İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1994.

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2

Görsel Kaynakça için karekodu okutunuz.

Ünite Değerlendirme Soruları Cevap anahtarı için karekodu okutunuz.

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
YUNANİSTAN
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Sinop
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
Samsun
Tiflis
ACARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
Kocaeli
Düzce
Karabük
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Kars
Erivan
Yalova
Sakarya
Bolu
Çankırı
Amasya
Gökçeada
Bozcaada
Çanakkale
Bursa
Bilecik
Çorum
Tokat
Gümüşhane
Bayburt
Iğdır
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Balıkesir
Ankara
Erzincan
Erzurum
Ağrı
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Sivas
Tunceli
Bingöl
Muş
Kütahya
Kırşehir
Manisa
Afyonkarahisar
Tuz Gölü
Elâzığ
Van
Atina
İzmir
Uşak
Nevşehir
Kayseri
Malatya
Bitlis
Aydın
Aksaray
Diyarbakır
Siirt
Konya
Adıyaman
Batman
Hakkâri
Denizli
Isparta
Niğde
Kahramanmaraş
Mardin
Şırnak
İ R A N
Muğla
Burdur
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Mersin
Kilis
Hatay
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
S U R İ Y E
I R A K
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
A K D E N İ Z
L İ B Y A
FİLİSTİN
Batı Şeria
Tel Aviv
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
M I S I R
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
TÜRKİYE
KAZAKİSTAN
RUSYA FEDERASYONU
SAHA (YAKUT) C.
TUVA C.
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
IRAK
SURİYE
SUUDİ ARABİSTAN
UKRAYNA
BELARUS
POLONYA
ALMANYA
FRANSA
İSPANYA
İTALYA
YUNANİSTAN
ROMANYA
BULGARİSTAN
GÜRCİSTAN
AZERBAYCAN
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZISTAN
TACİKİSTAN
İSVEÇ
FİNLANDİYA
NORVEÇ
İZLANDA
BANGLADEŞ
Karadeniz
Akdeniz
Hazar Denizi
Kuzey Denizi
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D
50°K 40°K 30°K 20°K 10°K